

היום נעשה משנה בלתי נשכח

מסע הנהגות
מועצת תנועות הנוער - למרוקו

נעם אבן

היום נעשה משהו בלתי נשכח

מסע הנהגות
מועצת תנועות הנוער - למרוקו

נעם אבן

היום נעשה משהו בלתי נשכח

מסע הנהגות
מועצת תנועות הנוער - למרוקו

נעם אבן

עריכה לשונית: שלמה אבן
עימוד ועיצוב: ענת שטיינברג
הדפסה: דפוס חבצלת

מקור התמונות: צילומים של חברי המשלחת במהלך המסע למרוקו.
לצד צילומים אחרים מופיע ציון המקור.

היום נעשה משהו בלתי נשכח מתוך שירו של אהוד בנאי, 'היום'

הערה: הספר נכתב בלשון זכר מטעמי אחידות בלבד.

© כל הזכויות שמורות למועצת תנועות הנוער בישראל

הוצאת מועצת תנועות הנוער בישראל
ניסן תשפ"ג, אפריל 2023

מסת"ב 978-965-92804-5-2 ISBN

נדפס בישראל 2023

תוכן עניינים

רגע לפני

- 7..... מרוקו - תעודת זהות
8..... מה בספר המסע. נעם אבן
10..... פתיחה. נפתלי דרעי, קלי כהן
13..... למה מסע? שיחה עם שלומית רונן ליבנה וטל מדר
16..... שני ימי הכנה
19..... המסע בעיני המדריך. שיחה עם קובי יפרח

יצאנו לדרך

- 23..... יום אחרי יום (והאוטובוס כמעבדה)

סיכום. תמונת המסע שלי

- 77..... מפגש סיכום. בבית פיליפס, מטה תנועת הצופים, תל אביב

דברים שרצינו לאמר

- 83..... כנראה שהצליח לנו, לכולנו - שלומית וטל
84..... שלומית רונן ליבנה, מת"ן, דברי סיכום
85..... טל מדר, מת"ן, דברי סיכום
..... משתתפי המסע (הסדר לפי מועד הגעת הטקסטים)
89..... לירון אבנת, המחנות העולים
90..... ניסים שלם, הנוער הלאומי בית"ר
91..... יעל שניידר, בתי נחשונים, השומר הצעיר
92..... קרן ליכשיץ זיתון, משרד החינוך
94..... אמיר עלי, תנועת הנוער הדרוזית
96..... ערן גלזר, התאחדות הצופים והצופות בישראל
97..... איימן כבהא, אג"אל, השומר הצעיר
99..... סלימאן אלעמור, אג"ק
100..... הרב יאיר בינשטוק, עזרא
102..... רונית שניר, השומר הצעיר
104..... נטע סיצל, תנועת הנוער של האיחוד החקלאי
105..... גור שלי, תנועת תרבות
107..... מיה גבע, הנוער העובד והלומד
108..... יגאל קליין, בני עקיבא
110..... דביר עמיאור, אריאל
111..... אשרף נעמאן שחאדה, תנועת הצופים הערבים
114..... 'אוי ואבוי'... נעם אבן, מתבונן מהצד. על מיוחדות הפורום וייחודו של המסע
116..... נספח. משלחת הנוע"ל למרוקו ומיזם מת"ן

**לפי
המ**

מרוקו

תעודת זהות

ממלכת מרוקו (בערבית מרוקאית: المغرب אל־מַעְרַבִּי, או المملكة المغربية אֶל־מַמְלָכָה אֶל־מַעְרַבִּיָה, תרגום מילולי: הממלכה המערבית). שוכנת בקצה הצפון-מערבי של יבשת אפריקה.

מרוקו היא מונרכיה חוקתית, אחרי שנות שלטון צרפתי קיבלה את עצמאותה ב-1956, ובה פרלמנט הנבחר על ידי העם. מאז שנת 1996 הפרלמנט מחולק לשני בתים. הבית העליון מורכב מ-395 נציגים שרובם נבחרים פעם בחמש שנים. בבית התחתון חברים כ-270 נציגים. מפלגות אופוזיציה הן חוקיות במרוקו. אמנם סמכויות הפרלמנט הן מוגבלות, אבל הורחבו כתוצאה מרפורמות בשנת 1996 ובשנת 2011, כתוצאה מההפגנות.

המלך אחראי לממשלה ולצבא (בין שאר תפקידיו). משנת 1999 מלך מרוקו הוא מוחמד השישי. המלך ממנה את ראש הממשלה (ראש המפלגה הגדולה בפרלמנט) ואת חברי הממשלה. מאז אוקטובר 2021 ראש ממשלת מרוקו הוא עזיז אח'נאוש, יליד העיר תפראוט. אח'נאוש נולד בשנת 1961, שנה לאחר שניצלה אמו מרעידת האדמה באגאדיר.

בירת מרוקו: בעבר מרקש, פאס ומקנס שימשו כבירות מרוקו. מאז בוא הצרפתים למרוקו בירתה היא העיר רבאט. **שטח המדינה:** 446,550 קמ"ר, כולל הסהרה 724,000 קמ"ר (מקום 58 בעולם, פי 34 מישראל). **האוכלוסייה:** 37.5 מיליון תושבים. **דת:** 98.7% מוסלמים, 1.29% נוצרים, 0.01% יהודים. **חלוקה אתנית מוסלמית:** 40% ברברים, 60% ערבים. **מטבע רשמי:** דירהם מרוקאי, ערכו כ-0.4 שקל. **דגל:** אדום הוא הצבע המסורתי של מרוקו המסמל את קשר הדם בין הנביא מוחמד, דרך פאטימה, אשתו של עלי הח'ליפה, ובין משפחת המלוכה המרוקאית. הכוכב הוא חותם מלך שלמה.

(מתוך: ארץ מבוא השמש, יומן מסע למרוקו, בהוצאת כולנא, עמ' 25. הנתונים נכונים למרץ 2023)

סמלה של ממלכת מרוקו

מה בספר המסע

נעם אבן

כשנפתלי צלצל והציע להצטרף למסע למרוקו ולתעד אותו, היססתי. בתי אמורה ללדת את נכדתנו השנייה ב-30 בינואר. שאלתי לדעת רעייתי ובתי ושתייהן הביטו בי בצורה די מוזרה. מה בדיוק אתה שואל? לרגע יש תחושה שתפקידך בלידה משמעותי במיוחד. בקיצור, אמרו לי, בוודאי שתצטרף. לא רואות אפשרות אחרת שתגיע למרוקו ועוד עם קבוצה כל כך איכותית (ציטוט מדויק).

הודעתי שאצטרף ברצון רב. תמר, נכדתי, נולדה בשבת 28 בינואר. לשדה התעופה הגעתי בידיעה שהכול בסדר.

במהלך ההיערכות להכנת תוכן עניינים לתיעוד המסע קיבלנו לידינו את הספר של כולנא **ארץ מבוא השמש**. לקט מסודר ומרשים של מקורות, פיוטים ושירים לצד תוכנית מפורטת לפי ימים ותחנות במסע. בשני ימי ההכנה הסתבר שמדובר במסע ראשוני, רציני, עמוס פעילות ומאתגר בהעלאת שאלות ובעיבוד מידע שבהחלט משמעותי לכל אחד ואחת בחייו האישיים ובתפקידיו בתנועה ובארגון.

בהתאם להכנה ולספר הרקע שמהווים בסיס תוכן רציני ומקיף, אתמקד בתיאור המסע יום אחרי יום, תוך התייחסות קצרה לכל תחנה. ההתייחסות קצרה כדי להזכיר מה היה לנו, ובספר **ארץ מבוא השמש** אפשר למצוא הרחבות ומקורות.

למעלה מחמש שנים מאז הצטרפתי למשלחת של פורום הנהלת מועצת תנועות הנוער. חלק ממשותפי המסע איני מכיר. כצופה מן הצד אני שואל את עצמי: מה מידת ההיכרות של חברי וחברות הפורום עם כל שותפי המסע? מן הסתם, אקבל תשובה.

לצד תחנות המסע תיארתי התרחשויות במהלך הנסיעה (בעיקר באוטובוס) ובמפגשים הפנימיים. הועלו נושאים מהותיים והדיונים ממוקדים ומעניינים. מקווה שהתיעוד יסייע בזיקוק רעיונות בהמשך.

פרק נפרד הוקדש לדברים שכתבתם אתם ואתן - משתתפי ומשתתפות המסע. בהזדמנות זו תודה על ההיענות. מעניין מאוד לקרוא ולהתרשם מהדברים המשמעותיים והמלמדים שהועברו.

למעלה מ-1,500 תמונות הועלו לאלבום המסע. נאלצתי לבחור מבין כולן, אשר מספרות את סיפור המסע לפרטיו, את המעט שניתן לצרף לספר התיעוד.

ולסיום, אקדים את דברי הסיכום. חוויית המסע הייתה ראשונית ומיוחדת. חברו יחדיו הכנה וארגון מקצועיים של שלומית וטל והדרכה משובחת של קובי, כאשר תובנות מרוקו משולבות בהעלאת נושאים פנימיים שמאד רלוונטיים לתנועות הנוער.

אשר לקבוצה - זכיתי לראות מהצד כיצד מתגבשת קבוצה של בעלי תפקידים מרכזיים ומובילים שיודעים לשוחח ולהקשיב, לבלות וללמוד. לרקום קשרי חברות, שיוכלו להוביל לעשייה משותפת בהמשך.

מרקש. אותיות בעברית בחנות כלי קרמיקה

**למדנו פרק בקיום משותף,
בסובלנות ובכבוד הדדי.
נפתלי דרעי
מזכ"ל מועצת תנועות הנוער בישראל**

כשעלה הרעיון לצאת במשלחת למרוקו חשבתי על שני היבטים. ראשית מרוקו, ארץ הולדת הורי ומשפחתי. מורשת קסומה שגדלתי עליה ובתוכה ויצאתי לתרבות ארץ-ישראלית שעיצבה את חיי. ושנית, הפורום - מועצת תנועות הנוער בישראל והארגונים שהצטרפו אלינו. קבוצה משמעותית, חזקה ומגוונת, ומה תהיה משמעות המסע מבחינה מעשית? בדרך המשך לעשייה בכיוון של היכרות ושיתופי פעולה? לאורך כל המסע המשיכו ההיבט האישי המשפחתי וזה הקבוצתי להדהד וכעת, עת סיכום, דומה שהיו לאחד.

מורשת יהדות מרוקו מלמדת אותנו פרק בקיום משותף, בסובלנות ובכבוד הדדי. הלכנו ברחובות הרובע היהודי, ביקרנו בבתי עלמין עתיקים ונסענו להרי האטלס ולעיר א-סוויירה לגדות האוקיינוס, בה חווינו במשותף מפגש מרגש עם מוזיקאים בני המקום שהיטיבו לנגן ולשיר פיוט יהודי רב-שנים.

בשיר שקרא קובי במפגש הסיכום, כתב מואיז בן הראש:
"... נַע וְנָד / בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל / בְּתוֹךְ אֶרֶץ מְרוֹקוֹ / וּבְשֵׁנֵי הַקְצֻזוֹת / בֵּית."

בספורים במלחם במרקש וכשהאזנו לפיוט מפי הדובר הסופי בא-סוויירה הרגשתי - בית. גם השולחן שלנו, הנהלת מועצת תנועות הנוער, מלמד אותנו פרק על קיום משותף, התגברות על חילוקי דעות בדרכים של הקשבה והכלה, הירתמות למיזמים משותפים ברוח המיוחדת של תנועות הנוער, בצמתים המשמעותיים בהם נדרשת עשייתנו בחברה הישראלית.

ישבתי במפגשי השיח שלנו במהלך המסע והקשבתי לחברות ולחברים שמדברים מנהמת ליבם, מספרים על קשיים ועל התלבטויות ומצפים מעצמם ומשותפי המסע לעשייה משותפת. כעת, אחרי שובנו לישראל וכשחוויות המסע שוקעות ותופסות מקום של כבוד בזיכרון האישי והמשותף, אנחנו נדרשים לבחון ברצינות ובאחריות את אפשרויות שיתופי הפעולה והיזמות שנוכל להוביל.

כבר למדנו לאורך השנים, שכאשר אנחנו מזהים שנושא מסוים הוא משמעותי ורלוונטי לתנועות הנוער אנחנו יודעים לרתום את הפעילים ואת השכבות הבוגרות בתנועות ויודעים לשתף פעולה עם גורמים בליבה של מדינת ישראל.

החיבור המיוחד שזכינו לו במסע, בעיקר באמצעות קובי, הוא בין האישי והמשפחתי לקהילה ולעם היהודי. חיבור למסרים של הכרה באחר ובתרבותו ויכולת להכיל ולשתף פעולה. גיבוש של זהות שבתוכה יתקיימו בכפיפה אחת דתות שונות וראיית עולם מגוונת. החיבור הזה הוא הבסיס ליציאה לפעולה משותפת בעתיד. אנחנו, כמועצת תנועות הנוער, נדע להוביל תהליכים חברתיים וחינוכיים באחריות, בהתלהבות ובראייה לטווח ארוך.

תודה והערכה לשלומית וטל על ארגון חכם ומקצועי של ההכנה והמסע המיוחד למרוקו, ותודה לארגון 'כולנא' ולקובי, מדריך משובח, על הובלת המסע בהתלהבות, בחוכמה, בידע רב וביכולת הדרכה ייחודית.

חובה מוסרית וערכית להוביל מהלך.

קלי כהן
יו"ר מועצת תנועות הנוער בישראל ומזכ"ל
תנועת הצופים

פעמים החלטות מתקבלות בחטף מבלי שהשקענו בהן מחשבות רבות ועמוקות, ההחלטה לצאת למסע למרוקו הייתה החלטה שכזו. מבלי להסס מבלי לבדוק משמעויות, מבלי להיוועץ באף אחד או אחת, התשובה הייתה מהירה וקצרה, כן אני מצטרף. לא ידעתי למה לצפות, לא בניתי ציפיות מלבד התרגשות שהלכה ונבנתה עד למפגש בשדה התעופה. מרוקו הייתה מין יעד קסום, בלתי ניתן להשגה, יעד טעון עם הרבה מסתורין. אי הוודאות הובילה אותי אל המסע כנער היוצא להרפתקה.

היו לי לא מעט ציפיות מההזדמנות שניתנה לנו כקבוצה. קבוצה המתיימרת להיות מנהיגות מובילה ומגוונת של עולם תנועות הנוער בחברה הישראלית. נשים וגברים צעירים ומבוגרים, ראשי ארגונים ותנועות ואורחים עם ערך מוסף, אמורים היו ליצור את התשתית להמשכה של שיחה שתעצב את המשותף לנו לשנים הבאות. הזדמנות כזו.

רבות דובר על "האוטובוס" והדינמיקה שנוצרה בשעות ארוכות של מסע חוצה כבישים ותרבויות. האוטובוס שהוא מראה של החברה הישראלית המשתקפת דווקא במרוקו

הרחוקה. מראה החושפת חולשות, מראה המציגה עוצמות, וכל זה מהתבוננות באחר תוך למידה על השונה מתוך סיפור שבהווייתו המקומית כל כך זר ממה שהבאנו איתנו לתוך האוטובוס שלנו.

הציניות שמהווה מנגנון הגנה מערבי קלאסי נדחקה במאמץ רב על מנת שנוכל ליהנות, ללמוד ולחוות את הכאן ועכשיו ולהתמודד עם השאלה הבסיסית - למה כאן זה עובד, אל מול התשובה הכי אותנטית שיש - כי ככה זה במרוקו.

אני כותב את הסיכום שלי ימים ארוכים אחרי שובנו, כשהמחשבה המהדהדת בראשי מושפעת משמעותית מהנעשה ברחוב הישראלי. עיתות משבר היוו קרקע פורייה ליצירת מכנה משותף ולבנייה של חזית אחת משותפת, בה מניחים לרגע את המחלוקות ומכנים מבט קדימה אל הצפוי ואל מה שמתבקש שיקרה ואז במאמץ משולב יוצרים מציאות חדשה אשר יכולה למשבר.

האם אנחנו יכולים/רוצים/צריכים להוביל את המהלך מחולל השינוי בחברה הישראלית מתוך האוטובוס שלנו? לטעמי התשובה ברורה. מעל הבדלי התפיסות, מעל המחלוקות בשם השוני והגיוון יש לנו חובה מוסרית וערכית להוביל מהלך שנדרש היום יותר מתמיד! יש לנו משימה משותפת. להפוך את החברה הישראלית למכילה יותר, מגוונת יותר שנשענת על נרטיב ישראלי חדש. נרטיב המשלב תרבות, מסורת, זהות וזיקה למקום המיוחד בו בחרנו לחיות את חיינו.

כי אין לנו ברירה.... "ככה זה בישראל".

למה מסע?

שיחה עם שלומית רונן ליבנה וטל מדר, מארגנות המסע ומנהלות המשלחת (מלון רדיסון-בלו, השדרה המרכזית - מוחמד החמישי, מרקש)

ביום השישי למסע ישבתי עם שלומית וטל לשיחה על היבטים שברוח. לא עת סיכום עדיין אבל דומה שזה הזמן להביט על ההכנה ועל ההתארגנות למסע. אחרי מפגש הסיכום בישראל נשבו שוב לשיחה מסכמת עם מארגנות המסע למרוקו, על תכנון, על מהלך המסע ועל מסקנות בעקבותיו.

העליתי כמה שאלות והשיחה זרמה. למה מסע למרוקו? איך התארגנה התוכנית שאנו חווים בימים אלה? מה המשמעות של להכין מסע כזה? האם שונה מארגון מסע לפולין או לאירופה?

"ראשית" פתחו שלומית וטל יחד, "יש ארגון המסע לפני מפגש זום עם קובי ויש ארגון אחרי המפגש". לפני המפגש התייחסו לנסיעת המשלחת כמו לכל נסיעה אחרת של משלחת במת". "השיחה תרמה להבנה שמדובר במסע אחר. ארגון אחר, לו"ז שונה ותכנים מאוד ייחודיים".

שלומית מספרת שראתה פרסום של פדרציית סן פרנציסקו שטיילו בהדרכת קובי במרוקו. התקשרה לנציג הפדרציה בישראל וביירה כיצד להגיע אל קובי. כבר במייל הראשון קובי התלהב מהרעיון של מסע למזכ"ל תנועות הנוער. "מבחינת קובי לא היה ספק. הרעיון המרכזי של המסע הוא: הזהות והמורשת של יהדות מרוקו".

טל חיברה לנושא את ההיבט התנועתי, בעיקר דרך נוער בסערה: תנועות הנוער היהודיות במרוקו ספרו של ד"ר אריה אזולאי. "ככל שהתקדמתי בקריאה" מספרת טל, "הבנתי שיש כאן תופעה מדהימה בהיקף ובתכנים, לא מוכרת וראויה להתייחסות של ממש".

היה ברור, הן מוסיפות, שחייב להיות מדריך עם שיעור קומה, אחד שיתאים למזכ"לים והמזכ"ליות של התנועות והארגונים. "ברגע שהתחברנו לקובי הרגשנו כמו ב'חובת התמסרות'. הוא יודע להוביל וביחד אתו אפשר לבנות מסע ראוי".

ובכל זאת, אני שואל. לפני המפגש עם קובי. איך זה התחיל, למה עלה רעיון לנסוע למרוקו?

הרעיון בתחילה היה של 'שולחן לומד'. ללמוד להכיר את מדינות האזור בעקבות הסכמי אברהם. עלתה גם מחשבה על משלחות ואולי מחנה קיץ משותף. לא ממש ברור. מהר מאוד הסתבר שאין לנו חיבורים לקשרים שיובילו לעשייה משותפת. כנינו גם לשותפינו הגרמנים ותשובתם הייתה שאם נוכל לעזור להם הם ישמחו.

מצד אחד הבנו שלא נוכל להגיש תוכנית כי אנחנו לא יודעות מספיק. מצד שני היה ברור שצריך מסע משותף של מת". על הפרק היה מסע ל-80 שנה למרד, או מקדוניה.

מסע שבמרכזו האתוס היהודי ציוני. רצינו להציג תוכנית, שבמרכזה אפשרות של מכגש אנשים עם אנשים.

למעשה, כבר חשבנו לצאת למסע שמציין 80 שנה למרד במרץ 2023. אבל זה לא נראה לנו מספיק. הצענו לנפתלי שנעשה מסע למרוקו והוחלט שנלך על זה.

המכגש עם קובי סידר את ההבנה שזה מסע מיוחד וראוי. קובי שלח חומרים ודייק לנו מסרים. את ימי ההכנה הכנו לבד וקובי ברח על היוזמה והתוכן.

התחלנו בכך שיש כאן סיפור ציוני מיוחד של תנועות נוער. בהמשך למדנו על המשמעות המיוחדת של הציונות בשילוב המורשת והמסורת בזהות של יהדות מרוקו. ישבנו עם נפתלי והוא העלה את עניין המסורתיות והחיים המשותפים של יהודים וערבים במרוקו. מבחינתנו, בהסתכלות על מועצת תנועות הנוער, יש כאן אפשרות למכגש מיוחד בין יהודים לערבים ובין חילוניים לדתיים. נצא למסע ונראה משהו שלא מובן מאליו שיכול להתקיים.

את ההכנה בנינו כך שתהווה בסיס של ידע והבנה על אודות המדינה, והתרבות המיוחדת אליה אנחנו יוצאים. סיפור המסורתיות נחשף בפני בעיקר אחרי השיחה של ד"ר דוד ביטון והדברים המרגשים של מאיר בן שבת כשסיפר על הנאום בחתימת ההסכם (בשילוב של מרוקאית ועברית) ועל מעמד התפילה בבית הכנסת, כשהוא עומד במקום בו נהג אביו להתפלל.

אשר להרכב המשלחת, היה ברור מהשלב הראשון שהכוונה לנסיעת מזכ"לים. התנועות הגדולות קיבלו אישור להוציא שניים לתנועה. שאפנו לכך שישתתפו במסע כל התנועות והארגונים שמסביב לשולחן תנועות הנוער. אם רוצים לייצר מהלך מרחבי לתנועות, המזכ"לים חייבים להיות שותפים.

לשמחתנו הייתה התייצבות מרשימה של התנועות והארגונים שמחברים למת"ן. זה לא עניין של מה בכך. נמצאים איתנו אנשים שנקרעו מסדר יום קשה ומורכב, אבל הגיעו לכאן. במיוחד מזכ"לים חדשים ואימהות לילדים קטנים שהתייצבו למסע.

מתבקש לשאול: יכול להיות שהשולחן יעבור שינוי תוך כדי ובעקבות המסע?

"קודם כל כבר עברנו שינוי. מכירים טוב יותר. קרובים יותר. ראינו ורואים כאן חיבורים שלא קרו קודם לכן." השיחות באוטובוס, מוסיפות טל ושלומית, היו מרשימות ורציניות וברור שיהיה להן המשך. כך, למשל, חברים העלו נושא חינוכי מסובך ובעצם רצו לשמוע התייחסות ועצות מהחברות והחברים.

"העובדה שאנשים נחשפים ומשתפים היא חלק מתהליך של אפשרויות לעבודה משותפת ולחשיבה משותפת. ביום-יום יוכלו להרים טלפון ולהתייעץ. זה מאוד חשוב למשמעות של הפורום הזה."

האם מרוקו היא מעין טריגר (מעין הרהקת עדות, כאשר בתנאים המיוחדים של המסע בעצם מתעמקים בבעיות שלנו בבית) להמשך פעילות בישראל?

"כן. ובפרקראזה לשיר 'השביל הזה מתחיל כאן', אז אנחנו כמת"ן כבר על השביל וממשיכים. אפשר שהשביל האישי, לפחות אצל חלקנו, מתחיל כאן או תופס כאן כיוון חדש. זה משהו שיחזק את שולחן מת"ן. כשמכירים טוב יותר ומשתפים אחד את השני, נוכל לצאת למשימות משותפות."

טל ושלומית רואות את המסע כחלק מרצף. נקודת שיא ואולי נקודת מפנה אבל חלק מהרצף.

בהיבט התוכן, ההעשרה - המסע הוא אירוע מכונן. אפשר לראות כאן תהליכים שנובעים מהתוכן ומהחשיפה לתרבות ולחיים שאינם מוכרים בהווה ממנה אנחנו באים.

האם המסע יוביל לעשייה משותפת בהמשך? ימים יגידו. ברור שחייבים לתחזק את הדינמיקה שנוצרה כאן בימים האחרונים.

שלומית רונן ליבנה

טל מדר

שני ימי הכנה

ימי ההכנה התקיימו במלון כפר המכביה ברמת גן.

ביום ההכנה הראשון, בהרצאה הראשונה, קיבלנו סקירה היסטוריוגרפית של מרוקו. הרצאה של אלי פדידה, מדריך בחברה הגיאוגרפית. אלי, מורה ומנהל בית ספר שהחליט עם פרישתו להקדיש את מירב זמנו להדרכות במרוקו בה נולד, משתף אותנו בזיכרונות ילדות:

אימא שלי, זיכרונה לברכה, תמיד אמרה לי: אני חסרה את התפוזים של מרוקו. ואני אמרתי לה אימא תפסיקי. התפוזים של מרוקו? אנחנו כאן בארץ זבת חלב ודבש. ואימא עונה לי: יה איבני, זה מה שאני יודעת.

בשנת 1992 יצאתי עם משלחת של 12 מדריכים ללמוד לקראת הדרכה במרוקו. הגענו למרקש, שם, סביב הכיכר הגדולה, עגלות עם תפוזים. לקחתי כוס מיץ תפוזים, שעלה לי 20 אגורות. שתיתי, גן עדן. כשהגעתי הביתה, אל אימא, ירדתי על הברכיים. "אימא שליחה, את צודקת, אין על התפוזים של מרוקו."

אלי עמד על ההבדלים בין חלקי מרוקו ועל תרבויות שונות שנחווה בערים הגדולות ובאזור הרי האטלס. מרוקו היא ארץ של ניגודים. רבעים עתיקים שאתה מהלך בהם בין סמטאות, שווקים צבעוניים ומזמינים ובערים הגדולות מועדונים וחיי לילה עשירים.

בסיום ההרצאה נתן כמה טיפים לגבי התנהגות במרוקו, ברחובות הערים ובמיוחד בשווקים (בהקשר של משא ומתן על מחירים). למעשה, סיכם, אתם לא מוגבלים במרוקו. לא בלבוש ולא בדיבור חופשי בעברית. רק אל תעליבו בהתנהגות מתנשאת. גם בשוק - תתמקחו, אבל אל תגזימו. ותקנו בחנויות, מחכים לכם שתבואו ותקנו.

בהרצאה השנייה באותו יום פגשנו את ד"ר אריה אזולאי. פעיל מרכזי בתנועת דרור במרוקו. עלה ארצה בהכשרה לקיבוץ דורות. היה פעיל מרכזי במפלגת העבודה (עוד בימיה כמפא"י), ראש עיריית אשדוד ושליח הסוכנות לצרפת. אריה (בן תשעים בעוד כמה חודשים), החליט להשלים לימודי דוקטורט בשנת 2008 ופרסם בשנת 2012 את המחקר כספר: **הנוער בסערה, תנועות הנוער היהודיות במרוקו.**

אריה פתח: מרוקו ארץ תיירותית נפלאה, מהממת, ויש לה היסטוריה שקשורה בעבודות עם הקהילה היהודית. תקופות עם הרבה בעיות, הרבה רציחות. אבל גם הרבה נחת.

במרוקו תזכו למפגש מרתק ומלמד. תקופה, תנועות ואירועים שלא מוכרים לרובנו בכלל. משנת 1944 הייתה פעילות מאוד מגוונת וענפה של תנועות נוער קהילתיות וחלוציות במסגרת הקהילה היהודית בערי מרוקו. ילדים ובני נוער השתתפו בקביעות בפעילויות ובעיקר במחנות קיץ באזור הרי האטלס.

התנועה שאפה גם בזמן המועט שהיה לה להקיף את כל חייו של החניך להרחיב את החינוך שניתן לו במשפחתו ובבית ספרו ולעצב את אישיותו הפיזית והרגשית באמצעות יצירת חוויות, גיבוש אידאולוגיות. (מתוך: אריה אזולאי (2012) נוער בסערה: תנועות הנוער היהודיות במרוקו, מוסד ביאליק, עמ' 20).

התנועות הציוניות מכוונות את בני הנוער לעלייה למדינת ישראל שרק קמה. בחורים ובחורות עולים במסגרת הכשרות ללא משפחותיהם, חלק מהמשפחות עולות אחרי הילדים וחלק לא. התגובות בין המשתתפים מלמדות עד כמה לא מוכרות לנו תנועות הנוער במרוקו. אריה היטיב לתאר אווירה ופעילות חלוצית וקהילתית במקביל. תנועות שהכתיבו את מגמת העלייה לישראל וההשתלבות במפעל הציוני. לא פעם, כפי שתיאר, היו אלה הצעירים הפעילים בתנועות שמשכו את כל משמפחתם לקום ולעזוב, לעלות לישראל.

ביום ההכנה השני צללנו לתיאור מרתק של גיבוש ההסכם עם מרוקו במסגרת 'הסכמי אברהם'. מאיר בן שבת, שהיה ראש המועצה לביטחון לאומי וניהל את המשא ומתן, סיפר על המהלכים (עליהם ניתן לדבר) מול שלטונות מרוקו. מאיר תיאר בשפה עשירה ויצירתית את המפגשים הפורמליים והלא-פורמליים, את הזיכרונות שהציפו אותו כמי שנולד וגדל במרוקו כשנחת במדינה, את התרגשותו בעת תפילה בבית הכנסת בו התפלל אביו. מאיר השמיע לנו את נאומו, במרוקאית, בחתימת ההסכם. מבחינתו מדובר בסגירת מעגל משמעותית - בהיבט האישי של יליד מרוקו שמחדש את הקשר עם ארץ הולדתו, ובהיבט הלאומי כמי שמוביל משא ומתן בשם מדינת ישראל ומגיע לרגע המרגש של חתימת ההסכם ויציאה לדרך של שיתוף והכרה הדדית. כדבריו:

עמדי והתפללתי בבית הכנסת, במקום בו עמד אבי בתפילתו, לפני שנים רבות. דמעות עלו בעיני.

זה היה מפגש מיוחד עם אדם מרתק.

ההרצאה השנייה של ד"ר דוד ביטון, איש ירוחם, ממובילי ארגון כולנא [בית למפגשים עם עומקה ורוחבה של מורשת יהדות מרוקו בפרט ויהדות ארצות האסלאם בכלל]. מת"ן חברו לכולנא לארגון המסע במלואו. קובי יפרח, ממובילי הארגון, ידריך אותנו לאורך המסע.

בתחילת הרצאתו דוד מלמד אותנו פיוט של ר' שלמה אביטבול:
יפה ותמה תורה תמימה, הנעימה / מי יוכל להעמיק בסודך סוד אלהים חיים...
כשתגיעו לבית העלמין במרקש ותעמדו מול קברו של ר' שלמה אביטבול, הוא מציע, פתחו בשירת הפיוט. התדהמה על פניו של קובי תהיה שווה את ההשקעה.

דוד מתעמק בשאלת המסורתיות ומשאיר שאלה פתוחה באוויר: לאן נעלמה המסורתיות שכה אפינה את יהדות מרוקו, כפי שתראו לאורך כל המסע? הוא סיפר:

מאיר (בן שבת) ואני למדנו באותה כיתה. וכשהוא עמד מול מלך מרוקו באירוע חתימת ההסכם, על מה דיבר? האם על מדינת ישראל וסמליה? לא. הוא סיפר על הוריו, על חייו בין ערביי העיר ויהודי הרובע ועל בית הכנסת בו התפללו. כי זו המציאות שעיצבה אותו ובשמה הוא מייצג את ישראל שחותמת על ההסכם.

מהות המסורתיות באה לביטוי גם בפסיקות של הרבנים המסורתיים, שמיטיבים לראות את בני עמם, את הקשיים ואת המגבלות, את המשפחה ואת הרצון לחיים טובים ובשם אלה הם מצליחים לחבר את היהודים להלכות ולמסורת.

דוד הצליח לתפוס את מלוא תשומת הלב כשסיפר על המכשש שלו בתיכון הממלכתי בירוחם עם תלמידי י"א², והקושי שלהם להבין את הזרמים ביהדות. כיצד הסביר להם - דרך שאלות על אורח חייהם החילוני ומנהגים שנשמרו אצלם, כמו לצום ביום כיפור, להתרגש בביקור בכותל, לשים כיפה על ראשם כשנכנסים לבית כנסת - מהי בעצם מסורתיות שמאפיינת את אורח חייהם, בו משתלבת החילוניות עם מסורת ויחס של כבוד לדת.

כשהוא מתאר פסקי הלכה של רבנים הצליח דוד להבהיר את הקשר העמוק של הקהילה לרבניה ואת חשיבותם בקהילה:

עד לפני כמאתיים שנה הקהילה הייתה מכתירה את רבני הקהילה. היו גדולי ישראל שהקהילה הודיעה להם - אתם מפוטרים. כי לא התאימו לשגרת יום יום בקהילה, על צרכיה.

המסורתיות היא במהותה - סוד הצמצום. היא תוצר של דיאלוג מתמיד בין הרב לקהילה. כבר לפני למעלה מ-80 שנה הגדיר הרב יוסף משאש: עדיפות מעט מצוות להרבה אנשים ולא הרבה מצוות למעט אנשים.

דוד מתבל את הרצאתו במושגים ומובנים. מכשש מיוחד מאוד, מעלה שאלות ובהחלט מעורר סקרנות לקראת היציאה למסע.

בסיום היום טל מקדישה זמן למידע טכני ולפרטים חשובים. מזוודות, ויזות, הצהרת בריאות, המרת כסף, מזג האוויר הצפוי. פונה לכולנו ומבקשת: **תתמסרו במסע הזה. תבואו בראש פתוח, ללמוד ולהכיר.**

תחושת המסע הקרב ובא מורגשת באוויר החדר.

נחתנו בקזבלנקה

המסע בעיני המדריך

שיחה עם קובי יפרח

(יום חמישי, 2.2.2023, יום רביעי למסע, באוטובוס בדרך למרקש)

קובי, מדריך המסע, יליד דימונה, חי עם רעייתו ובתו במרקש.

היציאה למסע במרוקו, יכולה להתאים לכל קבוצה?

יכול להיות שכן. אבל לא בדקנו את זה. אנחנו (כולנא, מסעות זהות) לא רואים את עצמנו כסוכנות נסיעות. הצבנו מטרה לקחת ארגונים חברתיים שנמצאים כבר בתהליך של חיפוש הטוב המשותף בחברה הישראלית ומרוקו היא דוגמה של טוב משותף.

זה שהקבוצה כבר נמצאת בתהליך, גם אם רק בתחילתו, מאוד משמעותי מבחינתנו.

כשהקבוצה כבר בשלבים מתקדמים של תהליך - רואים קבוצה ששותפיה יודעים לנהל שיחה, לקבל ולהכיל מרחב מגוון. קבוצה שנמצאת בראשית תהליך - מרוקו זה כמו 'בוס' לכל החברים והחברות.

האם מצד אחד רוצים להכיר וללמוד על יהדות מרוקו, ומצד שני מחפשים להרחיק עדות כדי להגיע לדיונים על עצמנו ועל ההווה בה אנו חיים (בכל ארגון ובמדינת ישראל)?

מסכים. במסע יש גם יכולת לגעת בהיסטוריה יהודית, בסיפור של קהילות ומסורות שבדרך כלל לא שמעו אותו ומעניין גם מדוע לא שמעו. כדבריו:

המסע הזה, לתפיסת קובי ולתפיסת 'כולנא', הוא **מסע בין שווים**. יהודים וערבים; דתיים, חילוניים ומסורתיים. כולם לומדים להכיר את כולם. זה משהו שרואים ומבינים במסע הזה. ומבינים במיוחד במשלחת שלכם, של מועצת תנועות הנוער. כל ישראל כאן - בקבוצה.

ומי שלא מחובר אישית, מה מרוקאי בו? איך מתחבר למהות המיוחדת?

הניסיון מלמד אותנו שוב ושוב שלכל אחד יש כיוון (אוהב אוכל מסוים, יש לו חברים, מכיר מסורת כזאת או אחרת...) וכאן מתחברים דרך הכיוון האישי. ראינו כבר כאלה שלא התחברו עד שהגענו למוזיקה וכאלה שהתחברו רק אחרי מפגשים ישירים עם אנשי קהילה באחת הערים. חיבור שראינו כמעט בכל מסע היה דרך בתי העלמין וסיפור הרבנים והצדיקים שמרכזיים כל כך ביהדות מרוקו.

בפרספקטיבה של קבוצות. הרי כאן יש קבוצה שבה כל אחד הוא מנהיג מרכזי בארגון/בתנועתו. יש כאן ייחודיות שאתה מרגיש?

נכון שיש כאן קבוצה מיוחדת בהיבט של המקום ממנו כל המשתתפים הגיעו. כולם מנהלים ארגונים וזה אומר שבשגרת יומם הם גם מאוד עסוקים וגם דומיננטיים עבור

כל מי שעובד איתם. יש משהו מיוחד בקבוצה שלכם. מדהים בעיני. לא יודע לדיוק על מה לנעוץ את הסיכה.

יכול להיות שזה התהליך שעברתם במשותף. וברור שכולם כאן חווים את החיים בישראל כמשהו שהם אחראים עליו במידה מסוימת. בכלל אין שאלה אצל החברות והחברים. ברור לכל אחת ואחד כאן שאתם חלק מהחברה וכעת השאלה: איך נתקן ביחד. האנרגיות כאן שונות מקבוצות אחרות. משהו בשל יותר, מבין ומכיל, יותר מקבוצות אחרות שהדרכתן.

הציפייה שהמסע הזה יתרום לעתיד של עשייה והסתכלות אחרת - היא ריאלית בעיניך, מניסיוןך?

כן, בהחלט. המסע הזה, בסופו של דבר, נוגע באחוזים משמעותיים בחברה הישראלית ובתנועות הנוער. אם רוצים שאדם יחוש שייכות צריך לספר את הסיפור שלו.

אם בתנועות הנוער יעמיקו גם במורשת ובמוצא ובסיפור הקהילתי זה יכול להיות בסיס להתייחסות אחרת לפריפריה ולקהלים שלא תמיד מחוברים לתנועות. קובי מחייך. "לא ממש רציני שאני מדבר על תנועת הנוער כמבין גדול. אבל, זו דעתי."

אם לי כילד, הוא ממשיך, הייתה אפשרות של תנועת נוער שמכילה את המורשת שלי הייתי מרגיש חלק מתנועה כזאת.

כך למשל, תנועה כמו בני עקיבא, שהייתי בה כמה חודשים, אם תשכיל להכיל את הסיפור והשורשים של קהילות שלא ממש מדוברות בשיח הישראלי, זה יוכל לעשות טוב לתנועה ולכולם. כך גם בכל התנועות האחרות.

בזכות ההכלה אפשר לנהל דיאלוג בין שווים. ודיאלוג כזה מצמיח היוועצות משותפת, יעדים משותפים וחיים משותפים. "מעניין יהיה לשמוע" מסכם קובי, "אם יתפתחו מיזמים, אולי פעילות משותפת, בעקבות המסע. גם זה יהיה שכרי."

בדבריו ובתפיסתו מזכיר לי קובי אירוע שהיה לפני שנים. במסגרת חידון של סגל שירות בתי הסוהר הוזמן לבמה ג'ורג' סמעאן, מוזיקאי מחונן מכפר ג'יש (גוש חלב). ג'ורג' פתח ואמר: תמיד מזמינים אותי לשיר ולדבר על דו-קיום. אבל אני רוצה רק לשיר ולדבר על קיום, לא על דו-קיום. **קיום משותף של כולנו.**

פאס. קובי מספר על הקהילה, בבית הכנסת 'אבו דנאן'

**יצאנו
לדרך**

יום שני 30.1.2023

יום ראשון למסע

5:15 בבוקר. תור ארוך מאוד לצ'ק אין, כמעט כולם בתור לטיסה למרוקו. עומדים, הדלפקים נפתחים באיחור.

עולים למטוס. משלחת מת"ן והנוסעים להילולת הרב יצחק אבו-חצירא. טיסה מאוד רועשת ורוויית אלכוהול.

בני לבין נפתלי יושב בחור שנוסע עם חברים טובים מקריית גת להילולה. הוא מתעניין מה עושים בחברה שלנו ונפתלי מסביר לו שמדובר בתנועות וארגוני נוער. במהלך הטיסה קלי אומר משהו ואז הבחור לידנו שואל: מה התפקיד שלו בחברה? נפתלי עונה שקלי מזכ"ל תנועת הצופים והבחור: 'וואו' ומיד שואל: מה הכוונה?

נזכרתי בסקר שבוצע בג'וינט לקראת מיזם 'נעים ביחד'. על השאלה מדוע לא משתתפים בפעילות תנועות הנוער ענו חלק גדול מהנשאלים: לא ידענו שיש דבר כזה.

חשבתי לעצמי, מצד אחד הפורום של מת"ן הוא יחיד ומיוחד ומצד שני הוא חייב להיות חשוף לרבים שפשוט עדיין לא שם.

נוחתים. שוב תור איטי מאוד לעמדת הדרכונים.

מסתבר שארבע מזוודות נשארו בנתב"ג. אמורות להגיע מחר לשדה התעופה בפאס. מקבלים את הבשורה ואין התרגשות בין החברים. זה המצב ומתגברים.

נפגשים עם קובי יפרח, המדריך, ונוסעים לאכול צהריים, מסעדה כשרה בקזבלנקה.

נוסעים למוזיאון יהדות מרוקו, שכונת בתים פרטיים, שקטה מאוד. המוזיאון במבנה ששימש בית יתומים ואחר כך היה מרכז קהילתי. שייך לקהילה היהודית. התצוגה מבוססת על מוצגים פיזיים, תמונות אווירה ותמונות אישים.

תצוגת הקבע - גלגל החיים בקהילה יהודית. ריהוט של בית כנסת עם בימה, חלונות עם מוצגים: לבוש מסורתי, ביגוד, עבודות אומנות מסורתיות: פמוטים, מתקן למגילה, כן למנורה. הכול נעשה על ידי אומני מתכת. היהודים היו ראשוני האומנים בתחום במרוקו.

שיחה עם זוהור - מנהלת ואוצרת המוזיאון. הגיעה למקום ב-1995, אז החל תכנון המוזיאון והוא נפתח ב-1999. מטרת המוזיאון להחיות את סיפור הקהילה. מגיעים תלמידי בתי ספר שלומדים על יהדות מרוקו וקזבלנקה. מגיעות קבוצות מישראל. מספרים את סיפור הקהילה, משנותיה הראשונות והגלגולים שעברה במהלך השנים.

מת"ן מעניקים תשורה לזוהור ומצטלמים ביחד.

בהמשך היום שיחת פתיחה במלון (מריוט קזבלנקה. חדרים משובחים). פותחים בהצגה עצמית ומהי המטרה, למה מצפים מהמסע.

קזבלנקה. המוזיאון היהודי

קובי מסביר על הקהילה בקזבלנקה, במוזיאון היהודי

כולם מדברים על הרצון ללמוד ולהכיר. על העובדה שנחשפים לתרבות ולמסורת שלא הכירו ולא עסקו בה. על הפוטנציאל של המסע ליוזמות תנועתיות ולהיכרות עם עולם חדש ומרתק.

סבב מעניין ומלמד. שקט מאוד, כולם מקשיבים.

קובי מעביר הרצאה על מרוקו ושם דגש בתקופות ההיסטוריות שעברו על הארץ מתקופת המקרא ועד ימינו. אחר כך מדבר על הקהילות היהודיות ועומד מעט על ההבדל בין יהודי הערים ויהודי הכפרים והרי האטלס. מספר שנראה מקומות שמזכירים את העבר המפואר ומהאחרים נלמד חלק מהסיפור.

על כך כתב פייר נורה, היסטוריון צרפתי שעסק בזיכרון הקולקטיבי (1984), בהקדמה לספר **מרכזי הזיכרון**: "אתרי הזיכרון משולים לקונכיות, שנותרו על החול בהיסוג ים הזיכרון החי".

ארוחת ערב, במסעדה כשרה.

פוגשים את גבריאל, שליח של תנועת הנוער של בני ברית. פועל עם רעייתו במרכז הקהילתי ומלמדים גם בבתי הספר - היסטוריה יהודית ועברית. לא מקבלים תקציבים ונאלצים להפעיל את התנועה בביתו הפרטי. לוקח את החניכים לישראל לאימוני גדנ"ע ויש מהם מי שמתגייסים ומתנדבים. מספר שישמח לשיתוף פעולה עם התנועות בכל פעילות שיציעו ליזום יחדיו.

יום שלישי 31.1.2023

יום שני למסע

קזבלנקה-רבאט-פאס

יוצאים בבוקר, 8:50, באוטובוס למסגד חסן השני.

הפעלת בוקר - יעל. גדלה בבית מסורתי, אביה עלה מארצות הברית. יעל מספרת על אפרת שרשבסקי, המנחה שלה, שהייתה מתארת איך אימא שלה, בכל פעם שראתה חדשות הייתה אומרת: מה חטאתי? מה חטאתי? ותמיד מקפידה לחפש בכל אחד משהו טוב, משהו חיובי בו ובמעשיו.

מספרת על בחור פלסטינאי שסיפר על שיר שאימו נהגה לשיר - צריך להבין כל אחד על מחויבותו, צריך לנסות להכיר בצרכים ובמגבלות של כל אחד. האם תמיד עמדה לצד הילדים, בכל מצב ומכל צד ממנו הגיעו.

יעל מבקשת לדבר על היכולת להכיל, על חמלה ואהבה ועל היכולת להתחבר לקושי של כולם. מי ייתן ותהא זו גם יכולתנו.

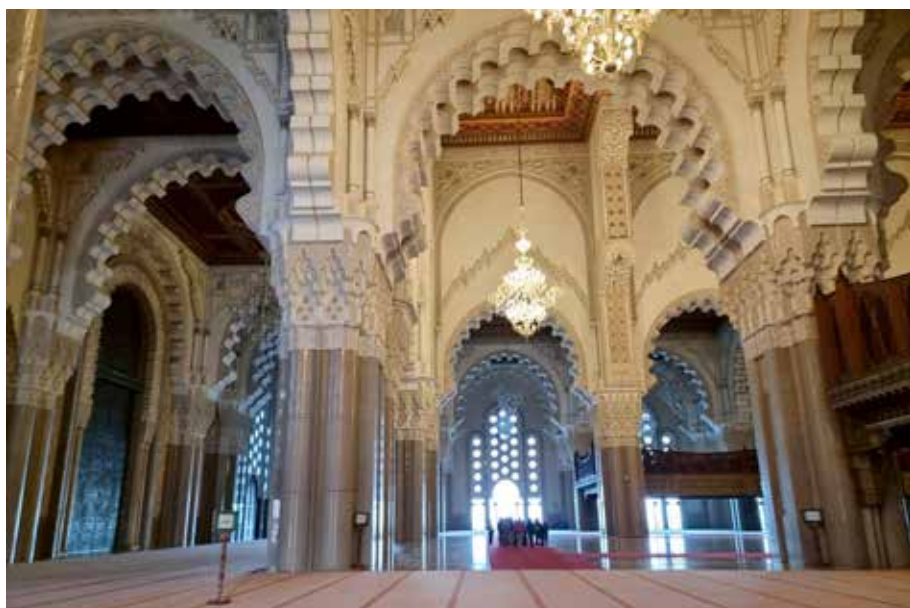
נכנסים למסגד. מקבלים שקיות לנעליים שמורידים בפתח.

סיור במסגד חסן השני עם מדריך מיומן מאוד, דובר עברית. שופע הומור וקולט מהר את רוח הקבוצה.

מסגד מרשים מאוד בגודלו ובעיצובו. בימים של תפילות גדולות, ובייחוד בחודש הרמדאן, מתפללים עשרות אלפים במסגד וברחבה העצומה סביבו.

קזבלנקה. המסגד הגדול, מסגד חסן השני

קזבלנקה. המסגד הגדול, מסגד חסן השני

האוטובוס הצמוד למשלחת

נסיעה לרבאט. במהלכה - **האוטובוס כמעבדה.**

קלי מוביל דיון בסביבה הקרובה באוטובוס. האם ניתן למצוא מכנה משותף לכל יושבי שולחן מת? האם מכנה משותף חברתי שבזכותו אפשר יהיה להתגבר על מחסומים אידאולוגיים שתמיד קיימים?

בהתחלה שותפים: הצופים ובני עקיבא. אחר כך מתרחב, מגיעים להשתתף: השומר הצעיר, הנוער העובד והלומד, האיחוד החקלאי, אריאל, מדור לדור. מציעים לדבר על אסטרטגיות משותפות. צריך לשאוף לצאת במסר משותף.

יגאל, בני עקיבא: אפשר שכאשר נרצה להרים דגלים משותפים, זה לא ימצא חן בעיני כולם.

קלי: יש עוולות חברתיות שאפשר להסכים ולטפל בהן, במשותף. צריך לעצור ולשאול: איך ביחד?

יגאל ודביר (אריאל): האם אנחנו נוכל כולנו להסכים על הברית הציונית, למשל? בכלל - מהי ציונות היום? האם יש הגדרה מוסכמת?

קלי: נקשיב ונבין. העובדה שכבר עשור לא עסקו בשאלה הציונית היא בהחלט בעיה. **דביר:** המילה ציונות לא יכולה לאחד היום את כולם.

סטס (מדור לדור): אתם ממש מנותקים מהמציאות. הנוער מקצין וחייבים לדבר על נושאים חברתיים, לא אידאולוגיים.

יגאל: אמשיך להתרגש כשיניפו את הדגל או ישירו את התקווה. זה חלק מהזהות שלי. אבל, בהחלט נכון ומוכן לדבר על ציונות ומשמעותה בעיניים שונות.

סטס: הפורום הזה של מת"ן צריך קודם כול להרים דגל של הכרת המורשת של החברה הישראלית, לפחות של כל חברי הפורום.

קלי: למעשה אנחנו די מסכימים שצריך לדבר ולהקשיב. נרתום את כולם לאסטרטגיה משותפת ונחליט על יעדים.

מסכמים שהדיון ימשיך.

יושבים, מכירים, מדברים, מתווכחים, מקשיבים - האוטובוס כמעבדה.

מגיעים לרבאט. כבר בכניסה רואים שהגענו לעיר מודרנית.

פגישה במרכז מימונה, בניין של הקהילה שממנה נותרו מעט מאוד יהודים ברבאט. נפגשים עם עבדו, פעיל מרכזי בקהילה, אייל, סגן השגריר ומרים, מפיקת אירועים ופעילה תרבותית ועם הקהילה.

בפתח הפגישה מספר ניסים על החיבור שמצא למרוקו בתהליך ההכנה למסע. במהלך ביקור ניחומים במשפחת רעייתו.

רבאט. מרכז מימונה

אייל דוד, סגן השגריר: במרוקו יש נציגות, לא שגרירות עדיין. קשרים בין העמים. People to People. לא צריך תיווך. נוצרים קשרי קהילות ומוסדות. אבל, כדי שאפשר יהיה לתת חסות רשמית, צריך לחתום על הסכמים. זה המהלך הבא עליו עובדים כעת.

עבדו, ארגון מימונה: יוצרים קשרים שמטרתם להביא להיכרות עם מורשת יהדות מרוקו. לימוד, חוויה והיכרות יותר מעמיקה. לימוד דרך ביקורים ושהייה במרוקו. צריך לספוג את האווירה של המקום כדי להתחיל להבין את המורשת והמסורת המפוארת.

מרוקאי זה זהות. עבדו בן לאם יהודייה ואב מוסלמי ושתי הזהויות חיות בתוכו. מחפש להפגיש מגוון ישראלי, ערבי ויהודי שיבואו להכיר. לפתח תרבות משותפת עם מרוקו.

מרים לסאר אל מליח, נולדה במרוקו, גרה כאן עד גיל 18 ופעלה בתנועת הצופים: פה גילאי 18 עד גיל 25 נחשבים צעירים. עם משרד החינוך המרוקאי קשה ליצור שיתופי פעולה, לכן הקימו עמותה שעוסקת עם נוער. מכינים גם מערכים להכנסת נושא היהדות למערכת החינוך. צריך עבודה עדינה ויסודית עם בני הנוער. לפתח רצון להקשבה והיכרות. במרוקו קשה להגיע להבנה של המשרד שנכון לשתף פעולה,

עיקר הפעילות של ארגונים ותנועות עד גיל 18 קשורה למוסדות הרשמיים ובמרכזה התנדבות לגופים כמו משטרה, צבא, עזרה ראשונה וכדומה.

שיחה מעניינת, ועולות שאלות על אפשרויות שיתופי פעולה. מושם דגש על הזהות המרוקאית, לא דווקא היהודית כמאפיין עיקרי של היהודי המרוקאי. מדברים על החשיבות בהסתכלות ממבט לא משוחד של ישראלי שבא לשפוט. רק כך אפשר יהיה להבין את תפיסת הזהות המרוקאית - קודם כול מרוקאי ואחר כך הזהויות האישיות של כל אחד ואחת.

אפשרויות של שיתופי פעולה - מיה מספרת על פרויקט שכבר מתבצע של הנוע"ל. מתארת מודל מפגש שבמרכזו עבר, הווה ואפשרויות לעתיד. יוצרים אירועים משותפים יחד עם נציגות ישראל. לדוגמה, ליום השואה הבינלאומי. גור מספר על יוזמה שקורמת עור וגידים למשלחת אומנים פלסטיים שייפגשו וייצרו ביחד עם אומנים ממרוקו.

הולכים לאכול צהריים בביתה של היהודייה האחרונה שנותרה ברובע העתיק. יושבים בחדרי דירתה. חוויה מעניינת. מתפתחת שיחה על הזהות המרוקאית וכיצד חייבים להתנתק מדעות קדומות אם רוצים להבין את הייחודיות במרוקו. קובי קורא לזה: מסע בין שווים.

רבאט. ארוחת צהריים בביתה של היהודייה האחרונה בעיר

אחרי הארוחה נוסעים לסיור (רק בחוץ, אין כניסה פנימה) במאוזוליאום של מלכי מרוקו. קובי מספר על בניית המסגד שהיה אמור להיות שני בגובהו בעולם המוסלמי. אולם, הבנייה הופסקה בשלבים מוקדמים.

ממשיכים בנסיעה לארמון המלך. קובי מסביר על שיטת השלטון. המלך ממנה מושלי מחוזות, שממנים מושלי אזורים, שממנים את האחראים על השכונות ואלה ממנים את האחראים על רחובות. כך - בדיווח כלפי מעלה - נשמר הסדר. על כל פעולה מדווחים ממשיכים לקסבה. יורדים לסיור קצר. טועמים טעמו של סיור ברחובות השוק הקטן, עד המרפסת הפונה לים.

עולים לאוטובוס. נסיעה ארוכה, כמעט ארבע שעות, לפאס.

ארוחת ערב (שוב דגים וקוסקוס) ולמלון (מריוט, פאס).

רבאט. המאוזוליאום בו נקברים מלכי מרוקו

יום רביעי 1.2.2023

היום השלישי לחסם פאס

ארוחת בוקר. בחלק מהשולחנות עדיין ממשיכים את הדיון מליל אמש על פוליטיקה, תפיסות עולם ומהות המשימות של תנועות הנוער (ציטוט מדויק).
תצפית על העיר פאס. ביקור תיירותי במפעל קרמיקה. רואים את כל תהליך הייצור.

פאס. ביקור במפעל קרמיקה

תצפית על העיר פאס

פאס. בית העלמין 'בית החיים'

קובי מוביל אותנו לבית העלמין העתיק 'בית החיים'. מספר:

מעשה שאירע בנערה אחת צדקת שמה סוליקא חג'אל... העלמה הנזכרת עיר מולדתה טאנכיר, היא הייתה כבת ארבע עשרה שנים, יפה עד מאוד, עלמה תופפה, צפירת פאר, בחירה מעלמות, יעלת חן, ופעם אחת היה לה סכסוך דברים עם אמה, והכתה אותה, ולהשקיט ריב יצאה מפני אמה לחצר הסמוכה שהיו דרים בה הגויים ולא ידעה אמה מזה, ולעת הצהרים בבוא הגוי בעל החצר לביתו וראה את הנערה יושבת עם נשיו והיא יפת תואר ויפת מראה, נתן עיניו בה לדבר עבירה והראה לה פנים צהובות, ודבר אליה רכות דברי פיתויים וריצויים, כלי כסף וזהב ומלבושי רקמה ומשי אולי תפותה לו להמיר דתה בדת מוחמד נביאם ולהיות לו לאשה. והיא האמינה באלהים, ובלעדו הכזיבה, ואמרה לו אין כה' אלהינו ונביא האמת משה רבנו עליו השלום ואין לי להחליף דתי הקדושה והטהורה בשום דת שבעולם... וסגר הדלת בעדה שלא תברח והעליל עליה באמור שכבר המירה דתה אצלו ולא תצא עוד מאתו החוצה, והגיש משפטה לפני עורך דין וכתב עדויות עדי שקר שבפניהם קיבלה את דת מוחמד, וצעקה הנערה ואין מושיע לה, והיהודים לא מצאו את ידם מקוצר יכולתם וחדלות אונם, כדי למלט את הרעייה היתומה ויקרה, כי מי יעצור בעם פרא. וגדולי העיר טאנכיר ושופט ומושל העיר שלחו מכתבים והגידו כל אלה למלך מולאי עבד ארחמאן אשר היה בעת ההיא בפאס, באמרם אליו שזאת הנערה עוברת על דת שהמירה דתה וחזרה וכחשה ברוחה ורוצה לחזור לדת ישראל ודינה במיתה, ומי יוכל להוציא משפטה לפועל זולת המלך. (מעובד על פי רבי אבנר הצרפתי, מעשה בצדקת, יחס פאס)

טל מעבירה פעילות. במרכז הסיפור - הנערה הקדושה. מתפתח דיון על זיכרון והנצחה ועל משמעות העלייה לקברי צדיקים במסורות השונות.

פאס. חסידי סאטמר מתפללים על קברה של סוליקא חניאל

כ-50 מטרים מאיתנו קבוצה של חסידי סאטמר מארצות הברית. הם אוכלים ארוחת צהריים, שישה עובדים מקומיים טורחים על הגשה ופינוי. הגיעו להתפלל על קברה של הקדושה ועל קברי צדיקים. מתפללים בצעקות. אחר כך, בסיועו בעיר, ניתקל באחד מהם שמבקש לסתור את כל מה שקובי מסביר. משתחררים ממנו וממשיכים.

נכנסנו לבית הכנסת 'אבו דנאן' וקובי סיפר על חיי הקהילה היהודית בפאס. משם המשכנו ל'מדרסת אבועינה' - המדרסה ללימודי אסלאם, עברנו לביקור קצר בבית הרמב"ם ואחר כך זמן חופשי. אוכלים ארוחת צהריים באזור השוק ומסתובבים.

בבית הכנסת בפאס

פאס. בית הרמב"ם. מסעדה וסיור בשוק

בערב, ב-18:00 נפגשים בחדר סמינרים עם פרופסור סועה רשידי. מרצה לעברית באוניברסיטת פאס. מספרת כיצד החליטה ללמוד עברית, למדה שנה בפאס ואחר כך, כדי להעמיק נסעה ללמוד ברוסיה. מאוד שמחה ללמוד עברית. שפה שמית שהדקדוק שלה מובן לה. היום, מנסה לחבב את השפה על תלמידה. מספרת על התעוררות וביקוש ללימודי עברית, בעקבות הסכמי אברהם.

מוציאה מהתיק ספר עב-כרס - תרגמה למרוקאית וניתחה 50 שירים של המשורר חיים נחמן ביאליק.

פאס. פרופסור סועה רשידי

מתעורר דיון מעניין על הסיבות שסטודנטים מבקשים ללמוד עברית. בין הסיבות: הכרת מדינת ישראל, הכרת שפת היהודים שחיו כאן בינינו ואנחנו רואים בסביבתנו, בתי כנסת ובתי עלמין שעוברים תהליך שיקום, הכרת שפה שבעצם די קרובה לערבית ומעניין להבין את שורשיה.

הפסקה קצרה ועוברים לפעילות פנימית. בפורום שמציג את הדברים יושבים: טל, רונית, קלי ויגאל.

טל: הרעיון למפגש הנוכחי צמח בעקבות לימוד הוויית התנועות והארגונים במרוקו. כשקוראים על הדילמות בהן נתקלו מנהיגי הארגונים והתנועות, הקהילתיות והציוניות, ברור שאפשר ללמוד מהם ומההכרעות שלהם בעבר.

מהי הגדרתה המבנית חינוכית של תנועת נוער במרוקו?

1. היקף ורצף גילאי 8/10-22/25 ברצף.

2. אוטונומיות - נוער למען נוער, עם הנהלה ארגונית וחינוכית עצמאית.

3. כוליות בתפיסה החינוכית - ערכית - אידאולוגית.

4. חינוך עקיף - בהסמלה, טקסים, אירועים, טבע, פיתוח חושים ומיומנויות.

תקופת ההתפתחות העיקרית של תנועות הנוער במרוקו מתרחשת בין השנים 1956-1944. כלל התנועות בתקופה זו פועלות על פי המודל הקלאסי וההגדרות של תנועות נוער, על פי המסורת הצופית אירופאית והמסורת של תנועות הנוער היהודיות במרכז ובמזרח אירופה, אך עם דגש ארץ ישראלי.

אנחנו עדים להתפתחות שני סוגים של תנועות נוער במרוקו: תנועות הנוער הקהילתיות ותנועות הנוער החלוציות. (מתוך: אזולאי, אריה, נוער בסערה **תנועות הנוער היהודיות במרוקו**, הוצאת מוסד ביאליק, עמ' 20).

טל פונה לשלושת חברי הפאנל: היום, איפה נמצא המתח בין הגשמה קהילתית לבין הגשמה כדרך חיים, כאידיאל לדרך המשך? האם אפשר ומה אפשר לקחת מהנראטיב של תנועות הנוער במרוקו לתנועות הנוער בישראל, היום.

רונית פותחת ומספרת על הדרת שליחי הקיבוץ הארצי והשומר הצעיר ממרוקו על ידי המנגנון של מפא"י. ויחד עם זאת על אף מיעוט הפעולות שהתאפשרו הייתה עלייה מרשימה לישראל. יש חברת מופת ויש ערכים להגשים – עם המסר הזה הגיע השומר הצעיר למרוקו. היה רצון לרתום לעשייה חלוצית גם את עולם המבוגרים. גם היום קיים הפוטנציאל, גם עם הורים ומבוגרים. זה הכיוון של התנועות, לתפיסתה והוא רלוונטי ומעורר תקווה.

יגאל: בשנת 1950 כתב שליח של בני עקיבא (והמזרחי) שכשהחל את שליחותו היה לבד וכיום יש כבר 15 שליחים. הייתה חלוקה ברורה: בני עקיבא עבדו עם ילדים ונוער. המזרחי עבדו עם מבוגרים והכשרות. מצטט דברים שנאמרו בקהילה: לא רוצים דרור ולא רוצים המזרחי. רוצים שיתייחסו אל כל הקהילה, אל ה'ביחד' ולא להפריד לפי תנועות.

בשנים האחרונות התחזק בתנועה היחס לנושא הקהילתי. אחרי הקורונה הבינו בתנועה שחייבים לחזק את הקהילות ואת הקהילתיות. בקהילה חזקה גם התנועה תהיה חזקה. המשימה, לתפיסתנו: להיות סוכן של קהילתיות במקום בו אתה יושב. לרשת את המקום במיזמים, בחיבורים לארגונים ולמשימות, בפעילות רב-דורית ובעזרה במסגרת הקהילה.

קלי: קהילה - מושג שחזק מאוד בעולם היהודי. בהינתן שהוא נתפס כאן כנציג התנועות הקהילתיות, הוא מבקש להבהיר שבשנות ה-50' היו הצופים תנועה חלוצית. הגשמה, לתפיסתו, היא ביטוי לעולם ערכי בואכה לעולם המבוגרים.

השימוש בנראטיב הקהילתי מבטא למעשה שחיקה של הפעולה ברוח המשימות הלאומיות. היום התרגום למשימות הוא ברוח הציפיות של הקהילה. מכאן עולה השאלה מה תפקיד התנועות, האם לספק את צרכי הקהילה או לקבוע אג'נדה?

בתנועת הצופים משוכנעים כי ככל שננגיש יותר את החוויה הצופית, ניצר חברה יציבה וחזקה יותר. משמע, ראוי שנגדיר משימות לאומיות לעתיד הקרוב והרחוק ונתרגם אותן, הלכה למעשה.

שוב רואים שמדובר באומני ההתנהלות בשיח ובהתנעת דיונים. יש קשב מלא בקבוצה, חברות וחברים משתתפים, מעלים הסתייגויות ורעיונות והדיון מרתק. כולם, כך נראה, מדברים מנהמת לבם.

מתפתח דיון. במהלך הדיון משתפים מידע משדה המחקר (ראו להרחבה: אבן, נעם (2014), **לחנך לערכים ולא לצורות**, המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער, מחקרי מועצת תנועות הנוער):

נציע מעבר בין שלוש מהויות, המייצגות את מה שרלוונטי בכל תקופה: **אומה, מדינה, קהילה**.

בתקופת 'היישוב', טרם הקמת המדינה, הציבו התנועות ואתן גם מוסדות ה'יישוב' את יעד ההתיישבות, ואחר כך ההתיישבות והביטחון, כיעד המרכזי של בוגריהן. **האומה** בונה את יישוביה ולשם כך נדרשים לכוח אדם חדור מוטיבציה שיבצע את המעבר לחיים במסגרת שיתופית. דהיינו - יעד אידאולוגי שהצטרפות אליו משמעה קבלת רעיונות השיתופיות, וההגשמה כקבוצה, רעיון הקיבוץ.

אחרי הקמת המדינה, בראשית שנות ה-50' הציב בן-גוריון, כמייצג את **המדינה**, יעדים נוספים, בלי לשלול את יעד ההגשמה ההתיישבותית. לרשימת היעדים נוספו הליכה לספר, קליטת עולים, שירות בצה"ל והצטרפות למשרדי הממשלה. לצד השינוי בהגדרת המשימה יש כאן אמירה גם לגבי צורת החיים. שהרי מי שייענה לצו השעה, ילך לעבוד במשרד ממשלתי בקריה בתל אביב, או ישרת בצבא קבע, בחר להגשים את היעד באופן אישי ולא כחלק מקבוצה שעולה להתיישב בקיבוץ. הווה אומר שהרחבת יעדי ההגשמה, כבר בשנות ה-50', משמעותה ביטול הריבונות של יעד ההגשמה במסגרת קבוצתית בהתיישבות. תנועות הנוער לא קיבלו את היעדים החדשים כיעדי הגשמה והמשיכו לדבוק ביעד מרכזי, בדגש על הגשמה קבוצתית בהתיישבות השיתופית.

ההגשמה החדשה צמחה על קרקע המשבר ביעד ההגשמה המרכזי של הליכה להתיישבות. היעדים המתוחמים בפרק זמן מסוים (שנת שירות, שלוש וחצי שנות נח"ל), החליפו, ברוב התנועות, את המסלול של הגשמה כדרך חיים אישית או כהשתייכות מחייבת למסגרת הקבוצה. היעדים החדשים מכוונים רובם ככולם לכיוון **הקהילה**. בין אם מדובר בסיוע לאנשים עם צרכים מיוחדים ובין אם נרתמים להקמת סניפים והרחבת פעילות בכירפריה. בין אם מתחברים לבתי ספר לסיוע בתחומי לימודים שונים ובין אם מגבשים גרעינים שמעורבים בטיפול בנוער מנותק. ההתייחסות לחינוך בקהילה על פי צרכיה הפכה לשימת הדגש המרכזית בפעילויות הנכללות במסגרת יעדי ההגשמה התנועתיים.

פאס. דיון בנושא קהילתיות והגשמה

ניסים: מדברים על הליכה לכיוון קהילתיות. השאלה: מי מכתוב? הקהילה והרשות המקומית לתנועות, או שהתנועות מכתבות משימה לקהילה? רק כאשר התנועות תהיינה המחליטות והמנתבות ליעדים השונים יהיה לתנועות מסר.

קרן: התנועות הן עדיין מותג. חשוב לזכור ולהזכיר זאת. אין כאן מקום להלקאה עצמית. לכן, צריך לייצר מסר של תנועות אשר יכולות להחליט ולבצע משימות.

דביר: השאלה הזהותית, היום, היא השאלה המרכזית. מי אנחנו ומה מחבר אותנו. לא מספיק לראות רק בתנועתך פנימה, ראוי לבחון מה ניתן לעשות כמסר משותף. מבחינת דביר - המסר החשוב הוא חיזוק הזהות היהודית. מבחינת מעגל היושבים כאן - איך נעשה את זה ביחד, ולמעשה נעמיד בראש את זהות המדינה?

לירון: קיים פער בין דימוי התנועות בעיני המבוגרים לבין הקשיים בעשייה הייחודית של התנועות. חייבים להעניק את החשיבות הנדרשת לשאלה הקיומית: מה באמת הנוער צריך? ולא מה חושבים עלינו.

טל: במרוקו ראינו שתנועת הנוער הקהילתית עסקה בנושאי הקהילה. הייתה חלק מהמרקם הקהילתי ולא ביקשה להחליפו. אפשר שזה מודל שראוי ללמוד אותו.

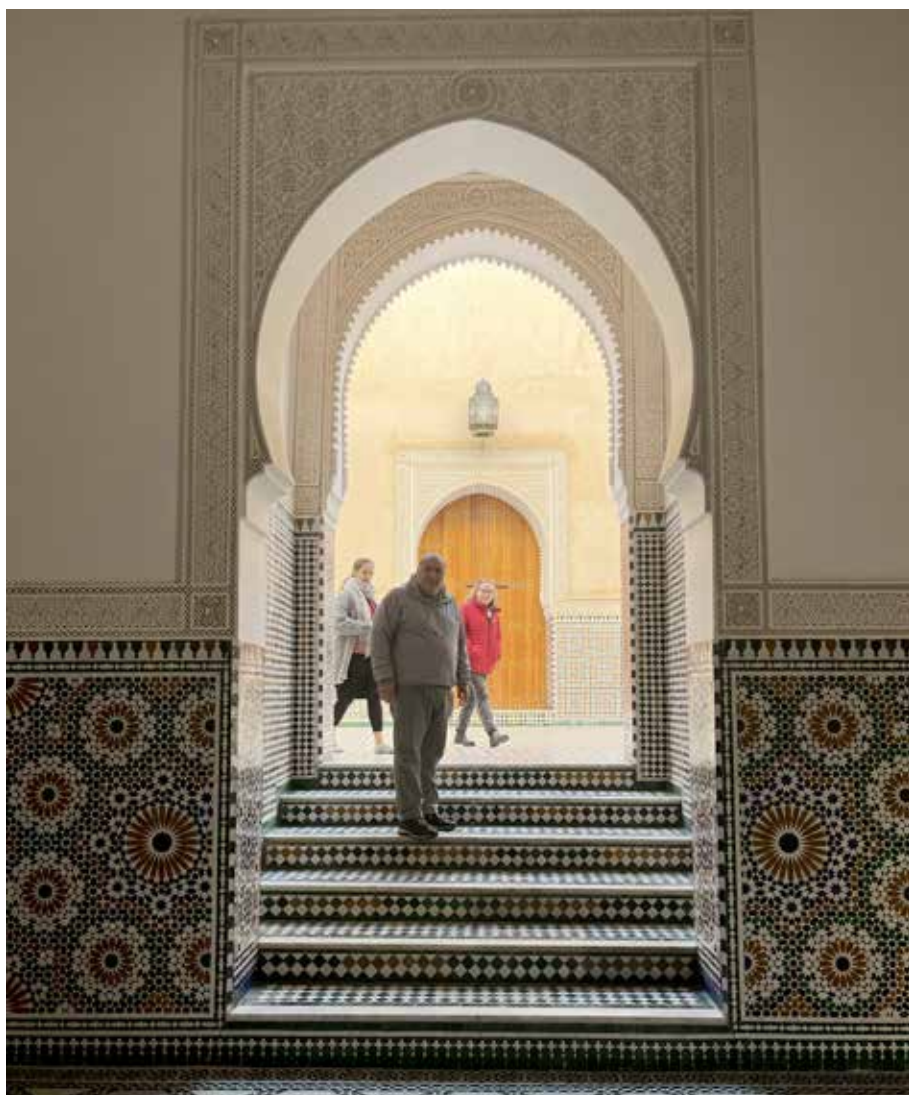
קלי: מידע משמעותי שראוי לשים על השולחן. בעולם היהודי יש יותר ילדים שמתחנכים בתנועות יהודיות קהילתיות מאשר בתנועות חלוציות.

עידית: נרתעת מהניסיון להנגדה בין קהילתיות לחלוציות. למה הם צריכים להיות בסתירה? השילוב ביניהן אפשרי ומאוד ראוי.

אשרף: במצב של היום צריך לשאוף למכנה משותף ובמסגרתו – לסכם מהם הדברים המרכזיים שמשותפים לכולנו. רק כך נוכל לצעוד בדרך לעתיד טוב יותר.

גור: מהי המשימה הלאומית בהקשר של המסע? בקהילה יש מושגים כמו: הרחבה, שכונה, התחדשות. כל אלה יובילו את כולנו לשינוי מהותי. אפשר שהאתגר העתידי, גם של התנועות והארגונים, הוא התמודדות עם השינוי במראה המדינה והובלת קהילות לתת את הטון במהות השינויים העתידיים. זה אתגר של תוכן ולא רק של צורה.

יגאל: תנו משמעות לאנשים שאיתנו וסביבנו. בואו נקשיב ונכיר וכך ייווצרו חיבורים.

מקנס. במאוזוליאום

יום חמישי 2.2.2023 היום הרביעי למסע

גור בהדרכת בוקר. מדבר על חשיפה למורשת בלתי מוחשית - שירה. זו עוד דרך לשימור של מורשת ומסורות. שירים מתארים אווירה, מבטאים תחושות ומשקפים מצבים. לעיתים מציאות קשה ומדכאת, אבל חשוב שקולה יישמע.

מקריא שירים של ישראל דדון, משורר ופעיל חברתי בן קריית גת, שכותב להוריו ומתכתב עם ההווה בה גדל (מתוך: ישראל דדון (2020), **שירי עזובה לאהבה**, הוצאת הליקון):

... אח יא אמא לעז'ז'ה
ואני קרעתי קריעה שבאתי לעולם הארור הזה
ואת נתת לי שם של אדם שנלחם עם מלאכים ואנשים ויכול להם
ואני לשדים שלי לא יכולתי והשמש כבתה לנו יחד
והאמנות דיברה אצלנו לשונות שונים
אח יא אמא לעז'ז'ה
אם הייתי יכול הייתי מת לך בבטן עוד לפני שנולדתי שלא תדעי אותי בכלל.
[עז'ז'ה - יקרה במרוקאית]

אלי הירש כתב על שירתו במדור הספרות של ידיעות אחרונות ב-19 ביוני 2020:

הנה משורר שהמצוקה שלו ותודעת המצוקה שלו כל כך חשופות, כל כך נטולות מתרסים ומחיצות, שאין לו ברירה אלא להשתמש במילים על מנת לתעד את תשוקתו העזה, הטקסטית לפעמים, למחוק את עצמו, לחרוץ או לחתוך את איבריו (בסכין), לחנוק או להטביע את עצמו (באלכוהול), להעלות את עצמו באש. אלא שהשנאה העצמית הזאת - כך הבנתי בעוד השירים חושפים את מורכבותם מול עיני - אינה רק הרסנית אלא גם יצירתית.

מקנס. המאוזוליאום, הקבר של מולא איסמעיל. פגישה עם פרופסור אידריס בוחאיה, איש האוניברסיטה המקומית, חוקר דת האסלאם והמדיניות הציבורית במרוקו.

אידריס מספר על בניית המאוזוליאום, על העיצוב הכנימי ועל רוח המורשת של מולא איסמעיל שהפיח רוח חיים בזהות המרוקאית. שואלים שאלות ומתעניינים בדבריו. מורגש שהשאלות כבר מגיעות ממקום של הבנת הייחודיות המרוקאית.

שיחה קצרה עם קובי. רואה את זה כחלק מהתהליך שעוברת הקבוצה. מתחילים להרגיש שנכנסים לרוח המקום ומבינים את הנושא.

במהלך הפעילות במסגד נכנסו זוג גרמנים מבוגרים ואחרי כמה דקות יצאו. כשיצאו מהאולם שאלו אותי: מי הקבוצה שיושבת בפנים? הסברתי (גילוי נאות, התחלתי בגרמנית ומהר מאוד - לטובת העניין - עברנו לאנגלית) שאלה ראשי תנועות הנוער בישראל. הבעל שאל - ארגוני נוער של המדינה? ואשתו ענתה לו: אלו הממשיכים של

הוואנדר פוגל (תרגום: ציפור נודדת. תנועת נוער לאומית גרמנית, מסוף המאה ה-19, שנחשבת חלוצת התנועות בדגש על טיולי שטח ועצמאות הדרכתית). כששאלתי אותה מאין הידע שלה, ענתה שלמדה בצעירותה היסטוריה באוניברסיטה והייתה מורה להיסטוריה בהמבורג.

קבוצת ילדים (בני 10-11), נכנסו לאולם. המורה ריכז אותם ובלחש, כדי לא להפריע, הסביר להם איפה הם נמצאים ואמר להם למלא את המשימות (בהנחה שהבנתי נכון). היו להם שני דפי משימות: האחד - מפה של מקנס ועליה הם סימנו את הנקודות אליהן הגיעו ביום הטיול הלימודי שלהם. השני - משימת קריאה ושלוש שורות ריקות ליד כל שאלה למילוי תשובות לגבי הקטע. את זה כבר הסביר לי המורה, באנגלית.

מקנס. המאוזוליאום. למעלה – שלומית עם פרופסור אידריס בוחאיה

בית קפה שצופה על העיר

עולים מהעיר העתיקה לבית קפה שמשקיף על העיר, יושבים לשתות תה. בחלק מהשולחנות ממשיכים לדון במשימות משותפות לכולנו וביעדים שיש להציב.

סביב אחד השולחנות יושבים רונית, גור ושלומית. רונית: רוצים לשים על השולחן את סיפורנו העכשווי. איך בונים יעד משותף? לא איך מסכימים על נראטיב, כי זה לא ממש ריאלי וזה המיוחד בפורום הזה. הסיפור הוא בהיבטים החברתיים ולשם צריך להתקדם ולהגיע לשותפויות.

בדרך למרקש, שלומית מעבירה פעילות. מספרת על המפגש שלה עם הדמות של היהודי המסורתי במהלך ההכנה למסע. חשבה על הדמות של השוטר אזולאי, שאפרים קישון כתב וביים את השחקן שייקה אופיר: האיש החם, המכיל, דובר השפות, שיודע להתאים עצמו ולהסתדר עם כל אחד והוא כל כך תמים. משמיעה את שיר הנושא **'בלדה לשוטר'**, כתב אהוד מנור והלחינה נורית הירש, בביצוע אושיק לוי. מצטרפים. קולות שירה רמים באוטובוס.

... כל הרחובות כבר ריקים הסמטאות כולן שלו

שוב הוא לבדו שוב רק עם צילו

כל הרחובות כבר ריקים הסמטאות כולן שלו

אין מה למחר או לאחר.

לו להשיב ניתן את מחוגי הזמן

איזה עולם נפלא הוא היה בונה לו

רק להשיב ניתן את שחלף מזמן

איך העולם אז היה משתנה ...

רואים באוטובוס את הסרט 'מטנג'יר לירושלים'. סרט חזק מאוד, המחשה יפה של מציאות מורכבת בה עזבו משפחות את ההווה האהובה עליהן (כמו שהדוברים בסרט מתארים) ועלו לארץ לא מוכרת בה חוו קשיי קליטה ויחס מזלזל.

הסרט מעלה שאלה מהותיות: בהינתן הגעגוע לחיים המשותפים, הכבוד והשותפות עם המוסלמים במרוקו, מדוע לא קידמו בארץ קיום משותף דומה עם ערביי ישראל?

יום שישי, 3.2.2023 היום החמישי למסע

בבוקר נוסעים להרי האטלס.

מתחילים בביקור בבית הברברי. לפני הירידה מהאוטובוס קובי מזהיר אותנו לא להביט ברוכלים שיעוטו עלינו. להימנע מיצירת קשר כי אם ניצור קשר לא יניחו לנו. בשלב הזה עומדים בזה בכבוד. לא קונים דבר, בינתיים.

בבית הברברי, אחרי הסבר של קובי על המראות מסביב, יושבים באחד החדרים. מתחילים להבין מה המשמעות של חיים בכפרים העתיקים בגובה ההרים. נכנס בעל הבית עם מגשים וכוסות תה, פיתות ומטבלים. אשתו מגיעה ומתחילה להכין את התה. בעודה מסננת, קובי מסביר שבזכות תהליך הסינון התה לא יהיה מר - מה שמסתבר כנכון.

מגיעות שתי נשים. פאטמה זרה, מנהלת בארגון החברתי מנהיגותי היי אטלס, ואיבתיסאם, בוגרת התוכנית שממשיכה להיות פעילה. פאטמה מספרת על ראשית הארגון, שנוסד על ידי אגרונום אמריקאי - ד"ר ניסים בן מאיר. מטרת הארגון לעודד מנהיגות מקומית לפעולה במגוון תחומים חברתיים, לקידום זכויות ומיזמים בדגש על פעילות נשים. שיחה מעניינת מאוד. שורה של יוזמות שקרמו עור וגידים והצליחו בהיקפים משמעותיים. כך במימוש זכויות משפטיות וכך בקידום נשים ללימודים ולהתקדמות אישית.

הרי האטלס, הבית הברברי. בעלת הבית מכינה לכולנו תה

הרי האטלס, הבית הברברי

תמונה קבוצתית אל מול ההרים הגבוהים וממשיכים. יורדים לשבת על גדת הנהר (שנה מעוטת גשמים והזרימה איטית ודי חלשה).

טל מבקשת לפתוח בסבב בו כל מי שמעוניין יספר על תחושתו בשלב הזה בסיור, ומבקשת שישומו דגש על היבט האווירה והיכולת של הפורום לפעול יחד, ברמה האישית ואולי התנועתית.

ושוב, מסתבר שמספיקה שאלה אחת ופנייה למשתתפים ומתפתחת שיחה מרתקת. עולים דברים מעניינים, מלמדים ומרגשים.

יושבים לשיחה על גדות הנחל בעמק האוריקה

קרן. כשאנחנו מסתובבים וחווים מראות וסיפורים אנחנו למעשה עוברים בין כלים שיוכלו להוות בסיס להפעלה של חניכים בנושא מורשת.

רונית. מורשת חשובה שאפשר לחזור ולעסוק בה. יש כאן שיעור על החיים המשותפים, כמעין מודל בתוך התנועה והחוצה.

גור. הזדמנויות לשיתוף פעולה אומנותי, ליצירה משותפת. צריך לבנות שילוב של מורשת ויצירה, לגלות שורשים שהם המשמעות. איך ליצור איכות מתוך ריבוי.

אשרף. צריך להיכנס עמוק לתרבות ולהבין ממה אפשר ללמוד.

מיה. שאלה של מתניות ואיך יוצאים ממנה ועל בסיסה הולכים הלאה. לומדים כאן על יהדות מרוקו, על סיפור הנהגת הקהילות והיכולת להישאר רלוונטיים כקהילה.

אמיר עלי. חשוב וראוי לחשוף את הנוער לתרבות. הסבים והסבתות שלנו, בכפרי הדרוזים, גדלו וחיו כך, כמו שרואים כאן.

יעל. להחזיר סיפורי המורשת ולחשוף אליהם. חשיפה מתרחשת כשפוגשים וכשמכירים. כך יהיה שינוי.

איימן. עניין של רוב ומיעוט, כאן הרוב משמר מורשת של מיעוט. התחנות במסע הזה לוקחות אותו לנף הישראלי: אין שימור של מי שבמיעוט. מחזיר אותו למושגים הכלה, מעגלי שייכות, שיתוף. צריך לחשוב איך בונים את החברה.

ניסים. חייבים לעשות צעד לכיוון השני, אל מי ששונה מאיתנו. זו מחויבות של כולנו. רק כך נוכל לשנות. לצאת מהנוחות המקומית ולמצוא מכנה משותף.

יגאל. מרגיש שהמסע ממריא מעבר לציפיות. חושב שהסיפורים האישיים של המורשת הם בסיס לפעילות משותפת ומיוחדת.

לירון. התנאים כאן מאפשרים את הרוח המיוחדת. זה נושא שצריך ללמוד ולראות איך להעביר.

סטס. אנחנו מעגל של משפיעים. חייבים לאפשר לנוער מנותק להרגיש שייכים, וכאן רואים איך עושים את זה. זו משימה לאומית.

סלימאן. המרוקאים מספרים סיפור מורכב שבמרכזו זהות משותפת וכך נוצר גם מפגש. צריך לראות איך מעתיקים את זה אלינו. כמו המפגש וההיכרות שהוא חווה במשלחת.

יאיר. לא להגיע כצופים מן הצד. זו משימה לתנועות שלנו, שבאחריותנו. מקווה שיצליח להעביר את התחושה שלו לאנשיו.

קלי. אם נחבר מילה מהדברים שאמר כל אחד יסתבר שיש כאן משימות אין סופיות. מסע מטלטל ומחייב לענות לשאלה למה אנחנו קיימים ואיך נתקדם לקיום מעשי משותף שייתן תשובה לאני ישראלי. ביחד אנחנו כוח.

נטע. היכולת להרחיב את עשייתנו כאנשים, כמי שלומדים גם כדי לשנות. מה קורה בינינו מאוד מעסיק וזה פורום שיכול להניע תהליכים.

נפתלי. מרגיש שהסיפורים האישיים, אותם אנחנו חווים כאן במסע, יכולים לדבר אל כל אחת ואחד. למעשה אנחנו לומדים איך אפשר לשמר ולתת כבוד לכל מיעוט ולכל קהילה. החברה שלנו בישראל זקוקה לחיזוק זהות, להגעה לרב-תרבותיות ולהכרה בכל הזהויות. זו בהחלט יכולה להיות משימה של הפורום. מצדיע לקובי כמייצג של כולנא על הובלת המסע בדרכו.

לשיחה הזו אפשר להוסיף ציטוט משל יהודה עמיחי, שכתב על ההסתכלות על האדם 'הקטן', על השגרה.

... פעם ישבתי על מדרגות ליד שער במצודת דוד, את שני הסלים הכבדים שמתי ליד. עמדה שם קבוצת תיירים סביב המדריך ושמשתי להם נקודת ציון. "אתם רואים את האיש הזה עם הסלים? קצת ימינה מראשו נמצאת קשת מן התקופה הרומית. קצת ימינה מראשו". אבל הוא זז, הוא זז! אמרתי בליבי: הגאולה תבוא רק אם יגידו להם: "אתם רואים שם את הקשת מן התקופה הרומית? לא חשוב: אבל לידה, קצת שמאלה ולמטה ממנה, יושב אדם שקנה פרות וירקות לביתו."

(עמיחי, יהודה (1980), "תיירים" בתוך: **שלווה גדולה: שאלות ותשובות**, הוצאת שוקן).

ממשיכים עם פעילות של דביר. מספר על בית סבו וסבתו, שעלו ממרוקו ואיך העבירו את מורשתם. היום הוא שואל כיצד יצליח להעביר מורשת זו גם בתנועה. מקריא פיוט, שר אותו ומתאר איך סבתו סיפרה שסבא היה בוכה בשירתו. שרים ביחד בהנחיית דביר. מרגש. לא זכה להכיר את סבו. מספר על שירת הניגון לסבתו לפני פטירתה. מרגש עד דמעות את כולם. אחר כך משתף אותנו בסרטון שצילמו בני משפחתו.

בכל יום שיש, לקראת שבת, שולח יגאל לחברות וחברי מטה בני עקיבא קטע קצר ותמונה, עמם הוא מבקש לסכם את השבוע ולהעלות קטע קצר למחשבה. היום בחר לספר על החוויה שחווינו בבית העלמין בפאס:

עניין של מבט.

סוליקה (סול) חגאל הייתה נערה בת 14 שגדלה בעיר פאס במרוקו. בסיפור מורכב וכואב למרות איום המלך מסרה את נפשה ולא המירה את דתה. השבוע פגשנו בחסידי סאטמר שהגיעו מניו יורק למרוקו כדי להשתטח על קברה וכששאלתי מדוע הם דווקא כאן, ענו: "זו המעלה העליונה ביותר למסור את הנפש על קידוש השם ובטוח שכאן התכילות מתקבלות".

שבוע אחרי הילולת הבבא סאלי, יום לפני הילולת דודו רבי יצחק, מתגלה שוב העוצמה הטמונה בעם ישראל על כל עדותיו. מתחזקת הקריאה הנפשית העמוקה להכיר את הסיפור של סוליקה ושל גדולי הדורות שחיו ברחבי הפאר של מרוקו ועד היום מלך מרוקו מנחה לשמר את המסורות והזיכרונות. ומעל הכול עולה הצורך להמשיך לשאוב מהעוצמה של עמנו המופלא.

(נכתב במסגרת משלחת מזכ"לים מכל תנועות הנוער, שמתקיימת ברגעים אלה במרוקו ובליבה גם השיח על מדינתנו היקרה ואתגרנו הגדולים).

שבת שלום, יגאל.

דביר משתף בחוויותיו. על גדת הנחל

ארוחת ערב שבת בבית משפחת אוחיון, מרקש. לארוחה מגיעים אחרי התפילה בבית הכנסת בו מתפלל אבי המשפחה.

עולים לדירה מסבירת פנים. שולחן ערוך ממתין לנו. מצטרפת עוד משפחה. אחר כך נשמע שבני הבית אוהבים לארוח בערב שבת. העיקר שלא יהיה הבית ריק מאורחים בסוף השבוע. ילדיהם התפזרו לארצות העולם והם שניהם לבד בביתם במרקש.

ליבת הארוחה היא סיפורו של אבי המשפחה. נולד במרקש וילד קטן נאסף על ידי חסידים שקהילתם הושמדה ברובה בשואת אירופה והם חיפשו ילדים יהודיים, גם במרוקו, להכניסם למערכת החינוך החסידית ושייעשו לחלק מהקהילה. אחרי שנתיים אביו הצליח להוציא אותו ביחד עם שניים מאחיו ממוסדות החרדים ולהחזירם הביתה.

כנער בוגר עלה לישראל ושירת כחייל בודד (לצד כמה מאחיו) בצה"ל. אחרי השירות החליט לחזור למרקש. למרוקו לא היו יחסים דיפלומטיים עם ישראל והוא הגיע דרך צרפת. כאן, במרקש, הקים את ביתו. הוא איש עסקים ומחזיק בבעלותו שתי חנויות במרקש. תורם בקביעות כדי לאפשר לבית הכנסת להתקיים.

שיחתו, שנעה בין תחנות חייו המורכבים מאוד, מעלה במשתתפים שאלות על חשיבותה של מסורת, על החזרה למקורות ועל החוזק העצום של בית אבא ותרבות ילדותנו כשאנו באים להקים את ביתנו שלנו. האם זהותנו נגזרת מהמורשת עליה גדל? האם שובו למרקש מלמד עד כמה רוצה אדם להתפתח בתוך כור מחצבתו ולא לנדוד לעולם? ומכאן עולה גם השאלה: מה המסורת שלנו? איך באה לביטוי בעיני ילדינו המסורת שאנחנו מבקשים לייצג? והאם יש בכלל מסורת כזו?

שאלות כבדות משקל, ודי ברור שעוד נשוב ונבקש תשובות בנושא.

אפשר שזה חלק מהרעיון במסע למרוקו - להציף שאלות מהותיות על זהות, על מורשת, על מסורת ועל מקומנו. מקומנו האישי במשפחתנו ומקומנו כמנהיגי תנועות נוער, כמובילי תהליכים חינוכיים וחברתיים.

בסיום הארוחה מוביל דביר, יחד עם חברי הקבוצה שירת פיוטים, מתוך חוברת מיוחדת שערך לקראת המסע. בין דפי החוברת משולבים שירים שנבחרו על ידי חברי הקבוצה.

הרי האטלס, האוריקה. קבר ר' שלמה בלחנס. עוצרים לארוחת צהריים. קובי צדק - הקוסקוס הכי טעים

שבת, 4.2.2023 יום שישי לחסם

בוקר חופשי. מפגש ראשון ב-18:00, ערב לימוד עם יאיר. אחר כך סיור לילי במרקש. כבר מארוחת הבוקר מרגישים את ירידת המתח בכל הקשור לל"ז המסע. הראשונים מגיעים לחדר האוכל בשמונה ורבע.

מתארגנים בקבוצות קטנות וקובעים לצאת לשוק של מרקש, מרחק הליכה מהמלון. שוק צבעוני ומגוון מאוד.

החברים שומרי השבת, ביחד עם כמה מחברי הקבוצה, מתארחים לארוחת צהריים אצל גברת (מאדם) לולו, בבית אחת משתי המשפחות היהודיות האחרונות שגרות עדיין במלאח של מרקש.

הערת המחבר: כצופה מן הצד בשלומית למדתי שיש מי שאומנות המשא ומתן טבועה בהם. דומה שכמה מסוחרי השוק מקווים שלא תגיע שוב, או לפחות שלא תפרסם את המחירים אליהם הגיעה ברכישותיה.

מפגש בשבת לפנות ערב. יאיר מנחה את המפגש, מבקש לדבר על פרשת שירה. מאיר את עינינו במבנה המיוחד בו כתובה הפרשה. מבנה שכמוהו כבניית בית תוך חיזוק קירותיו החיצוניים. קורא בפנינו מדרש של ר' שילא, איש כפר תמרתא, שמסביר את מבנה השירה כמבנה של חומה בצורה, וחשיבות הבנתו כדי להבין עד כמה משמעותית חציית ים סוף בתולדות עמנו.

ולסיום מאיר יאיר את עינינו בפירוש הרמב"ם, לפיו הים נגזר לשנים-עשר גזרים, דרך לכל שבט. והיו המחיצות בין השבטים זכים כזכוכית לבנה, כדי שיראו השבטים אלו ואלו.

ודברים אלה, נעיר, כמו באים להציג את המבנה המיוחד של פורום הנהלת מת"ן. ישובים יחדיו השבטים/התנועות ויעד אחד מרכזי ראוי שיהיה לכולם. שתהיינה המחיצות שקופות ויוכלו להקשיב ולדבר, לשמוע ולהכיל ומכך יגיעו לפעולה משותפת על יעדים מוסכמים.

החברות והחברים מודים ליאיר, בהתרגשות אמיתית, על שיעור מיוחד ופתיחת צוהר לשיתוף והכלה.

טל משחררת את כולם לארוחת ערב כבחירתם. ב-21:00 יוצאים באוטובוס, לסיור במרקש של לילה.

מרקש. ממראות העיר

יום ראשון, 5.2.2023 יום שביעי למסע

פעילות בוקר, איימן. קורא שיר בערבית, **חשוב על זולתך**, שיר של מחמוד דרוויש.
והתרגום לעברית (עפרה בנג'ו ושמואל רגולנט) מודפס על הדף שחילק.

فكر بغيرك - محمود درويش

وَأَنْتِ تُعَدُّ فُطُورَكَ، فَكَّرِ بغيرَكَ
لَا تُنَسِّ قُوَّةَ الْحَمَامِ
وَأَنْتِ تَخَوِّضُ حُرُوبَكَ، فَكَّرِ بغيرَكَ
لَا تُنَسِّ مَنْ يَطْلُبُونَ السَّلَامَ
وَأَنْتِ تَسُدُّ فَاتُورَةَ الْمَاءِ، فَكَّرِ بغيرَكَ
مَنْ يَرْضَعُونَ الْعَمَامَ
وَأَنْتِ تَعُودُ إِلَى الْبَيْتِ، بَيْتِكَ، فَكَّرِ بغيرَكَ
لَا تُنَسِّ شَعْبَ الْخِيَامِ
وَأَنْتِ تَنَامُ وَتُحْصِي الْكَوَاكِبَ، فَكَّرِ بغيرَكَ
ثَمَّةً مَنْ لَمْ يَجِدْ حَيِّراً لِلْمَنَامِ
وَأَنْتِ تَحَرَّرَ نَفْسُكَ بِالْاِسْتِعَارَاتِ، فَكَّرِ بغيرَكَ
مَنْ فَقَدُوا حَقَّهُمْ فِي الْكَلَامِ
وَأَنْتِ تَفَكِّرِ بِالْآخِرِينَ الْبَعِيدِينَ، فَكَّرِ بِنَفْسِكَ
قُلْ: لِبَيْتِي شَمْعُهُ فِي الظَّلَامِ

כשאתה מכין את ארוחת הבוקר שלך, חשוב על זולתך
(אל תשכח את מזון היונים)

כשאתה מנהל את מלחמותיך, חשוב על זולתך
(אל תשכח את שוחרי השלום)

כשאתה משלם את חשבון המים, חשוב על זולתך
(אל תשכח את מי שיונק מי עננים)

כשאתה שב אל הבית, ביתך, חשוב על זולתך
(אל תשכח את עם-האזרחים)

כשאתה ישן ומונה את הכוכבים, חשוב על זולתך
(יש מי שאינו מוצא מקום לשינה)

כשאתה נותן דרור לנפשך בהשאלות, חשוב על זולתך
(חשוב על אלה שאיבדו זכותם למילים)

כשאתה מהרהר באחרים הרחוקים, חשוב על עצמך
(אמור: הלוואי שהייתי נר בחשכה)

איימן מסביר שהרעיון מתאים למסר של הכרת האחר ומחשבה על האחר. בזמנו נחשף לשיר תוך כדי עבודה על שותפות. במיוחד בתקופה שהפעילו את בית הספר לשלום באי לסבוס, מיזם של אג'יאל והשומר הצעיר.

טל מברכת את איימן שחוגג היום יום הולדת. שרים 'יום הולדת שמח' בעברית, בערבית ואפילו באנגלית ובצרפתית.

מקרינים באוטובוס סרט על הפייטן והמשורר ר' דוד בוזגלו. שבמשך שנים סבב בין קהילת יהודי מרוקו, במרוקו ומאז 1965 בישראל, וחיבר שירת בקשות. קטע מיוחד בסרט - תשובת ר' בוזגלו לחיים גורי על שירו 'באב אל וואד'. הוא מוכן - כותב בוזגלו - לוותר על כל השמות ולא לזכור אותם, ואפילו על שם האל, אם זה יביא שלום.

בסרטון שמתאר את המפגש של חיים גורי עם ד"ר מאיר בוזגלו (בנו של ר' דוד) מספר מאיר: "גדלתי על באב אל וואד עוד לפני שידעתי בכלל על השירה של אבא שלי." לפני כמה שנים נתקל בשירו של אבא 'בינו נא מורדים', שכתב בתגובה לשירו של חיים גורי ולפי אותה מנגינה.

"באב אל וואד לנצח זכור נא את שמותינו, שיירות פרצו בדרך אל העיר... שלד הברזל שותק כמו רעי... ואני זוכר אותם אחד אחד." ודוד בוזגלו עונה: "זכרו נא אפוא, קראו לכם שלום..." חיים גורי מספר שקרא שוב ושוב את השיר של ר' דוד בוזגלו והבין ש"השיר הופך להיות גשר לטקסט שהוא שונה לחלוטין. הניגוד הזה שצריך ליצור מרחק יוצר כתאום כגישה."

חיים גורי נפעם, ובהתרגשות הוא מסכם: "מסתבר שהשליחות של העם היהודי בעיני התרבות שבאה ממרוקו היא להשכין שלום. תרבות של שיתוף ושל הכלה ושל קיום."

בסרט מסופר על ההתרגשות שאחזה בקהילות יוצאי מרוקו כאשר ר' דוד בוזגלו עלה לישראל בשנת 1965. כל השנה היה נוסע בין קהילות ושר (בהקשר הזה למדנו את המושג 'שירת הבקשות') לבקשת המאמינים.

בדרך רואים עצים שעליהם עשרות עיזים. קובי מסביר שהעיזים אוכלות את פרי העץ ואחרי 'העיבוד הטבעי' החומר כשיר לתהליך העיבוד כשמן. קובי מוסיף ואומר שהעיזים לא מטפסות להנאתן על העצים אלא נקשרות אליהם, וכך מהוות אטרקציה לתיירים שנוסעים בכביש.

בדרך לא-סווייה. העיזים קשורות על העצים

עוצרים בקואופרטיב נשים לייצור שמן ARGAN, מיזם שנוסד בידי ארגון 'היי אטלס', ומקבלים הסבר קצר. הן מייצרות שמן מאכל ושמן לקוסמטיקה ועוד מוצרים נלווים: טחינה, דבש, מיני קרמים.

בדרך לא-סוויירה. קואופרטיב נשים לייצור שמן ARGAN

ממשיכים בנסיעה. הדרכה של אשרף. מספר בקצרה על הצופים הערבים. מספר על אביו המנוח, נעמן שחאדה, שהוביל מהפכה בצופים הערבים. תנועת הצופים פועלת בצוותא - יהודים וערבים - כחלק משגרת הפעילות. מהווה דוגמה לניסיונות והצלחות של חיים משותפים.

מספר על משמעות יום א' לנוצרים. זהו יום של כולחן דתי, בכנסיות מתקיימת תפילה ונישאת דרשה ע"י הכומר. ימי א' הם גם הזדמנות למפגש משפחות ולאירועים קהילתיים. שרים ביחד שיר שנהוג לשיר בפעולות בצופים, סביב המדורה. מקור השיר באפריקה והוא אומץ על ידי התנועה לזכויות השחורים בארצות הברית בשנות ה-60:

Kumbaya my Lord, kumbaya
Oh Lord, kumbaya

Someone's singing Lord, kumbaya
Someone's singing Lord, kumbaya
Someone's singing Lord, kumbaya
Oh Lord, kumbayah

...

מגיעים לעיר שעל חוף האוקיינוס - א-סווירה.

נכנסים למסדר הסופי - מקום מפגש לדת הקוראן. המקום נבנה ב-1777. על הקירות תמונות ופסלים של הקדושים לפי מסורת הסופים. כל הבנות עוטות כיסויי ראש ובדרך מקרה מתיישבות יחד, כמעין עזרת נשים.

א-סווירה, המסדר הסופי. הבנות התבקשו לעטות כיסוי ראש

מסבירים לנו על צורת התפילה ועל המרכזיות של המוסד כבית התכנסות לקהילה כולה. הטקסים הדתיים מתקיימים כאן וגם כינוסים עם קהילות אחרות - לדוגמה עם היהודים שחיו במקום בעבר. מקובל ללמד את הילדים במקום גם פיוטים יהודיים. במהלך השנה מתקיימים אירועים בהם יושבים יחדיו יהודים וערבים ושרים אלה את שירי אלה, זו מסורת של שנים ארוכות.

קובי מסביר שדרך הסופים מזכירה את הדרך הקבליסטית: טקסים, התכנסות לשירה ארוכה וסוחפת, תפילה אישית. כששרים יחד, הוא מוסיף, כורצות אנרגיות עצומות.

איש המסדר (שבנו הצעיר אוזח בידו ואוכל במבה) מקסים את כולנו כשהוא מדגים את שירת הבקשות. שקט מוחלט, מאוד מרוכזים ומרותקים לשירתו. תחושה מיוחדת של השתתפות באירוע מיוחד כאשר הוא שר פיוט על 'הרחמן'. חלק מהמשלחת מצטרפים לשירת הפיוט, המוכר להם.

קובי מסביר שסווירה בערבית משמעה תמונה. מספר כי בשנת 1765 חודשה העיר בתכנון של אדריכל ספרדי. לעיר הגיעו 15 משפחות יהודיות עשירות מאוד. הנמל והגישה לאוקיינוס היו משמעותיים לפיתוח מסחר. בתחילת המאה ה-19 מנתה העיר 18,000 תושבים בהם 10,000 יהודים, ובשנת 1961 עזבו רוב אנשי הקהילה היהודית.

א-סווירה. המסדר הסופי. הפייטן ובנו

א-סוויירה. בית הדאקירה

ממשיכים ל'בית הדאקירה', בית הזיכרון. זה היה בית הקהילה היהודית. שופץ בשנת 2018 ביוזמת אזולאי, יועץ מלך מרוקו ובעזרת תורמים. בניין מרשים בן שלוש קומות. על הקירות תמונות של ראשי הקהילה ושל תורמים. בבית הדאקירה מתקיימות פעילויות מגוונות סביב מוזיקה. העיר מהווה מרכז לבאים ללמוד את המוזיקה האנדלוסית המעורבת עם הסגנון שהגיע מאפריקה. מדי שנה מגיעים גם מוזיקאים ישראלים ללמוד בעיר.

עולים לחומה המקיפה את העיר, הכוללת חרכי ירי בהם מוצבים תותחים שמוכנים אל האוקיינוס.

הדרכה של מיה ועידית בנושא אוניית המעפילים 'אגוז', שטבעה בלילה שבין 10 ל-11 בינואר 1961 בדרכה ממרוקו לגיברלטר, עם 43 מעפילים על סיפונה וכולם אבדו בים. 22 מעפילים נמצאו והובאו לקבורה במרוקו.

מתפתח דיון על האתוס הציוני ועל העובדה שרק אחרי טביעת האונייה נכנסו המעפילים ממרוקו לאתוס ההעפלה לישראל. עידית ומיה מקריאות כרוז של תנועות הנוער היהודי מרוקו:

לאחינו היהודים במרוקו. 44 מאחינו חדורי רצון עז לחיות בארץ הקודש ומלאי תקווה בעתידם נטרפו בלב ים. רק אחדים מהם זכו להיטמן בקבר ישראל. הנשואים אבדו במצולות ים. משפחותיהם עם כל עם ישראל יחד מבכים את אובדנם. התקווה בת שנות אלפיים דוחקת ביהודים לעלות לציון וירושלים בכל דרך אפשרית. התקוות לחיות במרוקו העצמאית נכזבו. ייתכן שיד הארמון אינה מעורבת בגל הרדיפות האנטי-יהודי המציף אותנו בזמן האחרון. אנו יודעים שהאנטישמיות מנוגדת לעקרונות האסלאם, אך יש שונאי ישראל שגמרו בלבם בחשאי לרודפנו ולהשפילנו עד עפר. על אלה נאמר שסופם יהיה מר כסופם של עמלק, המן הרשע, היטלר ואייכמן - יד הגורל תשיגם. רשימת צוררינו ארוכה, אך אנו לא לבד. כל קהילות ישראל בעולם מבכים את מתינו ונאבקים על זכויותינו וחירויותינו. ראו את הסערה האמיתית שקמה בעיתוני העולם כולו, בארגונים היהודיים והלא-יהודיים ובבתי המחקרים. מחר, יום השלושים לבל, הבה נתאחדה בשתיים-עשרה בצהריים, במשך שתי דקות דומייה לזכרם של החללים. זו הפגנתנו הראשונה! אל תאבדו את אומץ לבכם! הישארו חזקים! הקרב למען זכויותינו וחירויותינו ממשיך! (הכרוז, במקורו, נכתב על ידי השליחים הישראלים במרוקו במטרה להציג את האסון כחלק מהמאבק לעלייה לישראל וכתשובה למי שתקפו את יציאת הספינה לדרכה. הופץ ככרוז של ראשי הקהילה, ותנועות הנוער הפיצו אותו בשינויי נוסח קלים).

א-סוירה. חומת העיר לחוף האוקיינוס האטלנטי

א-סוויירה. פעילות של מיה ועידית, סיפור אוניית המעפילים 'אגוז'

זמן חופשי, ארוחת צהריים ארוזה, פסטה ודגים מטוגנים. מסתובבים בשוק של א-סווירה, שוק רגוע מאוד יחסית למרקש. רואים את החברים והחברות הולכים בשוק כמביני דבר ומנוסים. תחושה של טיול באזורים מוכרים. החבר'ה קונים לא מעט.

א-סווירה. השוק

ב-16:00 מתכנסים בבית הדאקירה לסדנת מוזיקה. את הסדנה מעבירים שלושה מוזיקאים מקומיים, שלושה דורות. המנחה בחור בן 24, בכלי הקשה (קרקהבה) מגן אדם בוגר, ועל הגימברי (כלי מיתר) פורט המאסטר, אדם מבוגר ומנוסה. סוג המוזיקה הוא - גנאואה, אחוות מוזיקה אנדלוסית עם השפעה אפריקאית, מהמאה ה-18.

א-סווירה. סדנת מוזיקה

הבחור שמסביר מתאר את הישיבה המשותפת ומספר שהיו שרים לנביא מוחמד ולנביא משה. ישבו יחד יהודים וערבים. קובי מספר שבשבת היו שרים 20-25 שירים שונים והזמרים הכירו את כל המילים בעל פה. בדרך כלל המשתתפים נכנסים לטראנס תוך כדי הנגינה והשירה. את הריקוד הייתה מובילה לילה - כוהנת הטקס. האירוע היה מתקיים בבתיים ולא בבית תפילה.

הם מתחילים עם שיר שהגיע מטימבוקטו. מנגנים, שרים ורוקדים, בדרך כלל מנגנים גם בטמבור (תוף) אך הפעם לא צרכו אותו לאירוע. מצטרפים ניסים וסטס ומכגינים כישורים של ממש.

לומדים את השיר ולאט לאט אנחנו תופסים את הקצב ואת המילים ושירתנו עולה וגוברת:

סמאוי

לא אילא ללאה סמאוי לא אילא ללאה - סמאוי

לא אילא ללאה סמאוי לא אילא ללאה - סמאוי

לא אילא ללאה לעזיזה ראסול-ללאה - סמאוי

לא אילא ללאה לעזיזה ראסול-ללאה - סמאוי...

לסיום, הם מדגימים שירה יהודית. רונית ויעל מצטרפות בכישרון רב ורוקדות עם הנגנים.

א-סווירה. סדנת מוזיקה

יוצאים לדרכנו חזרה למרקש. בתחילת הדרך מצליחים להפעיל לחץ מתון על הנהלת המשלחת והאוטובוס עוצר בחוף הים. יורדים לרבע שעה לשאוף אוויר, ליהנות מהנוף וממראה גלי האוקיינוס.

ממשיכים. נסיעה ארוכה. הערב יורד בדרך למרקש.

מקרינים סרט מעניין על שביתת אהבה של נשות כפר. הן דרשו שהגברים יעבירו את צינור המים אל הכפר, שלא תיאלצנה ללכת מרחק עצום להביא מים. לא הגענו לסוף הסרט. באחורי האוטובוס מגיעים למסקנה שהצינור הוזז כדרישת נשות הכפר, והגיעו מים לנוחות כולן וכולם.

יורדים ברחוב הראשי במרקש. מסעדה איטלקית חלבית כשרה. אווירה טובה וחברית ובהחלט מורגשת עייפות.

מקבלים לו"ז למחר. סיור בוקר במרקש, זמן חופשי, ארוחת צהריים וסיכום. ברבע לחמש נצא לשדה התעופה והביתה.

חוף האוקיינוס האטלנטי

יום שני, 6.2.2023 יום שמיני ואחרון לחסם

סיור במרקש.

באוטובוס - אמיר עלי בהדרכת בוקר. אמיר מספר על המרכז ללקויות ראייה שהקימו בתנועה. במרכז הסיפור בתו מונירה, נערה עם לקות ראייה שהצליחה לבנות חיים יציבים ובימים אלה מתחילה לימודים לתואר שלישי באוניברסיטת חיפה. במקביל היא פעילה במרכז שבו מסייעים לילדים ובני נוער עם לקויות ראייה. הילדים מגיעים מכפרי הסביבה ובמרכז מפעילים תוכניות שיקום. בפקיעין משתלבים בפעילות כבר למעלה מ-80 משתתפים, לא כולם חברי תנועת הנוער הדרוזית. כל מי שמבקש להשתלב מתקבל לפעילות.

מתחילים את הסיור מול ביתו של משה לולו. זהו הבית היהודי האחרון ברובע היהודי בעיר העתיקה. נכנסים למלאח, הרובע היהודי. המאפייה אליה היו המשפחות מביאות את סירי החמין ביום שישי ובאות לאסוף בשבת עדיין פעילה והיום היא מאפיית פיתות. תיאור בני המשפחות שהיו מגיעים לאסוף את סירי החמין והמפגש החברתי המיוחד שנוצר בפתח המאפייה מזכיר את סיפור השבת הירושלמית בשכונות הוותיקות של העיר, כאשר לכל משפחה היה סימון על הסיר שלה, כדי לזהותו.

מרקש. לפני הכניסה למלאח. פתח המאפייה

בכיכר המרכזית של המלאח מבקש קובי להקריא ממואר שכתב אליאס קנטי (יהודי בולגרי שכתב בעיקר בגרמנית, חתן פרס נובל לספרות 1981):

קולות מרקש: ביקור במלאח - אליאס קנטי

... סביב לכיכר כולה היו חנויות. באחדות מהן עבדו בעלי מלאכה, הלמות פטישיהם נמהלת ברעש רב בהמולת קולות הדוברים. באחת מקרנות הכיכר נאספה קבוצה גדולה של גברים שהתווכחו בלהט. לא הבנתי מה אמרו, אבל אם לשפוט לפי הבעות פניהם נסבו הדברים על עניינים שברומו של עולם. הם החזיקו בדעות שונות והתנצחו בהטחת טיעונים זה כנגד זה; נדמה לי שהתמודדו ברוב חדווה עם טיעוני זולתם. ...חשתי בקסם המאושר שעטף את הכיכר. הרגשתי כאילו נמצאתי עכשיו באמת במקום אחר, כאילו הגעתי למחוז חפצי. לא רציתי ללכת עוד מכאן, הייתי פה לפני מאות שנים, אבל הדברים נשתכחו ממני וכעת חזרו אלי. במקום הזה גיליתי אותו עיבוי ואותה חמימות של החיים שחשתי בקרבי עצמי. אני הייתי הכיכר הזאת כשעמדתי שם. דומני שאני הכיכר הזאת תמיד.

... בעד שער פתוח הצצתי לתוך חצר גדולה: כמאתיים ילדים קטנטנים ישבו בה דחוקים וצפופים. אחדים התרוצצו לכאן ולכאן, או שיחקו על הארץ. רוב הילדים, שישבו על ספסלים, החזיקו בידיהם ספרי לימוד. בקבוצות קטנות של שלושה או ארבעה הם טלטלו את גופם בחוזקה לפנים ולאחור, מדקלמים בקולות גבוהים: "אלף. בית. גימל" הראשים השחורים הקטנים פיזזו בקצב הנה והנה; תמיד היה אחד מהם הנלהב ביותר, שתנועותיו היו המשולהבות ביותר, ומפיו בקעו הגאי האלפבית העברי כמו עשרת הדיברות בהתהוותן.

מרקש. במלאח

בשנת 1970 החליטה ראשת העיר לשנות את שם הרובע ל'רובע השלום'. היא שינתה את שמות הרחובות אך לא השקיעה בשיקום ובשיפוץ. בשנת 2018 הגיע מלך מרוקו לביקור במרקש וברובע היהודי. לשאלתו מה היו רוצים התושבים שיעשה ברובע, ענה אחד מוותיקי המקום כי בקשתם שיחזיר את השמות המקוריים של הרחובות וידאג לשפץ את רחובות הרובע וחזיתות הבתים. למחרת הגיעו פועלים, שמות הרחובות הוחזרו (קובי מספר את הסיפור בעומדנו ברחוב תלמוד תורה) והסמטאות שופצו.

מרקש. שלט הרחוב - רחוב התלמוד

מרקש. בבית הכנסת 'אל עזמה'

נכנסים לבית הכנסת אל עזמה והמוזיאון של יהודי המלאח - מרקש. קובי מספר על החיבור האישי החזק שלו למקום, על ההירתמות האישית שלו לשיקום בית הכנסת והקמת תצוגת קבע, בה יסופר סיפורם של יהודי מרקש. על פרוכת לצד ארון הקודש הוא הנציח כמה מבני משפחתו.

מרקש. המוזיאון של יהודי המלאח

בית הכנסת מסודר, רחב ידיים ומואר. התצוגה בחדרים סביב החצר הפנימית מבוססת על תצוגה של מוזיאון העם היהודי 'אנו' (לשעבר בית התפוצות) בתל אביב. אחרי משא ומתן ממושך הסכימו להעתיק את התערוכה לתצוגה במרקש. תמונות יפהפיות שמספרות את סיפור הקהילה ואנשיה. באחד החדרים מוקרן סרט קצר על הקהילה. במשך הזמן שהיינו במקום נכנסו כמה קבוצות וכמה משפחות לביקור. קובי מסביר שמערכת החינוך ליהודי מרוקו פעילה עד הגעתם לגיל 18, אז הם נשלחים ללמוד בצרפת.

ממשיכים לסייר ברובע. קובי מספר כי יום לפני שעמד לחזור ארצה, כגש יהודי מבוגר וזה נתן לו מפתח לבית סמוך לרובע היהודי. זה הבית בו קובי גר עד היום (עם רעייתו ובתו). בהמשך התחיל להדריך במרקש ואחר כך הלך הפרויקט והתרחב להדרכה בכל מרוקו ולהקמת ארגון כולנא.

מרקש. סמטה במלאח

מרקש. 'בית החיים', בית העלמין היהודי

מגיעים לבית העלמין 'בית החיים' של יהודי מרקש. משנת 1500 נקברים יהודים בבית העלמין, ששטחו עצום. כל השטח עבר שיקום, כשקובי בין מובילי המהלך. סיפור שיקום בית העלמין מאוד מיוחד. מעזובה מוחלטת, בתוך פחות מחמש שנים הצליחו לשקם בצורה כל כך מרשימה.

מרקש. בבית העלמין

יש מיכיו כמעט מלא של שמות הנפטרים ומקום קבורתם, אבל על רוב המצבות אין ציון שם. מאוד בולט הפער בין דלת העם לבעלי היכולת. מצבות גדולות מלמדות על יכולת כלכלית של בני המשפחה וכיתוב על המצבות מצביע על המעמד של הנקברים. המקום מוחזק על ידי הקהילה ונשען בעיקר על תרומות. למעשה, מספר בית העלמין את סיפור הקהילה ויש גם תצוגת תמונות במקום. בין המבקרים גם לא יהודים, שבאים לראות וללמוד על הקהילה.

בית הכנסת, המוזיאון ובית העלמין במרקש מאירים לנו צד שנחשף רק כעת אצל קובי. שימור הסיפור והמורשת של קהילת יהודי מרוקו מהווים מפעל חיים של ממש עבורו. כל כולו בתוך העשייה והעברת המסר.

זמן חופשי. מתפזרים למרכז ולשוק.

מרקש. בסמטאות השוק

אחרי ארוחת צהריים מתכנסים לשיחת הסיכום, טרם צאתנו לשדה התעופה של מרקש.

טל פותחת את המפגש. זהו מפגש סיכום ראשון מבין שניים. מבקשת להתייחס לשאלה: **את מי אתם הולכים לפגוש בשובכם לישראל ומה תספרו על המסע?**

קובי נותן סקירה מלאה של התחנות במסע, מההכנה עד שיחת הסיכום.

מתחילים סבב.

איימן. אפגש עם הצוות שלי. אספר על מדינה בה משקיעים הרבה בשלום האזרחים, בכבוד והערכה לכל אזרחי המדינה. היהודים והערבים מדברים בשפה המרוקאית וזו זהותם, מתוך בחירה.

ערן. אפגש עם ההורים ואומר להם - הייתי במרוקו, זה לא מה שחשבתם. יש פה עושר בלתי רגיל. חייתם בסרט, בלי להיחשף לתרבות ולמסורות יפות ומיוחדות. המסע שינה תדמית, מבחינתי. ועניין נוסף, שחשוב לערן לציין - הפיכור מאוד מכבד ומיוחד. יש שיח ויש אינטראקציה מרשימה בין כולם. לא מכיר פורומים אחרים שבהם האווירה כל כך מיוחדת. מודה על הזכות להשתתף.

נעם אוריה הכהן. אבא אמר לי, בשיחה במהלך המסע - סוף סוף את מבינה אותי, את הצורך בחיבור ליהדות המזרח. אבי כבר שנים נפגש עם מוסלמים בניסיונות לייצר דו שיח ופעולה משותפת. כאן הבנתי שבכלל לא התייחסתי לזה. כאן התעוררתי.

ניסים. אשתי אמרה לי שאקח מפתח וכמובן אמרתי שלא צריך. כך שכאשר אני הגיבתי אעיר אותה. אספר לה שעברנו מסע מדהים. עכשיו הבנתי את האמירה שמספיקה שפה משותפת כדי לחיות חיים משותפים. דומה שהגעגוע של יהודי מרוקו שחיו כאן הוא לאווירה, לשקט, לרוגע, ליכולת לתקשר עם כל הסובבים.

אמיר. במפגש עם הצוות אדבר על הקבוצה המיוחדת של משתתפי המסע. במהלך המסע ממש הכרתי חברים וחברות, שלכאורה הכרתי כבר. זו חבורה שהיום אני ממש מרגיש חלק ממנה, שייך לגמרי וזו התרומה הגדולה של המסע.

שלומית. אספר לאלון על קובי. איך דרך הסיפור האישי בנה מפעל חיים מרשים ומרגש. איך היטיב לשתף אותנו בסיפור שלו ושל המורשת שלו וכך מוליד אותנו בשבילי יהדות מרוקו על מורשתה ומסורותיה. הסיפור של קובי על העושר המיוחד של יהודי מרוקו ושל המשפחות מעלה אצלי שאלות על התמודדות (גם אישית שלי) עם שאלות של זהות ושל מסורת משפחתית.

ידין. פגשתי כאן אנשים שלגבי חלק מהם היו לי דעות קדומות מאוד מוצקות, דעות שנשברו כבר ביום הראשון. זה מפגש משמעותי וחשוב. גם עם יהדות מרוקו ומורשתה, גם עם בני עם שחיים תחת מלך כל יכול ואלה חיים שבכלל לא ברורים לנו ובכלל לא מציירים מציאות ורודה. בעצם זה גם מפגש עם החברה הישראלית, שהסתבר לי שאני רק חושב שאני מכיר אותה. כאן למדתי פרק חשוב בהקשבה וביכולת לראות מזוויות חדשות.

לירון. אספר על שילוב לא קל להכלה. מצד אחד מדינה מתפתחת עמוסת אתגרים וקשיים ומצד שני מסר - מכולם - של סובלנות. האחריות של קובי ושל אנשים שפגשנו על הזיכרון המשותף מאוד מרשימה. מצטרפת לאמירה שבקבוצה התרחש תהליך מרגש ובכלל לא מובן מאליו.

אשרף. מאוד שמח על השתתפותי במסע. למדתי דברים על כבוד ועל שימור וסובלנות. אשמח להמשיך לשמור על קשר עם כל החברות והחברים. כעת מרגיש שיכול לקרוא כך לכולם.

יעל. המסע הזה הוא סיפור מורכב והעיבוד שלו יכול להוביל לתוצרים מיוחדים. הלכנו בתוך עושר של תכנים ושל תמונות. זכינו לראות את הדברים דרך עיניו של קובי וזו חוויה מיוחדת. רק כשהנחנו לצורך להשוות כל דבר לישראל, התחלנו לראות באמת את המורכבות והמיוחדות של מרוקו. וגם הפורום והשותפות בו היא זכות ועל כך תודה.

מיה. אין לי מושג על מה אספר. נראה לי שבשיחה על חיים משותפים אספר את סיפור המסע המשותף שלנו למרוקו. המסע הזה מלמד אותנו מה זה חיים משותפים, מודל שלא הכרנו קודם לכן.

סלימאן. לשני דברים אתייחס בשיחות על המסע. האחד - מפגש מדהים עם מרוקו. ארץ יפהפייה, אנשים צבעוניים ומראות מרגשים. גמישות שבאה לביטוי בסובלנות לכולם ולתרבויות שונות. מרגיש שעוד לא פיצח את מרוקו, צריך לעכל את המראות והסיפורים. הדבר השני - זכה למפגש מיוחד, משובח, עם הפורום של מועצת תנועות הנוער. כל אחד מאיתנו הוא שליח של תנועתו וחובתנו לבוא עם מסר מכזה מסע. מסר שבעיקרו מדבר על הקשבה ונכונות לבחון דרך של שותפות.

יגאל. המסע צריך עוד לשקוע כדי שיעלו תובנות מסודרות. עדיין אינו יודע לזקק מסרים. המסע חייב אותו לצאת מעצמו. לראות, להקשיב, להתחבר לאחרים, גם כאלה שלכאורה מאוד שונים. התרגש מפיוטים, ממפגשים, מהיכרות לא צפויות. בעיקר גילה כמה נדרש עוד לגלות. מאחל לכולנו שנזכור את מה שקרה במרוקו ונעשה עם זה... כי זה בדינו.

גור. המסע הוא חוויה של בעירה פנימית, משימתית ואישית. בצד של מי אנחנו כחברה? מה המשימות שניקח על עצמנו? מספר שמרגיש מעין 'ערבול כיוון' (מושג שלקוח ממשנתו של מרטין בובר. בתמצית: 'יצירת כיוון מתוך סערת רגשות ונושאים שמתערבלים במקביל'). גור קורא קטע שכתב במהלך המסע:

מחנכים מדריכים מעורים מאירים מארחים. משלחים מוקיריך מזכירים מיעוט מורם. ממלכות מלטפות מטנפות מתחלפות. ממשלות מפרידות מורשות, מרשימות מרגשות מקריבות מקרבות. משאלות מודרות ממתנות, מבקשות מקום משותף משתף משתתף מחפש מכש מטיפס מעלה מעולה. מתעלה מהלל מתפלל מזמר מזמורים מרעידים מישורים. ממרחקים מצאתיך מזעיר אנפין משכתיך מופלאת מבינה מורשת מבושתי מלבושי.

רונית. מנסה להוסיף מחשבה בעקבות המסע. חשבה על הקיבוץ שלה, על כמה חשוב לכתוב את המורשת שלנו ולהכניס לתוכה יותר טקסים. לא לחשוש מהטקס, להבין את חשיבותו לשימור מורשת.

עידית. מסע ומפגש משמעותיים ומלמדים. חוויה של משמעות שמתהווה תוך כדי בהקשר של מסורתיות ושל הכרת מורשת בת שנים.

סטס. מחר, בישיבת צוות, אספר על חברה מקבלת שפגשנו במרוקו. אנחנו כעם יהודי מחויבים לפעול לכבוד בין כולם, לשיתוף ולהבנה. למדנו כאן שאסור לזנוח את הבית, את המורשת שלנו.

קרן. אני למשפחתי שאני רוצה שיבואו איתי למרוקו. שיחוו איתי חוויה כל כך מיוחדת ולא שגרתית של מפגש עם מסורות ומורשת ואנשים וקולות וריחות. המשלחת היא פורום נפלא של שיח ערכי ומשמעותי ותיבול השגרה בהומור משובח ורצון אמיתי להכיר. זכות גדולה להיות במעגל הזה.

קלי. זה המקום שממנו יכול לצאת המסר של ניסיון להגיע לקיום משותף, לעשייה משותפת ולהליכה אל יעדים משותפים. על כולנו האחריות והחובה לקחת את החוויה שחוונו ולתרגם אותה לשינוי מציאות בחברה הישראלית. אנחנו חוזרים עם הרבה שאלות ובעיקר עם המשימה לתרגם חלומות למציאות.

נפתלי. קובי, ההדרכה האיכותית שלך יוצרת תחושה של שליחות שלקחת על עצמך. מפעל חייך מיוחד ומבורך. יוצאים מכאן עם שאלה ומשימה: האם נוכל ליצור קשר עם ארגונים יהודיים חברתיים כאן וליזום פעילות משותפת? צריך למצוא את הדרכים לביצוע מעשי כי ברור שהמסע מוביל להכרה בחובתנו לעשות מעשה. למדנו על מורשת ועל מסורות, ראינו קיום משותף שלא מוכר לנו במקומותינו. נזרקה לכיווננו כפפה וראוי שנלמד איך להרים אותה.

טל. לוקחת איתי מהמסע כל כך הרבה שמרגישה מוצפת. צריכה שההתרגשות והחוויות יירגעו ואז אפשר לראות כיוונים להמשך ולעשייה.

קובי. ביום-יום שלי אני מוביל קבוצות רבות ומגוונות. הקבוצה שלכם היא משהו מיוחד שלא ראיתי בקבוצות אחרות. כל אחד כאן שלם עם המציאות שלו ומאמין בה ואתם באים ממקום חזק ויציב ומעשייה מגוונת וממשית. לכן אני מרגיש שהמסע הזה יכול להיות פתח להמשך ויכול ללכת לכיוונים שונים בארץ ובמרוקו. אני מחכה לכך בציפייה של ממש.

קובי מסיים בקריאת שיר של מואיז בן הראש, **מפתחות לטטואן**:

כַּעַם, וּמִשְׁךְ חֶמֶשׁ מֵאוֹת שָׁנָה,
הִיָּה הַשְׁבִּיל חֲזָרָה לְבֵית
מִסְמָן וּבְרוּר, כְּעֵין שְׁבִיל
לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, חֶמֶשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה, אַחֵר בָּאָה
הַגְּלוּת לְקִצָּה, וְהַבֵּית
נִתְּלָה עַל שְׁנֵי צְדֵי הַחֶבֶל
וְאָנִי בְּאִמְצָעוֹ נֶעַ וְנָד
בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ אֶרֶץ מְרוֹקוֹ
וּבְשְׁנֵי הַקְּצוֹת
בֵּית

סיימנו.

קמים להתארגן. מסתבר שיש סלט כירות שלא הספקנו לאכול בארוחת הצהריים. לא נרשמה התלהבות.

נוסעים לשדה התעופה.

תהליך הבידוק והמעבר בדלפקי הדרכונים מהירים למדי. שותים קפה, ממתינים. טיסת לילה.

נוחתים בנתב"ג. חורף אמיתי, גשום וקר.

בזיכרוני מתנגן השיר **שדות זרים** שכתב אריק איינשטיין, הלחין שם טוב לוי:

בֹּא לִי לִפְעָמִים שְׂדוֹת זָרִים
לְשׁוֹטֵט בְּרֻחוֹבוֹת
וּלְתַפּוֹס גַּעְגּוּעִים.
אֲבָל כְּמוֹ מִטָּה קְסָמִים
חֹזֵר מֵהָר לַחֲבָרִים.
לְרִיחוֹת הַמוֹכְרִים
לְשִׁירֵים הָעִבְרִיִּים.

סיכום

תמונת המסע שלי

מפגש סיכום מסע למרוקו

1.3.2023, בית פיליפס תל אביב, מסה תנועת הצופים

טל פותחת. יום מיוחד בו כבישים רבים נחסמו ובכל זאת הגעתם ומתחילים. חלק ראשון אישי, החברים והחברות מדברים על המסע מבחינתם. החלק השני, אפיקי פעולה ואפשרויות לפעולות משותפות בעקבות המסע.

חלק ראשון. משתפים בסיפורי התמונות.

יעל. על רקע קיר קרמיקה מעוצב. מקום מיוחד ומסורת שהיא מתחברת אליה. חוויה שנצרכה עמוק. אני כעת כבר בנקודה של איך מביאים את החניכים שלנו למרוקו. חוויה אישית משמעותית גם בהיבט האישי.

קלי. תמונת העיר פאס. עמדנו למעלה וחשבתי לעצמי שהתמונה מהדהדת כי יש כאן כל כך הרבה אלמנטים משמעותיים וצריך לסדר אותם. לא יודע עדיין להגיד כיצד חניכים ייצאו למסעות למרוקו. או, בעצם איך נסדר את חלקי הפאזל שחווינו לכדי מסעות ופעילויות ואמירות.

ניסים. המלך ואני. איך היה במרוקו? קשה! במרוקו שמים את הישראליות בצד. מדברים על היהודים, לא על ישראל. זה הסיפור של יהודים ואלו שעלו מתוך ציונות. התהפוכות של הסיפור שלא סופר. ולכן מרוקו סיפור קשה בשבילי. דיקטטורה (מלך) החליטה שצריך לאהוב היהודים.

קרן. בית החיים. מסע שעדיין לא הושלם. עדיין צרור של חוויות שצורבות כעת בהווה שלנו. לאורך כל המסע היו סיפורים מאחורי התמונות. על אנשים ועל מעשים, על רבנים ועל פשוטי העם, על קהילות ועל חיים משותפים. כך גם בבית החיים. הלכנו וראינו ולמדנו והקשבנו. מכלול שלם של חיים שהיו כאן, במקום הזה.

לירון. תמונת הסופי ובנו הצעיר. הרצון שהדברים ידורו בכפיפה אחת. הנורמליות של הבחור ובנו שאוכל במבה היא חלק מהסיפור שלמדנו שם.

יאיר. תמונת המסדר הסופי והפייטן עם בנו. חוויה מאוד אותנטית של מרוקו. השולחן שלנו חווה חוויה משותפת. מכירים אחרים ושונים מאיתנו, מכולנו. ובתמונה המרוקאית 'הבשל' שמסוגל לשיר גם פיוט יהודי. ולצידו הילד שלן, אוכל במבה. והתמונה כמו צופה פני עתיד. וכך גם המסע - צופה פני עתיד, לא רק מסכם 'מה היה פה'. השאלה: לאן אנחנו הולכים מכאן, והשולחן הזה צריך להוביל.

רונית. יושבים בחוץ, על גדת נחל, בהרי האטלס וכל אחת ואחד מתארים חוויה מהמסע. עולות מחשבות על תפקידנו ועל הפורום המיוחד שלנו כמוביל ומנהיג. הרחקנו עד כאן כדי להכיר את עצמנו.

עידית. תמונת המשלחת במכגש פנימי. השילוב של המקום והקבוצה יצר מהות מיוחדת. דוגמה של יכולת להתרחק כדי לדבר על מה שקרוב אלינו וזה הצליח. כששואלים אותה אומרת שעברה מסע. קרה משהו מיוחד.

איימן. מרוקו זה סיפור מורכב (הפוך). למדנו על יחסי רוב ומיעוט. למדנו והבנו גם במרוקו וגם באוטובוס - זה לא פשע להיות שונה. המסע עזר להבין שאפשר. אני רוצה לחנך לשונות ולמדנו שהתהליך עובד במרוקו. הישראליות שהורגשה במסע ובאוטובוס היא לא זו שמורגשת בישראל. ניקח קדימה את הבנת השונות.

אמיר. ספר הקוראן וספר התורה. צריך ללמד את כל עם ישראל שייסעו וילמדו על חיים ביחד. בעצם אני שואל: על מה נלחמים. הנה יכולים שני הספרים להיות ביחד.

נטע. קרמיקה עם נקודת אמצע. מתארת את החוויה הרגשית והקוגניטיבית. היה משהו מאוד סוער ומבולבל והיה גם מרכז ברור וחזק. היינו שם והרגשתי שאנחנו מאוד פה. ההתעסקות עם הזהות המרוקאית שלחה אותה להסתכלות פנימית. מרגישה שראינו אמת מזוקקת של איך אפשר להכיל שונות ולחיות, פשוט לחיות יחד. המכגש בינינו היה חזק מאוד ומשמעותי במיוחד. נותן אוויר לנשימה ותחושה שאפשר לעשות דברים ביחד.

שלומית. יושבים במאוזוליאום של סולימאן. היה מיוחד על רקע המעגל של המשלחת שדיבר על הטקסט. כבוד הדדי ושיחות נעימות. השיחות הפנימיות שלנו, במהלך המסע, היו כמו פרשנות לחוויות המסע ולמראות המסע. מוביל לשאלות שאלות על המסורתיות, על הטקסיות ועל המסר שנעביר הלאה.

נפתלי. רחוב תלמוד תורה במלאח של מרקש. אירוע מלמד על יכולת המלך להכתיב התנהגות לאזרחיו. הסיפור של מדינה שמתייחסת לעבר ומכבדת אותו. יכולת לקבל, להכיל וללמד על תרבויות שונות. המסע השלים קומה נוספת בין הסיפור המשפחתי האישי ללימוד תרבות ומורשת שהיו ואינם. היחס במרוקו ליהודים נותן תקווה לעתיד של קיום משותף.

טל. נטיעת עץ בט"ו בשבט, במרקש. קובי, אימאם וכומר. בכנסייה, בין היחידות, במרקש ובמרוקו, נוצר מעגל של שיחה בו הסביר קובי מה משמעות החג, ט"ו בשבט. והבישוף והאימאם בירכו את המעמד ואחד את השני ונשאו מעין תפילה משותפת. שמונה אנשים שעמדו יחד והרגישו כולם שותפים למעמד ולחיים משותפים.

דביר. בבית הכנסת במרקש. היה קשה לבחור תמונה אחת כי היו הרבה רגעים מיוחדים. בבית הכנסת הרגיש את החיבור האישי למסורת ולמורשת של אבות אבותיו. הרגיש לאורך המסע את המעבר מהעבר לעתיד. העוני והדלות ומנגד המודרניות והעולם החדש שמגיע לכל עיר. המסורתיות מאוד עמוקה ושוורשית והתחושה הזו ליוותה אותו כל הזמן. תמונה שלא העלה אבל היא משמעותית - תמונת האוטובוס וההרכב המיוחד של חברי וחברות המשלחת.

סלימאן. לא מצא תמונה אחת. המכגש עם אנשי המשלחת היה מיוחד והוביל להבנות מיוחדות. השאלה: איך מפצחים את המותג המרוקאי? כולם חיים יחד וכולם מרוצים.

זהות ומסורת ודת ותרבות והכול מסתדר ביחד. כגש אנשים שדומים ושאינם דומים והאתגר היה להכיר ולהבין. אולי זה צעד ראשון לחיים משותפים.

מיה. ללא תמונה אבל עם חוויה עמוקה של הרכב אנושי מיוחד. להיכנס לשגרה אליה חזרתי ולהבין שלא כולם דומים והשונות היא חלק מההוויה המשותפת.

טל. בשם **ידין** שלא נוכח במפגש. לראשונה חווה כזאת חבורה של אנשים והצליח להבין מה כולם עושים בשגרה שלהם. מסע כזה מאפשר למישהו מבחוץ להבין את מוטת ההשפעה של הפורום על סביבותיו.

גור. קבוצת נשים מוסלמיות שרה מזמורים יהודיים במוזיאון בקזבלנקה. מצב שנראה כמו טבעי לגמרי. תרבות משותפת ולמידה על האחר, על השונה. ראינו שגרת חיים של תרבות בלתי פורמלית והשירה הזאת עוררה בי את הסקרנות להמשך הדרך. השירים והשירה ליוו אותי במהלך המסע. כחלק מהבנייה של העתיד המשותף.

חלק שני

בסיכומי של מסע הגענו לשלוש תמות מרכזיות:

- יחסי רוב מיעוט.
- מסורתיות כתפיסה ומבט על החברה.
- תרבות ומורשת.

טל מחלקת את הפורום לקבוצות ומטילה על שלושה זוגות להנחות דיון בקבוצתם סביב אחת מהתמות.

הדיונים מתפתחים מיד. כולם מחוברים לנושאים והדוגמאות מוכרות ומובנות לכולם. מעלים שאלות על פעילות עתידית ועל מפגשים. מחברים את חוויית המסע למציאות המסובכת בישראל ולהוויה היומיומית של כל אחד ואחת בתנועתם ובארגונם.

מתכנסים לפורום המשותף ומציגים את תוצרי הדיונים בקבוצות. מוסכם כי זה רק שלב ראשוני בתהליך.

יחסי רוב מיעוט. הדיון התפתח לשאלה: מי בעל הבית כאן? איך המיעוט יכול להיות חלק מהישראליות? מה תפקיד המיעוט? מי אחראי על השילוב - הרוב. במרוקו הסמלים חזקים, מגן דוד במסגד זה לא עניין של מה בכך.

החשוב ביותר: לחנך לשותפות. למצוא נוסחה שבאמת תתייחס לקיום המשותף כמובן מאליו. לכן היה המפגש בין התנועות חזק. אסור לוותר על עצם קיום המפגש.

ראוי להעשיר את תוכניות הלימודים. גם שילמדו ערבית וגם שילמדו היסטוריה של המיעוט. הכרה בנראטיב תהיה משמעותית.

מסורתיות כתפיסה ומבט על החברה. דיברו על המסורתיות כבשורה. צריך ללמוד ולהבין כי זה מסר מאחד ומקבל. זו תפיסה שהיא דרך פעולה אחרת לעולם מלא הניגודים שלנו. שאלה: מה המקום שלנו, כתנועות הנוער. אנחנו צריכים להיות חלק ממציאות שמכבדת מסורתיות ולומדת דרכה על השונה והאחר. התמודדות עם

מסורות שונות מתחילה בהיכרות ובהכרה. כאן יש מקום להעמיק ולהיכנס ללימוד משותף.

הצעה: כנס משותף. ללמוד לעומק את ההיבטים המסורתיים כמרכיב מהותי בבסיס המשותף לכולנו.

תרבות ומורשת. השיחה הגיעה לדיון על האתוס הציוני שהכניס את כל התרבויות למערבל (כור ההיתוך) כדי שהתוצאה תהיה הישראלי החדש. ומאז יש מי שמבקש לעשות תיקון ולהוביל למציאות אחרת.

אנחנו, תנועות הנוער, צריכים להיות מי שמרימים את הדגל של הכרה והיכרות של צעידה לקיום משותף. גם היום לא ממש מקבלים את השונה, וזה אתגר לתנועות הנוער.

סלימאן: בואו נתחיל מהכשרה של הסגל שלנו, לא נרוץ מיד לשטח. אם נכיר נוכל לפעול ביחד. הבסיס לכל פעולה הוא היכרות. **מיה:** כל עוד אנשים מהווים איום פיזי על הקיום, המכשש לא מספיק. צריך להוריד את הטון של איום קיומי אם רוצים לפעול ביחד.

טל: לסיכום, בחשיבה על המכשש הייתה חשיבה על בניית בסיס שממנו נמשיך לעשייה. מבקשת להציג כמה מחשבות שהתגבשו לעתיד.

- ועדת הדרכה. עוד שבועיים טסים לספרד סביב נושא המסורתיות. להתבונן, להכיר וליצור מהלכים קדימה לתכנים ותוכניות.
- הגרמנים פנו אלינו (קונאקט, כריסטינה), רוצים לראות פרויקטים בהם ישתתפו ישראל, גרמניה ושותף ממדינות הסכמי אברהם. שוחחנו עם קובי והרעיון הוא שמרוקו יהיו השותפים. מחשבות על סמינר משותף.
- קיימנו שיחה עם קובי להמשך פעולה משותפת. בוחנים אפשרות להוציא קורס למדריכי משלחות תנועות נוער למרוקו, בהובלת 'כולנא' ומת"ן ובחסות אקדמית של מרכז שז"ר.
- היעד - אוקטובר-נובמבר, אחרי החגים של 2023. לפתח מודלים אופרטיביים כדי להצליח בארגון ההכשרה (שאלות של שפה ושל קשרי עבודה מול מרוקו).
- לבקשת קובי, רוצה להקים קבוצת היגוי לומדת כדי לעזור ל'כולנא' לדייק את המשימה שלהם מול בני נוער. מי שמעוניין יצטרף.
- הקשר עם מת"ן משמעותי עבור 'כולנא', כדי להימנע משרלטנות של הוצאת סוירים ללא עומק והכנה ראוייה ומותאמת. חשוב להבהיר שיציאה למרוקו צריכה לעבור דרך עולמות התוכן המסורתיים והמדויקים.

**דברים
שרצינו
לומר**

כנראה שהצליח לנו, לכולנו

שלומית רונן ליבנה, טל מדר - מארגנות המסע, מנהלות המשלחת

התכנון המקורי היה לשבת עם שלומית וטל אחרי מפגש הסיכום, לשוחח ולסכם את המסע. רוח המפגש בבית פיליפס לימדה אותנו שראוי לשנות כיוון.

המסע, כך ברור לכולנו, היה סיפור הצלחה בכל קנה מידה. תוכנית הכנה רצינית ומעמיקה, הקפדה על הסידורים הטכניים, הירתמות של כל המשתתפות והמשתתפים ללמידה, להתבטאות ולהקשבה.

בחירת קובי יפרח להובלת המסע ענתה על כל הציפיות. שהינו במלונות מפנקים וכמו שהובטח מראש, הימים היו ארוכים ומתישים.

אז מה בדיוק נגיד בשיחת סיכום נוספת?

שלומית וטל חוו חוויה מורכבת ומיוחדת מהתחלת התכנון ועד מפגש הסיכום. חוויה של החלטה על מסע שונה מכל מה שמוכר לנו, מפגש ראשוני ומפגשי המשך עם ארגון 'כולנא' ועם קובי, שהשרו תחושה של ביטחון בכך שיוצאים לדרך ראווה. תחושה של רצינות ממפגש ההכנה הראשון והצלחה בבחירת הדוברים בשני מפגשי ההכנה, החל בלימוד של גיאוגרפיה ותרבות עם אלי פדידה. עבור דרך עדות ממקור ראשון על תנועות הנוער ששגשו במרוקו בשנות ה-40' וה-50' במאה הקודמת מפי ד"ר אריה אזולאי. והמשך בפגישה מרתקת עם מוביל הסכמי אברהם והחתימה במרוקו, מאיר בן שבת שהיה ראש המועצה לביטחון לאומי.

סיימנו את מפגש ההכנה השני באירוע מיוחד של הצצה לתרבות, למסורתיות ולתחילת ההבנה לקראת מה אנחנו הולכים עם ד"ר דוד ביטון, יו"ר כולנא.

המסע התנהל לאורך כל ימיו לפי התוכניות ונדמה היה שבכל יום מצליחים להעמיק יותר, ללמוד יותר, לשאול יותר שאלות ובמקביל להכיר את החברות והחברים ולהתגבש. ממש כך - להתגבש.

במפגש הסיכום בתל אביב הציגו כולם את תמונות המסע שבחרו. המגוון, ההתייחסות המיוחדת, הבחירה בנושאים שונים ובאמירות שונות, מלמדים גם הם על מסע מיוחד, מלמד ומעשיר.

במקום שיחת סיכום ביקשתי משלומית ומטל לסכם את המסע במילותיהן.

**חיבור ייחודי, יוצא דופן בין ה"סיפור",
זה שסופר ונשזר לאורך המסע, לבין
קבוצת המזכ"לים המרגשת, שהפיחה
בו רוח, שיח וחיים של כאן ועכשיו.**

שלוסית רונן ליבנה
סגנית מזכ"ל מועצת תנועות הנוער בישראל

משלב המחשבה וההכנה היה לי ברור, המסע הזה אינו דומה למסעות קודמים שקיימנו במת"ן. אין כאן מומחים ומי שבא ללמוד, כולנו באים נרגשים, נסערים, להכיר, להיחשף וללמוד תחום תוכן חסר לכולנו. קובי דיבר הרבה על 'מסע של שווים' והתכוון בהיבט של משתתפים שמגיעים מזרמים שונים ודתות שונות ואני אוסיף - 'מסע של שווים' במובן שכולנו יצאנו אל ארץ לא נודעת. סקרנים ללמוד ולהכיר, לחוות, להקשיב ולחשוב יחד, איפה המחשבות ותפיסות העולם שאנחנו נחשפים אליהן פוגשות אותנו, כאנשים, כמייצגי תנועות, כמייצגי שולחן משותף אחראי ומשפיע לתוך החברה הישראלית.

חוויתנו ונחשפנו ל"טקסט" ארוך, רציף. רעיונות ותפיסות שנשזרו לאורכו במיומנות, בתבונה ובאמונה יוצאת דופן של קובי יפרח, אמונה בחשיבות סיפורה של יהדות מרוקו לסיפור היהודי והציוני השלם.

דרך עיני ה'מספר' נשזרו התמות והתפיסות המרכזיות, דרך מפגשים עם אנשים מרתקים, מקומות קדושים ושהפכו לכאלה, דרך פיוטים ושירה, טקסטים כתובים ומורשת דוממת, דרך טקסים ודמויות משמעותיות ומשפיעות. כל אלה הביאו עוד ועוד זוויות לסיפור השלם: סיפור של חיים משותפים, זהות לאומית גאה ומגובשת, חיי מיעוט המשולבים בכבוד ונשמרים בתוך חברת הרוב, תפיסה של יהדות מסורתית, כזו שחיה, נשמת, רלוונטית, גמישה, משתנה וקשובה, קהילה הנותנת מענה וייחוד לאנשיה.

דרך עיני החברים לקבוצה נשזר שיח מרתק, מכבד, מחבר, שיח אקטואלי שהביא בכל רגע את המציאות המורכבת שלנו בישראל ואת מקומן של תנועות הנוער במציאות זו. וכמובן שהיה נעים ומצחיק ורגעים מרגשים ומחברים כמו שרק מסע כזה יכול להציע. השותפות בארגון וההשתתפות במסע הינה זכות של ממש, ועל כך אני מודה לכל אחד ואחת מהמשתתפים והמשתתפות.

צעדנו והדרך נצבעה על ידי הקבוצה.

טל סדר
סגנית מזכ"ל מועצת תנועות הנוער בישראל

את הסיכום שלי למסע אני מוצאת שקשה לי מאוד לעשות. יש כל כך הרבה מעגלים שנפתחו בתוכי ולאחריו - ועל כל אחד מהם עולם ומלואו של מחשבות, תובנות ובעיקר שאלות להמשך.

אבל התובנה העיקרית שאיתה יצאתי מהמסע הזה דווקא קשורה למעשה היומיומי שלנו בתנועות הנוער. המסע היה הזדמנות מפתיעה להזכיר לעצמי ולכולנו כמה ייחודית, עוצמתית ומעולה היא הפעילות שמזמנת תנועת הנוער, ועד כמה אין לקסם התנועה מגבלה של גיל.

וכדי לקיים את חוויית התנועה בתוך המסע נדרשו לנו מדריך, תוכן משותף שרלוונטי למציאות חיינו להתמודד עליו, וכמובן גם קבוצה של חניכים (אנחנו...)

החניכים במסע הזה היו העילית של המנהיגות החינוכית במדינת ישראל, קבוצה של מדריכות ומדריכים מהטובים ביותר שאני מכירה - זכות ואתגר בו-זמנית... ולכן כבר בערב של היום הראשון ביקשנו מעצמנו להשיל את המקום שאנו כה מורגלים בו: לא לקחת הפעם את תפקיד ההובלה אלא להתמסר בפשטות אל המסע, אל המדריך ואל הקבוצה, ובכך להרשות לעצמנו לחזור, לפרק זמן של שמונה ימים, להיות חניכים 'בתנועה'.

לשמחתי הצלחנו בכך כולנו ועוצמת הקבוצה במסע הייתה מרשימה עד מאד.

כקבוצה, נפגשנו עם תוכן מפתיע ומעורר השראה. חיים של מתינות, יחסי רוב ומיעוט שאין בהם כוחנות, חיים בפשטות, חיים בשביל הזהב של המסורתיות. פגשנו חיים יהודיים עשירים שסיומם במרוקו לא מגיע על רקע של טרגדיה המונית אלא על רקע של אהבה פשוטה ותמה לציון ולארץ ישראל.

המסע שלנו יצא בתחילתו של משבר חברתי קשה ביותר במדינת ישראל, ודברים אלו נכתבים כשהוא עדיין בעיצומו. עיתוי מורכב וקשה לעזוב בו את הארץ, ובכלל להצליח לקיים בתוכי קבוצה שמורכבת מעמדות מגוונות ושונות כל כך.

וגם בנקודה זו התגלתה עוצמתה של הקבוצה, שתבעה מכל אחד את מרחב השיח, ההקשבה, הרעות והאינטימיות, ואלו אפשרו לקיים הרחק קצת מהרעש של הארץ שיחה מעמיקה, לומדת ומוכנה להכיר את 'האחר' שמעולם לא הכרתי. עבורי זו הייתה חוויה שבנתה תקווה של ממש, ואני מתעקשת להחזיק בה כדוגמה לאפשרי בין כלל מרכיבי החברה הישראלית.

כשחזרתי ממרוקו נסעתי לבקר את סבתא רחל, שעלתה לארץ בשנת 1951 עם סבא משה מקזבלנקה. סבא היה תלמיד חכם שהגיע לקזבלנקה כנער מהכפר סקורה שבהרי האטלס, הוא היה מדריך של צעירים, לימד עברית ולימד על ארץ ישראל, והוא וסבתא עלו יחד עם קבוצה של 400 צעירות וצעירים לארץ. סבי נפטר רק לפני שנה, צלול ובריא בדעתו.

קשה להסביר את עוצמת תחושת ההחמצה שאני חשה על כך שכבר לא אזכה לשאול את כל השאלות שנשארת איתן לאחר המסע. אבל דווקא בביקור אצל סבתא קיבלתי באופן קצת לא צפוי את התשובה - כאשר סיימתי לתאר את מה שראיתי וחוויתי במרוקו, היא פנתה אלי ושאלה: "את מבינה עכשיו טל? את מבינה מה הפסדנו?" ועוד לפני שהספקתי לתת למשפט הזה לצבוט לי בחמיצות את הלב, היא הרימה את היד באוויר ואז קירבה את כף היד לפה, נשקה לה ואמרה: "אבל... ארץ ישראל".

הכנת תה בבית הברברי

תמונת חברי המשלחת - במסגד חסן השני בקזבלנקה

מימין:

קובי יפרח, מדריך המסע, ארגון 'כולנא' מרוקו

ידין מדר, חברת בלקנט, אתר האינטרנט של מת"ן

איימן כבהא, מזכ"ל תנועת אג'אל, השומר הצעיר

נעם הכהן אוריה, סגנית מזכ"ל בני עקיבא

לירון אבנת, מזכ"לית תנועת המחנות העולים

מיה גבע, רכזת תנועת הנוער העובד והלומד

ערן גלזר, יו"ר התאחדות הצופים והצופות בישראל

אמיר עלי, מזכ"ל תנועת הנוער הדרוזית

נפתלי דרעי, מזכ"ל מת"ן

קרן ליפשיץ זיתון, מנהלת המחלקה לתנועות נוער וארגוני נוער, מנהל חברה ונוער, משרד החינוך

ניסים שלם, יו"ר תנועת הנוער הלאומי – בית"ר

קלי כהן, יו"ר מת"ן ומזכ"ל תנועת הצופים

אשרף נעמאן שחאדה, מנכ"ל תנועת הצופים הערבים בישראל

סטס מרדכייב, מנכ"ל עמותת 'מדור לדור'

רונית שניר, מזכ"לית תנועת השומר הצעיר

נעם אבן, הצוות הדידקטי

נטע סיזל, מזכ"לית תנועת הנוער של האיחוד החקלאי

יעל שניידר, רכזת 'בתי נחשונים' תנועת השומר הצעיר

עידית תדהר, רכזת חטיבת בני המושבים, תנועת הנוער העובד והלומד

יגאל קליין, מזכ"ל תנועת בני עקיבא

יאיר בינשטוק, מזכ"ל תנועת עזרא

שלומית רונן לבנה, סמזכ"ל מת"ן

דביר עמיאור, מזכ"ל תנועת אריאל

כורעים:

סלימאן אלעמור, מנכ"ל משותף, אג'יק - מכון הנגב

טל מדר, סמזכ"ל מת"ן

גור שלי, מזכ"ל תנועת 'תרבות'

דברים של משתפי ומשתפות המסע (לפי סדר קבלת הטקסטים)

מרקו כמרחב של עושר רב-תרבותי - "לב שבור הוא לב שלם".

לירון אבנת
מזכ"לית תנועת המחנות העולים

יצאתי למסע בכדי להכיר תרבות שיש לי מעט היכרות אישית איתה. תרבות ומסורת המעצבת את המציאות הישראלית היום, את חניכי התנועה שלי, את עברה של מדינת ישראל וגם את עתידה. ציפיתי למפגש בין חברי המשלחת, חלקם אני מכירה כבר שנים וחלקם חדשים, ציפיתי להעמקת ההיכרות, לקשרים ולרעיונות החדשים שייווצרו מהמפגש המתמשך ומהתוכן שנפגש.

מרקו התגלתה כעולם מלא עושר של ניגודים - בין פאר לעוני, בין דתות ועדות שונות, בין הר למדבר. עושר הרב-גוניות, הצבעים המורכבים בהם הוא צובע את העולם, היכולת להכיל ולאהוב דווקא את חוסר ההרמוניה, את אי השלמות, את השונה והמגוון היא יכולת שרכשתי בגיל מאוחר יחסית.

את ילדותי ביליתי במרחב קיבוצי הומוגני כמעט לחלוטין, בו הייתי מוקפת באנשים דומים לי, שגדלו והתחנכו ממש כמוני. תנועת הנוער המחנות עולים הייתה אחד המקומות הראשונים בהם נחשפתי באופן קרוב וישיר לחברים וחברות ממקומות אחרים ומרקעים אחרים. ללא ספק היציאה לשנת השירות בתנועה הייתה הקפיצה הגדולה למימיה הרב-תרבותיים והרב-גוניים של החברה הישראלית. המפגש הישיר והקרוב עם חניכים, חניכות וחברי גרעין מרקע מסורתי, מזרחי, אתיופי, יוצאי ברית המועצות ואחרים, אתגר אותי ועם זאת משך אותי והרחיב את ליבי ואת היכרותי עם החברה הסובבת אותי.

מאז ועד היום אני חיה בחברות רב-תרבותיות ומעורבות. באוטובוסים בהם אני נוסעת נשמעות הערבית והרוסית והספרדית ולעיתים אפילו האמהרית. בחנויות, בגן הילדים של הבן שלי, ברחוב מקיפות אותי תרבויות עשירות ומגוונות אשר לכל אחת מהן עבר, הווה ועתיד המעצבים אותי ואת החברה שלנו. כמה עושר, מרחב יצירה, צבע ואתגר המגוון הזה מכניס לחיים שלי, של התנועה שלי ושל מדינת ישראל.

המסע במרוקו היה מעין תמצית מזוקקת של העושר הרב-תרבותי הזה. בין המראות, הנופים, המפגשים עם אנשים ונשים מוסלמיות המבקשות לשמר את התרבות היהודית, לשוחח בעברית, לקרוא את ביאליק, לשיר בעברית ובערבית. ליצור גשרים של קיום משותף. ובתוך כל אלה האוטובוס שלנו, גם הוא תמצית לרב-תרבותיות הישראלית, חילוניים וחובשי כיפה, ערבים ויהודים, גברים ונשים. כמה יכול להפריד ובכל זאת כל כך משותף. כל כך יחד.

את היחד המרוקאי והיחד שלנו במת"ן אני משייכת למשמעות משותפת. כי בתוך כל הכאוס הסובב אותנו, העולמי והלאומי, אנחנו בוחרים ביצירה של משמעות וחזון משותף לכל ילד וילדה.

במרוקו הכאוס רב, אתגרי יבשת אפריקה והמדינות המתפתחות בעולם ניכרים בכל פינה. בשבילי יש משהו בשבר הזה, בעצב והכאב לצד היופי, הצבעוניות, האופטימיות שפגשנו בכל מקום והביטחון ביכולת לדור יחד בכפיפה אחת. זה מתחבר אצלי לרוח המסורתיות שמאפיינת את היהדות המרוקאית, להכלת הפערים והאתגרים של הגשמי, הארצי, אל מול עולם הרוח. והבחירה בחיבור ביניהם, בהכלת אי השלמות שהופך את העולם לכל כך יפה, שלם ואמיתי בעיני.

האמת הזו - ש"לב שבור הוא לב שלם", שאדם שחווה שבר, ופעל ובנה ותיקן, ליבו שלם יותר מלב שלא חווה שבר - היא הרוח המרוקאית שאני לוקחת מהמסע. ההכרה בערך של כל מה שלא שלם בחיים שלנו, בעולם שלנו, כאבני דרך לתיקון.

עלה נעלה, כי יכול נוכל.

מרקו, מרוקו, הכול התחיל במרוקו.

ניסים שלם
יו"ר תנועת הנוער הלאומי בית"ר

מרקו ארץ עתיקה, האבנים והסמטאות מספרים סיפור מדהים של מדינה שהחליטה לכני מאות שנים לנסות ולחיות בהרמוניה של דתות ולתת לכולם מקום.

מסגד לצד בית כנסת, אנשים לצד אנשים ולכולם אותו החיוך.

השאלות הן רבות. אנחנו ספקנים בני ספקנים, שואלים שאלות לא קלות את המארחים וגם את עצמנו. האם יש אפשרות לחיות ללא אלימות בין שבטים ולקבל את האחר, את השונה?

ישבתי באוטובוס בנסיעות הארוכות, השענתי ראשי אל החלון ומצאתי עצמי מהרהר בשאלה: אולי אנחנו כקבוצה ספקנים בגלל המצב בארץ, שהוא לא קל עבורנו כתנועות נוער? האם מדינה צעירה, בת שבעים וחמש, יכולה להתמודד עם המשבר שנוצר בין חלקי העם שיושב בציון? ובמורכבות הישראלית איפה אנחנו ממקמים את הערבים והדרוזים? איך אנחנו נותנים להם תחושה אמיתית שהם חלק מהחברה הישראלית? אני עצוב מאוד וחרד מהמצב בארץ.

מרוקו העתיקה נתנה לי לראות זווית שונה לגבי היהודים שהגיעו ממרוקו לישראל, חלקם כועסים על התנהלות היישוב שקלט אותם והיום הם מנסים להחזיר את כבודם ואת המסורת האדירה שהנרטיב הציוני דחק הצידה. ולמדנו על מסורת אדירה. על מאות שנים של קהילה חזקה שחיה בשלום עם שכניה ומטפחת מסורתיות כהוויה מרכזית ביהדות, שבאה לביטוי גם בפסיקות רבנים גדולים וחשובים.

אני מסתובב בסמטאות ואני שומע את הרוכלים המרוקאים בשוק צועקים קובי, קובי, כשאנחנו עוברים וקובי, המדריך שחי במרקש, מוביל אותנו. נדמה שהם מתגעגעים ליהודים של פעם שחיו ביניהם, לחוויה המשותפת, לא למדינת היהודים ולא לתנועה הציונית אלא ליהודים עצמם.

ההפרדה בין היהודים למדינת ישראל כל כך עמוקה כאן והיא משתלבת עם הזהות המרוקאית, כאשר יהודי מרוקאי הוא מרוקאי שדתו יהדות. ההפרדה הזאת אולי כואבת לי כישראלי גאה. אבל אני מביט סביבי ומבין. זו מדינה מוסלמית וזו התפיסה כאן ומההבנה הזאת יכולה לצמוח שותפות בין אנשים, בין עמים. זה המסר שאני יוצא איתו מכאן, מהמסע למרוקו.

לאום שבוחר לתת מקום למיעוטים.

יעל שניידר
רכזת בתי נחשונים, השומר הצעיר

תיירים / יהודה עמיחי (מתוך ספרו שלווה גדולה: שאלות ותשובות)

... פעם ישבתי על מדרגות ליד שער במצודת דוד, את שני הסלים הכבדים שמת לידי. עמדה שם קבוצת תיירים סביב המדריך ושמשתי להם נקודת ציון. "אתם רואים את האיש הזה עם הסלים? קצת ימינה מראשו נמצאת קשת מן התקופה הרומית. קצת ימינה מראשו". אבל הוא זז, הוא זז! אמרתי בלבי: הגאולה תבוא רק אם יגידו להם:

אתם רואים שם את הקשת מן התקופה הרומית? לא חשוב: אבל לידה, קצת שמאלה ולמטה ממנה, יושב אדם שקנה פרות וירקות לביתו.

מרוקו 3/2/2023

אנסה לעצור ולספר על כל החוויה הזו שנקראת מרוקו.

איימן מאג'אל, רונית המזכ"לית ואני יצאנו ביום שני לפנות בוקר עם משלחת של מת"ן (מועצת תנועות הנוער) למרוקו לשמונה ימים. הגענו לפני חמישה ימים לקזבלנקה והתחלנו להבין את גודל האירוע.

קודם כול הכרנו את הדבר הזה שנקרא הלאום המרוקאי שבתוכו נוכחים גם כל המיעוטים, ברברים, סונים... כך גם המשלחת שלנו, יש בה כל המיעוטים ובימים האלה מסתבר שלכולנו יש לא מעט מן המשותף. מגלים את זה כשמדברים, כשמקשיבים, כששואלים שאלות.

איימן אמר היום שהוא מאוד מעריך שיש כאן לאום שבוחר לראות ולתת מקום למיעוטים בתוכו. האידאה הזו מתקיימת במשטר מלוכני עם דמוקרטיה שניתן לשאול מה מהותה, אבל עדיין יש פה געגוע לעם היהודי. קובי המדריך שלנו מיטיב לייצג את המסר הזה של געגוע, של רצון ללמוד ולהכיר ושל הסובלנות שמלווה את השגרה בחיי הקהילה כמו שהוא מתאר אותם.

למה יוביל המסע? לא יודעת עדיין. אבל נזרעים כאן זרעים שאולי יצמחו לעשייה משותפת ומיוחדת.

מרוקו מעמידה אותנו מול מראה לא פשוטה.

קרן ליפשיץ זיתון
מנהלת המחלקה לתנועות נוער וארגוני נוער,
מינהל חברה ונוער משרד החינוך

עבר שבוע פלוס מאז שחזרתי מהמסע במרוקו עם מזכ"לים ומזכ"ליות של תנועות הנוער ושואלים אותי בלי סוף, כל יום, "קרן מתי תשתיפי כבר בחוויות? בתובנות?" זה כולל קולגות בעבודה, חברים מהבית והמשפחה. לא רגילים שאני לא מפטפטת את עצמי לדעת.

את הפרקטיקה והתובנות המקצועיות שבשמן נשלחתי מטעם המשרד כבר הגשתי בכתובים למנכ"ל. יש הזדמנויות מקצועיות ישימות ועמוקות בשותפות בין משרדי החינוך כאן ושם.

את החוויות מעבר, קשה לי להציף כמו שהצפתי עד היום ממקומות אחרים: בהתחלה כי לא היו לי מילים. הרגשתי שהכול יקטין את הכוונות. היום כבר יש לי מילים אבל מהמעט שהבאתי לסובבין, המילים שלי הציפו תגובות ציניות וביטול שאיני מוכנה להם. אז עצרתי. בתחילת המסע גם לחלק מהמזכ"לים היה קשה לקבל את הנאמר והם התעמתו עם כל תיאור אודות דמות משפיעה במלוכה ועם המדריך שהוביל את המסע. אבל כשאתה שם, אין לך ברירה. אתה מתמסר לאותנטיות ומשיל את קליפות ההתנגדות להבנה שיש אי שם בעולם (הקצה הצפוני של אפריקה במקרה הזה), קיום משותף ואהבת חינוך אמיתית, מעוגנות בחוקה ונשלטות בידי רוח מפקד ברורה (מלך מרוקו) המשליכה על כל מוסדות המדינה.

אתמול בערב, אחד מהחברים של עמוס שקפצו אלינו הטיח בי: "קרן עשו לכם הצגה. אל תהיי תמימה". אז שתקתי לרגע והחלטתי לענות: "הייתי שם שמונה ימים. קזבלנקה, רבאט, פאס, מקנס, מרקש, אוריקה וא-סווירה. לא ישבתי בבתי קפה רגל על רגל. חרשנו מדינה וכפשונו גורמי ממשל, אקדמיה ומסחר. על תנועות הנוער אי אפשר לעבוד. הן לא מקבלות מציאות ככה פשוטה ומוצגת. הן קודם כול יעשו הכול כדי לבקר ולאתגר את מה שמציגים בפניהן. מרוקו מעמידה את החברה הישראלית המגוונת מול מראה לא פשוטה. היו במשלחת מוסלמים, דרוזים, נוצרים ויהודים חילוניים, מסורתיים ודתיים. כקבוצה מגוונת ישראלית היה לא פשוט להתמסר לגלים החברתיים שמראת מרוקו שולחת אלינו כבני אדם אבל התמסרנו, באומץ יש לומר, ותנועות הנוער עמלות עכשיו על תובנות המסע כצעדים פרקטיים שהן הולכות לשאת על כתפיהן בארץ, בחברה הישראלית".

ומבחינתי? כל ציניות והקטנת החוויה השלמה שמסע אל יהדות מרוקו מציף, במלוכה שהחשיבה אותם רבי מעמד, היא פחדנות להתמודד עם מי שאתה כאן, בחברה ישראלית שמתעקשת לקבע ייאוש ושנאת חינוך.

עליתי למיטה המחבבת שלי עם המילים האלה שהשארתי באוויר. לא מעניין אותי אם מישהו שמע באמת או לגלג עיניים כשסובבתי את הגב. אבל הגיע הזמן שהחברה הישראלית תנער אבק יהירות ותיפתח לאופציה שאחרים יכולים ללמד אותה רבות.

יש תמונה שאבקש לשתף בה.

במרוקו כל בתי העלמין היהודיים נקראים בית החיים והם נשמרים בכספי המלוכה בשילוט צרפתי, עברי, מרוקאי ואמריזי כדי שסיפורי הרבנים והדמויות העבריות הקבורות שם ימשיכו לפעום ולהפיח חיים בכל אורח ותושב. הם מספרים סיפורי חיים שמשפיעים על מרקם החיים במרוקו עד היום, על כל תושביה ואורחיה, יהודים, מוסלמים ונוצרים כאחד. במרוקו, כולם גאים ביהודים שחיו שם והשאירו עושר תרבותי וחינוכי מפואר. כולם עד היום מתפללים שיהודי מרוקו יחזרו לשם. הם מביעים געגועים כנים באמת.

הגיע הזמן שנוריד ציניות ונעמיק בשורשים עשירים ומעוררי השפעה. שורשים שיכולים להעמיד אותנו במקומנו ולתת בנו הרבה מאוד דרך ארץ ואהבת אדם.

מסע שהיה כמו פאזל גדול אשר חלקיו הולכים ומתחברים.

**אמיר עלי
מזכ"ל תנועת הנוער הדרוזית**

לקראת היציאה למסע למרוקו מצאתי את עצמי נרגש. זו הפעם הראשונה שאני מצטרף למשלחת של מועצת תנועות הנוער בישראל. בדרך כלל אני מטייל בחו"ל עם משפחה וחברים. מתכנן את המסלול ומקומות לבקר בהם, מתכנן לנסיעה וקורא על המקומות בהם אהיה.

כבר שנים שאני משתתף בקביעות בשולחן ההנהלה במת"ן. אבל רק במהלך המסע הבנתי עד כמה, למעשה, לא ממש הכרתי את החברים והחברות. הקשר החברי שנוצר מאוד משמעותי. מצאתי את עצמי יושב ומשוחח, הולך ביחד ומבלה עם חבר'ה שהחיבור אליהם היה מייד.

זה ההיבט המשמעותי ביותר במשלחת, מבחינתי, ההשתייכות שהיום היא טבעית לשולחן המזכ"לים של מת"ן. אני משוכנע שכעת יהיה פשוט יותר להתחבר לפעילות משותפת.

המראות שהרשימו אותי מיד בצאתנו משדה התעופה בקזבלנקה היו הרחובות הנקיים ותחושה שמקפידים בכל מקום על סדר וניקיון.

כבר בתחנה הראשונה למדתי שהיחס ליהודי מרוקו כאל שווים, כבני העם המרוקאי שדתם יהדות, הוא חדש לא רק לי אלא למרבית חברי לקבוצה. תחושה זו, של מסע בו לומדים משהו חדש בכל תחנה והכול מתחבר כמו פאזל גדול, ליוותה אותי לאורך כל ימי המסע.

ככל שעסקנו יותר במורשת הקהילות היהודיות ובהקפדה של המלך על יחס הוגן ושווה למיעוטים במרוקו, חשבתי על היחס בין היהודים לדרוזים בישראל. על שותפות הגורל מצד אחד ועל יחס לא שווה למיעוט מצד שני.

אהבתי מאוד להתהלך ברחובות במרקש ובמיוחד ברחובות השוק. המקומיים נראו לי כאנשים טובים וסובלניים. והמשא ומתן בשוק היה תמיד לבבי וללא הרגשה של ניצול. וזה באמת משהו מיוחד.

אחד משיאי המסע היה ביקורנו בבית הברברי. למרבית חברי המשלחת זה היה מפגש עם אורח חיים לא מוכר. ולי, לי זה הזכיר את סיפורי סבתי על החיים בבית בו בישלו בתנור עצים ושיכנו את חיות הבית באחד החדרים. היו אפילו כמה בתים בכפר שעדיין חיו כך בשנות ילדותי. אולי התנאים הפיזיים לא היו מזוהרים אבל תחושת

ה'ביחד' והחיבור המשפחתי החזק היו בבסיס כל סיפוריהם של סבי, סבתי ואבי בילדותי.

כשבעל הבית נכנס עם מגשי פיתות ומטעמים שהכינו בעצמם, עלתה לנגד עיני דמות אימי שהייתה אופה פיתות בבית בתנור בחצר.

מסע כזה לא יכול להיגמר כסיכום ש'היה מעניין ומיוחד'. המסע צריך להוביל אותנו לעשייה משותפת. לעשייה משותפת נקדים שיחות והיכרות האחד עם השני. אנחנו נזמין את חברינו מהתנועות לבוא ולראות את הפעילות ואת ההוויה שלנו ונזמן לבקר וללמוד.

אשר לעתיד:

א. אנחנו צריכים לחפש את ההיסטוריה ולשמר אותה. כך גם לגבי המיעוט בישראל שראוי לשמר את מורשתו. בימים אלה כבר התחלתי לאסוף תמונות ולמיין אותן, בעזרת צוות מהתנועה, לפי נושאים כדי לחשוף את העבר שלנו לכל חניכינו ולכל מי שמתעניין.

ב. באופן אישי הבנתי שלא מספיק לשמר את המורשת הדרוזית. צריך לפעול כדי שיכירו אותה גם במעגלים שאינם חלק מהעדה.

ג. כעת, כשאנחנו באמת מכירים, ההיכרות צריכה להוביל לפעילות משותפת, כבר נסללה הדרך לקיום משותף.

ד. אולי זה נשמע כמו מילים גדולות, אבל באמת ישבתי במפגשים במרוקו וחשבתי על זה שאנחנו רואים כאן כיצד להתחיל תהליך של שלום אמיתי. דרך ההיכרות האישית ודרך הכרת העבר והמורשת של כולם.

ה. לדעתי, במועצת תנועות הנוער יודעים לחיות ביחד ואנחנו יכולים ללמד אחרים. חיים יחד עם ההבנות ועם המחלוקות. לפעמים צריך להסכים שלא להסכים.

המציאות שנוצרה הודות למסע שארגנו במועצת תנועות הנוער, מציאות בה אני מכיר מזכ"לים אחרים וממש נוח ופשוט לפנות, להתייעץ, ליזום פעילות היא מציאות חדשה ומאתגרת.

הלוואי שנמצא את עצמנו צועדים בשביל הזה.

נזכרתי למה התגעגעתי.

ערן גלזר
יושב ראש התאחדות הצופים והצופות
בישראל, סנכ"ל המרכז הארצי לפיתוח
סנהיגות באריאל

אודה על האמת, התרגשתי כשהתאפשרה הצטרפותי למשלחת מת"ן למרוקו. בשגרה אני עוסק בענייני התאחדות הצופים והצופות בישראל ובמרכז הארצי לפיתוח מנהיגות (דומה אבל שונה) וכשהתקרב מועד היציאה למשלחת, הבנתי שאני פשוט מתגעגע.

פעלתי שנים רבות במת"ן ומאז שעברתי לתפקידים אחרים לא הזדמן לי לפגוש קבוצה מיוחדת ומכילה כמו שולחן הנהלת מת"ן. דרוזים וערבים, יהודים חילוניים וחרדים, דתיים ומסורתיים וכולם פועלים ביחד ולמען מטרות משותפות. אמנם אני עוסק בתחומי החינוך הבלתי פורמליים אבל השיח במת"ן שונה בעומק, כמו גם בגוון הייחודי.

ואשר למרוקו. וואו, ארץ לא נודעת. שמעתי לא מעט על קהילות יהודי מרוקו אבל הפעם הכוונה לנסוע ולראות. לא להסתפק בסיפורים.

כבר בתחנה הראשונה, במוזיאון היהודי בקזבלנקה, נזכרתי למה התגעגעתי. יושבים במעגל, מקשיבים למנהלת המוזיאון ומיד יש שאלות רציניות וממוקדות. כאילו האנשים הכינו עצמם מראש. אחר כך, בארוחת הערב, הגישו סלט תפוחי אדמה מבושלים, עם פטרוזיליה. חייכתי לעצמי. ממש כמו בבית ההורים בערב שבת.

אבל זהו, כאן נגמר הדמיון. מיום ליום, מתחנה לתחנה במסע צללנו לעולמות לא מוכרים. עושר עצום של מסורות והנהגה של רבנים שחיים בתוך קהילותיהם. מראות צבעוניים לא מוכרים, שווקים מזמינים ומקומיים מסבירי פנים שזורקים מילים בעברית.

שמונה ימים עמוסים של לימוד והיכרות עם עולם יהודי מיוחד, מסורתי ומזמין שחלקים נכבדים ממנו השתמרו ומזמינים למכש.

והקבוצה. תהליך מקסים של גיבוש. אני מעט מנותק מהפירוס ולא מחובר לשגרת היום-יום, אבל באוטובוס ובחדר האוכל רואים כיצד מתגבשות קבוצות ומתחילות חברויות.

במסגרת עיסוקי בהתאחדות הצופים והצופות בישראל אנו פועלים לשוויון והכלה בחברה הישראלית כפי שהצופיות מאפשרת במציאות המורכבת. במרוקו, בחסות המלך, כולם מזדהים עם הלאום והמיעוט מרגיש מוגן, כל האפשרויות פתוחות ואין "תקרת זכוכית", אלא אפשרות להתפתחות והגשמה ללא הגבלה.

היבט נוסף תופס את עיני. חברי וחברות המשלחת הם מנהיגים בתנועותיהם ובארגוניהם, מובילים תהליכים ויוזמים מהלכים. ואילו כאן, כולן וכולם משתפים פעולה

באופן מלא עם תוכנית המסע. מקשיבים, מתעניינים ושואלים שאלות. כולם בני אדם, הפרטי האישי והמקצועי מרכיבים את השלם. ביום-יום אני מנהל מרכז לפיתוח מנהיגות וכאן אני לומד על מנהיגות מסוג אחר, היכולת להניח בצד את התואר ואת המעמד, לוותר על עמדה מרכזית ולהיות לחלק מקבוצה. השותפות בקבוצה מעשירה ודי ברור שתוביל ליוזמות ולהובלת התנועות והארגונים.

מסע מלמד ומעניין ומפגש מרגש ומעודד עם חבורה שמובילה מהלכים במדינת ישראל. כיף להיות חלק ממנה, ולו גם לכמה ימים בלבד.

ישבתי בחדרי במלון וקראתי את עקרונות מגילת העצמאות.

אייסן כבהא
מזכ"ל תנועת אג"אל, השומר הצעיר

יצאתי למסע למרוקו עם תחושות מעורבות, שהלכו התגברו בעקבות המפגש עם שותפים למסע. עם חלק גדול המשתתפים לא הייתה לי היכרות מוקדמת. הייתי מאוד סקרן לשמוע את דעתם בעיקר על מה שמתרחש בארץ ומהם המסרים שלהם לבני הנוער בתנועותיהם, בעיקר בנושא רוב מיעוט.

אני מאמין במפגש, בשותפות שמתחשבת בייחודיות של כל לאום. לתפיסתי יש לי יכולת להיות חלק מהשיח הישראלי בדגש על השיח הערבי יהודי.

אחרי הנחיתה במרוקו ובתחילת המסע, הכלים שיש לי לא עזרו. הספקות התגברו בעקבות מה ששמעתי וחווייתי מהמעגל המקומי (המרוקאי) ובשיחות ראשונות עם חברים במעגל הפנימי של המסע. לא הצלחתי לקבל משוב לגבי הספקות שלי מהחברים, והדילמה שאני מצוי בה בשאלת יחס הרוב אל המיעוט נותרה בתחילת המסע כשהייתה.

החלטתי להתעמק וללמוד על יחסי רוב ומיעוט במרוקו ולהניח הצידה את המציאות בישראל, ממנה הגעתי. לשמחתי קובי עסק בנושא ובעקבותיו שוחחנו בינינו על מציאות מיוחדת שאנו רואים ברחובות הערים במרוקו.

לאט לאט, יום אחרי יום, התחלתי להרגיש התקרבות בין החברים והחברות. התחיל גיבוש ובעיקר באוטובוס מצאתי עצמי נכנס לשיחות עם אנשים שלא ממש הכרתי קודם לכן. בעצם, כל מה שידעתי עליהם היו דעות קודמות, אולי דעות קדומות. למעשה,

הרגשתי שהקבוצה עוברת תהליך שמקרב אותנו למה שראינו בחוץ. התקרבונו בעצמנו לחוויה דומה למציאות המרוקאית. קובי, המדריך, המשיך להציג מציאות מזוויות שונות כשהכול מוביל לזהות מרוקאית שמחברת את כל בני הדתות השונות.

נמשכתי לסיפור הזהות הלאומית התרבותית המרוקאית. דווקא במדינה לא מפותחת ולא דמוקרטית המנהיגות חרטה על דגלה גיבוש זהות לאומית מכילה, שמאפשרת ושוקדת בהצלחה לקיים ולהבליט את השונות והמגוון. למדנו שמדובר בתהליך מתמשך שמעוגן בחוקה. מיעוטים במרוקו מרגישים שייכות וחופש פולחן תוך כדי שימור מורשת, מנהגים, טקסים, שפה ואפילו שימור מבנים, כשהמטרה - להמשיך לספר את הסיפור על הזוויות השונות והמורשות המגוונות.

הליך הלמידה הזה היה משמעותי עבורי. חיפשתי מכנה משותף שיכול להיות מקפצה משמעותית לשייכות ולחיבור בין המגזרים, חיבור שיאפשר לקיחת אחריות הרוב על המיעוט. במרוקו רוח המפקד (המלך) מחברת, מעצבת ומובילה ליצירת המרחב המשותף.

באחד הערבים ישבתי בחדר המלון וקראתי את עקרונות מגילת העצמאות. לא היה קל לקרוא וכמו להתעלם מחוק הלאום ובכל זאת, במגילה נקבעו כמה עקרונות משמעותיים:

- מדינת ישראל תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה.
- מדינת ישראל תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל.
- מדינת ישראל תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין.
- מדינת ישראל תבטיח חופש דת, חופש מצפון, לשון, חינוך ותרבות.
- מדינת ישראל תשמור על המקומות הקדושים לכל הדתות.

חשבתי לעצמי שאפשר להיאחז בתקווה בזכות חוזק המילים, מילים חמות ומנחמות. אולם, מושג הישראליות ועולם התוכן שלו מתרחק מאפשרות לגיטימית של הכרה ברב-תרבותיות, מתרחק מערך הצדק והשוויון. אלה ערכים בסיסיים לכל מדינה מתוקנת. ערכים שמחייבים כל מחנך ערכי שדוגל בהומניזם. "כמה אבני חן מפסיד אדם, מפני שאבד לו אורח-הרוח לדבר עם הבריות ללא תכלית וכוונה - אלא סתם, כדי להכירם." (יאנוש קורצ'אק).

השיח היה חשוב ויצירת הקשרים היא משמעותית, הלוואי שתוביל לעשייה משותפת ולצעידה משותפת להכרה בשונות ובייחודיות. אני מודע לשונות ולייחודיות של המדינה ומבין שעלי לעבור כברת דרך כדי להשיג את הלגיטימיות לייחודיות שלי וכך להתקדם להשתלבות. החבירה לישראליות צריכה להגיע מכוחה של מגילת העצמאות, בהכרה באחר, במרחב המשותף, בצדק ובשוויון.

אני מאמין בשותפים, אתם שותפי אמת, שותפי למסע. אני מאמין ביכולתנו לתקן, לחנך לבניית חברת מופת.

בסופו של דבר, הכול מתחיל בהיכרות אישית.

סלימאן אלעסוד
סנכ"ל משותף, אג"ק - מכון הנגב

החלטתי להצטרף למסע על רקע המצב נכון לעכשיו בישראל. רציתי ללמוד מה היכולת לחבר נוער מישראל למה שקורה במרוקו וגם להוביל ליותר מפגשים בין ערבים ויהודים בארץ. בנוסף, חשבתי שיציאה משותפת של כזאת משלחת היא הזדמנות ייחודית להכיר את חברי פורום מת"ן, היכרות עמוקה ורצינית. מדובר באנשים שמובילים תנועות וארגונים בהיקף רחב מאוד ומהווים גורם חשוב בחינוך הבלתי פורמלי. חשוב לי ולארגון אג"ק להיות חלק אמיתי ושותף בפעילות.

שתי מטרות עמדו לנגד עיני. האחת, להיפגש ובאמת להכיר מזכ"לים ומזכ"ליות, שהרי בסופו של דבר הכול מתחיל בהיכרות אישית. כשנכיר נדע לפעול יחד. המטרה השנייה, לראות איך מתגברים על קשרים בין מיעוט לרוב, בין בני דתות שונות במרוקו. איך עושים את זה שם, דה פקטו.

המסע לימד אותנו איך אפשר לחיות ביחד. ראינו ממש דוגמאות אמיתיות של קיום משותף. השאלה היא איך נעתיק את זה לישראל. איך נרחיב את שיתופי הפעולה ונלמד לחיות בשלום - רוב עם מיעוט כאשר הרוב יודע להכיל את המיעוט. מאוד משמעותי בעיני להבין שזו לא בעיה ייחודית לישראל. בואו נצא ונלמד איך מתגברים בעולם על השוני וכיצד מכילים ונביא את זה לישראל.

זו הפעם השנייה שאני מבקר במרוקו במסגרת משלחת. בפעם הקודמת לא היו במשלחת אנשים שהובילו ארגונים גדולים והרעיונות לפעילות משותפת לא ממש הצליחו. במסע הנוכחי הייתה לי יותר ציפייה לפגוש אנשים שעוסקים בתנועות ובארגוני נוער ולא ממש נפגשנו, לבד משיחה אודות פעילות של נוער יהודי במרוקו. אבל, ההצלחה הגדולה היא במפגש שנוצר בינינו. העובדה שאני מכיר כעת, והכוונה למכיר באמת, מזכ"לים ומזכ"ליות, תוביל אותנו לדבר על שיתופי פעולה ואחרי הדיבורים יגיעו גם מעשים. לתפיסתי, זו ההצלחה הגדולה של המסע והיא, כמובן, עוד תיבחן.

זה מנדט שמת"ן קיבלה ואני חושב שהצלחה תהיה כאשר, נניח בעוד חמש שנים, יהיו אלפי בני נוער שמשתתפים בפעילויות מגוונות ובהן גם מפגשים בין בני דתות שונות, כחלק מקורסי מד"צים ומשנת שירות בתנועות ובארגונים. אם זה יהפוך להיות מהלך טבעי במסגרת התנועות והארגונים זו תהיה ההצלחה של מה שהתחיל במפגש המזכ"לים במרוקו.

במרוקו מצאתי מציאות מרתקת. לדעתי הזהות המרוקאית היא ממש מותג שתופס את

כולם. כל הדתות נכנסות תחת המטרייה הזאת וכולם מזדהים קודם כול כמרוקאים. זו הצלחה, הטמעה של 'רוח המפקד', של רצונותיהם של מלכי מרוקו. אני לא יודע להגיד עד כמה זה כולל וקיים בכל רבדי האוכלוסייה, אבל מה שאנחנו ראינו מלמד שיש אמירה מהותית על הזהות המרוקאית.

טוב יהיה אם נקדיש מחשבה לחפש ולמצוא את המותג שלנו, כאן בישראל. צריך לפצח את השאלה תחת איזו מטרייה נרגיש כולנו שייכים ומזוהים. נרגיש טוב עם חיבור הזהות האישית לזהות הלאומית שלנו.

האווירה במשלחת הייתה מאוד חיובית. שמונה ימים של הקשבה הדדית וחברות שמתחזקת. לכן אסור לנו לוותר על הזכות והחובה לבחון ברצינות איך מתקדמים ואיך מקדמים את הקיום המשותף, דרך התנועות והארגונים שאנחנו יודעים להנהיג ולהוביל.

אני לא מתכוון שצריך להתחיל במסות גדולות. בכלל לא. בואו נתחיל בהכשרה של מנחים ורכזים. הרי כולנו אנשי חינוך וזו החלטה שלנו על מה לשים את הדגש.

לסיום אני רוצה לברך את כל חברי וחברותי למסע ולהודות לכולן ולכולם ובמיוחד לשלומית ולטל, מארגנות המסע ולקובי מדריכנו. זכיתי להיות שותף לחוויה מיוחדת ואני מקווה שההמשך יהיה מעודד.

הפורום של מת"ן בעיני הוא נכס אסטרטגי של מדינת ישראל.

הרב יאיר בינשטוק
מזכ"ל תנועת עזרא

כששמעתי לראשונה על המסע המתוכנן למרוקו, הייתה בי ודאות שלא ייתכן שאני אצא אליו. הזמן שמסע כזה דורש וההשלכות למזכ"ל חדש נראו מעבר לסביר. לאחר שנפתלי דרעי מזכ"ל מת"ן הופיע במשרדי לשיחת שכנוע החלטתי שיש אפשרות שאצא, אך לפני כן היה חשוב לי לשמוע האם מזכ"לי תנועות בני עקיבא ואריאל יהיו שותפים איתי למסע, בכדי שהתחושה שלי כמזכ"ל דתי שמייצג תנועה תורנית תהיה נוחה יותר. לאחר זמן מה אישרו שניהם את נכונותם לצאת וכך בסופו של דבר מצאתי את עצמי מצטרף למסע. אני מודה שיותר ממה שחיקיתי לראות, לשמוע וללמוד על מרוקו ועל היהדות המפוארת שהייתה שם, הייתה חשובה לי הנסיעה עם האנשים המייצגים את כלל תנועות הנוער של החברה הישראלית.

מרוקו הייתה מופלאה. אין ספק שהמפגש עם תרבות שונה כל כך ממונחי החיים המערביים שלנו היה מטלטל ומלמד. למרות שהמסע היה תיירותי לחלוטין, כלומר התרכזנו בערים הגדולות ובאתרים התיירותיים המשמעותיים, לא היה ניתן להעלים עין מכך שהעוני והפשטות, בקנה מידה אחר לחלוטין ממה שאנו מכירים, הם נחלתם של רוב תושבי המדינה, וזאת בניגוד משווע לבית המלוכה העשיר. הניגוד הזה, בין עולם הערכים שאנו חיים בו לבין מדינה מתפתחת כמו מרוקו הוא לא פשוט לעיכול, ובוודאי העוצמה של בית המלוכה מול התושבים.

יהדות מרוקו בעיני היא מופת לחברה יהודית ששרדה גלות רבת שנים, עיכלה לתוכה את התרבות הסביבתית ושימרה מסורות באופן מעורר השתאות. יש משהו טרי בעלייה ממרוקו, כאשר במהלך שנות ה-60' עלו כמעט כל היהודים לישראל ומבחינת המדינה, כשפלח כל כך חשוב מהאוכלוסייה נוטש את המקום הדבר מטלטל. אך מצד שני העלייה ממרוקו הייתה הגשמת החלום היהודי והצינוי. האירוח אצל הקהילה היהודית היה נהדר, כצפוי, ומבחינתי להתפלל בבתי הכנסת של צדיקי וחכמי מרוקו, להתפלל על קברי הצדיקים ולהסתובב בסמטאות המלאה היו חוויות משמעותיות מאוד, כאדם תורני שגדל על סיפורי הצדיקים ותורתם של גדולי עולם אלו.

אני מודה שאולי הדבר המפתיע ביותר היה היחסים בין היהודים לבין המוסלמים. יכולתי להרגיש את הדבר בסמטאות השוק, בביקור במסגדים, בשיחה עם הדוברים השונים, ובעצם בכל תחנה אליה הגענו. הסתובבתי בכל מקום כשכיפה לראשי וציציותי בולטות מעל לבגדי ללא מורא ובתחושה נוחה ביותר, הרבה יותר מאשר באירופה!

הדבר העיקרי למענו יצאתי למסע היה האינטראקציה הפנימית בקבוצת המזכ"לים, שהייתה בעיני מעולה.

חבורת המזכ"לים בסופו של דבר היא חבורה של אנשים ערכיים ברמה יוצאת דופן. זוהי הסיבה העיקרית לדעתי שהמכנה המשותף לדיבור ולשיתוף היה כל כך רחב ויציב. הנסיעות הארוכות באוטובוס והחוויות המשותפות עזרו להדק את מערכות היחסים וליצור פלטפורמה לשיחות ארוכות ומשמעותיות, ואני השתדלתי לקיים כאלו עם כל האנשים איתם יצאנו. תחושתי הייתה שבמדינה שורר כאוס של מלחמת שבטים ואילו אנחנו באוטובוס יוצרים את האחדות האמיתית, שכולי תקווה שתהדהד במעגלים רחבים ככל שניתן.

הפורום של מת"ן בעיני הוא נכס אסטרטגי של מדינת ישראל. הוא מיקרוקוסמוס של שכבת המנהיגות החברתית במדינה והשיח והאחוזה השוררים בו יכולים להיות מקום בו צומח שינוי לשסע והקיטוב הגדל והולך בין חלקי חברה הישראלית.

חווית המסע ככלל הותירה בי רושם עמוק ביותר. תפילתי שהוא רק תחילת הדרך ליצירת פורום מוביל ומנהיג את החברה בישראל למקום טוב הרבה יותר.

אספנו חוויות משותפות לקאנון של תנועות הנוער בישראל.

דונית שניר
מזכ"לית תנועת השומר הצעיר

אני מתגעגעת למקומות
שבהם רגלי לא דרכה
השמועה מספרת
שיש שם פריחה

(אורלי עסיס / חֲרָפוֹת קטנות)

מסע משותף של הנהלת מועצת תנועות הנוער למרוקו הוא משהו שהיה לי ברור שצריך לתכנס בשתי ידיים.

קודם כול זו הזדמנות ליציאה משותפת של כולנו, אחרי כמה שנים מאתגרות של קורונה ושל אי-יציבות פוליטית וקיטוב הולך ומעמיק בחברה, אחרי כמה שנים שבהן ההנהלה נפגשת בעיקר סביב אתגרי הפעולה ביומיום. ליצור לעצמנו "ארמון בתוך הזמן" למפגש אחד עם השנייה ומפגש עם תוכן חדש שמעולם לא עסקנו בו יחד.

ושנית - נסיעה למרוקו, יעד שכמעט אף אחד מאיתנו לא ביקר בו, נסיעה לתרבות שאני לא מכירה ובמהלכה לעסוק בשאלות שדעותיהם של השותפים והשותפות למסע לגביהן אינן ידועות לי מראש.

סקרנות היא שם המשחק והיא הלכה והתגברה ככל שנכנסנו לתהליך ההכנה המצוין - גיאוגרפיה, פוליטיקה, הסכמי אברהם, יהדות מרוקו, מסורתיות, תנועות נוער קהילתיות וחלוציות, הזדמנות פז ללמוד את השומר הצעיר במרוקו, שתמיד ידעתי שהיה קיים אך את סיפורו לא הכרתי.

ואז הגיע הרגע, עולים למטוס. רגע היציאה מהשדה בקזבלנקה זכור לי היטב - ניסיתי להבין איפה אני, אפריקה? אירופה? מעבר הגבול בטאבה? מנסה לקלוט רשמים, קולות, שפה, ריחות. הכול חדש לי ומאוד יפה.

אם לבחור כמה חוויות שילוו אותי הלאה:

- המפגשים עם המקומיים. מהמדריך שליווה אותנו במסגד חסן השני בקזבלנקה בעברית רהוטה, דרך עבדו מארגון מימונה, ההיסטוריון שהדריך אותנו במאוזוליאום במקנס, הפרופסורית לעברית מאוניברסיטת פאס, ועד לפייטן במסדר הסופי בא-סווירה. אנשים מאירי פנים ומעוררי השראה שהחיים המשותפים של מוסלמים

ויהודים במרוקו, השאיפה לשלום ולמתינות קורנים מאופן דיבורם ומהתנהלותם. כמו שקוראים לזה אצלנו בתנועות הנוער - דוגמה אישית. מהמפגש איתם חשתי איזו הוויה יכולה להיות בחברה שאינה מסוכסכת עם עצמה ועם זהותה.

- סיפורה של יהדות מרוקו - מסע שקובי היטיב כל כך להכניס אותנו לתוכו בהדרגה, בכל תחנה מגלים עוד טפח, ארוחת צהריים במלאח של רבאט, בית העלמין בפאס עם ללה סוליקה, בתי כנסת מרהיבים, "דובב שפתי ישנים" בבית העלמין במקנס, סיפורו של דוד בוזגלו, וגולת הכותרת - קהילת מרקש ומפעל החיים של קובי בבית הכנסת ובבית העלמין. למדתי על קהילה שבה האדם במרכז, שבה דרך ארץ קודמת לתורה, קהילה מחברת ומתונה שבמקום לגדור גדרות - מחבקת.

- האוטובוס שלנו, או כמו שאמר יגאל "המקום הכי יפה שראינו במסע" - בכל יום התקלפה עוד שכבה, נפתחנו, שוחחנו גם עם הרחוקים והרחוקות יותר, פתחנו מחלוקות רגישות ושיתפנו בחוויות אישיות, וכמובן צחקנו! והתחברנו ואספנו חוויות משותפות לקאנון של תנועות הנוער בישראל. כובד האחריות המוטלת על כתפינו בחברתנו השסועה ברור לכל אחד ואחת מאיתנו. המסע הזה עזר להרגיש שיש לנו אפשרות לשאת אותו יחד ולהתמודד יחד, גם כאשר השעה מאתגרת מאוד. היה מיוחד מאוד עבורי לעבור את המסע הזה עם שותפינו מהתנועות הערביות שלעיתים פחות באים לידי ביטוי בארץ, ובמיוחד עם איימן, שותפי מאג'אל.

למרות שאין לי שורשים מרוקאים, למרות שהפיוטים ששרנו בערב שבת היו לי ראשוניים לחלוטין, וכמוהם השמות והסיפורים ששמענו, ליוותה אותי תחושה נעימה של בית. תחושה שכל זה הוא גם שלי והודיה על תרומתה של יהדות מרוקו לקיבוץ הגלויות שלנו בארץ ישראל.

חזרתי הביתה עם השראה לחברת רוב שיודעת לתת מקום למיעוטים בתוכה, בפתיחות וללא פחד.

חזרתי עם רצון להעמיק בתוכן של היהדות השומרית שלנו בתנועה, ליצור טקסים ומסורות יהודיים שילוו אותנו בדורות הבאים

חזרתי עם תחושת שותפות, עם תקווה לעם ולמדינה ועם הודיה גדולה על הזכות לעבור מסע שכזה, עם שותפים שכאלה, בעת הזו.

חיזקו ואימצו.

באוטובוס הצלחנו להכיר, להבין וכתוצאה מכך - להכיל.

נטע סידל
מזכ"לית תנועת הנוער של האיחוד החקלאי

כשעברה ההודעה על התארגנות משלחת מזכ"ליות ומזכ"לים למרוקו, היה לי ברור שאני מצטרפת. בשנים האחרונות, שבעיצומן הקורונה, חסר לי ה'ביחד' שלנו. אנחנו נפגשים לא מעט אבל אף פעם לא מחוץ להקשר התנועתי, המידי, השוטף. יציאה לכמה ימים במקום רחוק וללא לוח הזמנים של שגרת המזכ"לות כמוה כזריקת מרץ, כך הרגשתי.

לא ידעתי על מרוקו ועל מסורת הקהילה היהודית שם. היה לי ברור שזה פרק בהיסטוריה של העם היהודי שאני צריכה להכיר כחלק מהעשייה החינוכית והחברתית.

לשמחתי, ימי ההכנה עשו סדר והכניסו אותי לאווירה של הבנה ראשונית ורצון להכיר וללמוד. המפגש עם ד"ר דוד ביטון ושיחתו על מסורתיות היו פתיח מעולה לכניסה לארץ לא ידועה. לצידו תרמו מאד הסיפור של ד"ר אריה אזולאי על תנועות הנוער במרוקו וההיבט האישי ששיתף איתנו מאיר בן שבת, בסיפור ההתנהלות לקראת החתימה על ההסכם עם מרוקו.

את המסע אני מחלקת לשני רבדים. האחד – הסיפור של יהדות מרוקו. תחנות המסע בערי מרוקו, סיפורי הקהילות והמראות המיוחדים של השווקים, האנשים מסבירי הפנים וההיסטוריה שמדברת מכל קיר ורחוב. כל אלה הועברו בצורה נפלאה על ידי קובי מדריך המסע. זכינו להלך בשבילי יהדות מרוקו ויחסי המלך ונתיניו בהדרכת אדם שכל כך אוהב את ההווה בה צעדנו.

הייתה חוויה אחת שהותירה בי רושם עז, השילוב המקסים של פייטן במסדר סופי. אדם מוסלמי אדוק, ובכניסתנו למסדר הסופי התבקשנו (הנשים) לעטות כיסוי ראש. והוא, כל כולו נעימות והסברת פנים והקשבה ורצון לשיתוף. עומד בפנינו ושר פיוטים ואפילו פיוט יהודי עתיק. לצידו בנו הקטן שמסתובב ואוחז לעיתים בידו של אביו וכל הזמן שקית במבה פתוחה בידו והוא אוכל וכל כך מזכיר אותנו עם ילדינו. כאילו שנכנסנו לעולם חדש ובלתי מוכר ובעצם ממש מוכר. המפגש עם אדם אדוק בדתו ויחד עם זאת כל כך מקבל ומכיל את האחר, הייתה בו אהבת אדם פשוטה. זה היה מפגש עם מעט מילים והרבה אמת.

הרובד השני – בא לביטוי בעיקר כשהנהג הניע את האוטובוס ויצאנו לעוד נסיעה ארוכה. הדינמיקה של מפגש מתמשך שמאפשר שיחות אישיות בנושאים מהותיים, ובראש וראשונה הסרת העטיפות החיצוניות ובאמת הכרת החברות והחברים

שממלאים תפקידים בתנועות ובארגונים השונים. ה'ביחד' היה מאוד משמעותי במסע. אני משוכנעת שבזכות ההיכרות, ההבנה והיכולת להכיל את השונות אנחנו מתקדמים למציאות בה נשתף פעולה במיזמים ובפעילות שלא הייתה יכולה לצאת אל הפועל ללא מרוקו.

פוליטיקת זהויות מאוד מעסיקה אותי בחיי היום-יום. במסע הבנתי שצריך להניח הצידה את מה שחשבנו קודם, להכיר, להבין וכפועל יוצא – להכיל. אנחנו לא מקשה אחת וטוב שכך. הפורום שלנו מורכב מכל גווי האוכלוסייה במדינת ישראל. רק היכרות תאפשר פעולה משותפת ורק הבנה תאפשר לראות משברים ומצבים מורכבים בזוויות מגוונות.

מבחינתי המכש עם ההווה המיוחדת והמתינות במרוקו מתאים גם לתפיסת העולם שלנו, בתנועת הנוער של האיחוד החקלאי. העובדה שאתה לא קיצוני אין משמעותה שאין לך מה לומר. במתינות, בהכלה וביחד כערך יש מסר חשוב. האפשרות לפעול במשותף ולא להתבצר בעמדה אחת בלבד, זו היא דרכנו.

נראה לי שחווית מרוקו תהווה וכבר מהווה תשתית לפעולה עתידית, בייחוד בהקשר של המצב העכשווי כאן, בישראל. חזרנו קבוצה מגובשת ונרקמו חברויות של אמת וזו מתנה גדולה. הרחקנו עד מרוקו כדי לחזור מחוזקים לכאן, לשגרה המורכבת שלנו.

השכמה ופתיחת שער נוסף בכינונה ויצירתה של תנועת תרבות, הינוקא בין ענקים.

גור שלי
מזכ"ל תנועת תרבות

כל יציאה למסע ראשיתה בהתלבטות, במחשבה ובדימוי, העשויים יחד עם הזיקה אליו להתפתח לשאיפה ותקווה שמולידות גם את צל החשש והפחד. "עד שיפוח היום ונסו הצללים", ויוצאים למסע עם כל התמהיל בתרמיל.

אומר רק זאת, כי כל אשר קיוויתי וייחלתי וציפיתי לו לא מומש ולא הוגשם ואף ניתן לומר כי במידה מסוימת החששות התגשמו בכל הנוגע לסיבות, לציפיות ולניסיון ההשתלבות במרחב השיח הקיים של מת"ן. היות ובסוגיות מורשת עסקין ליוותה אותי עד מהרה, בשל הפער שהחל מחלחל במסע, ההקדמה לעל פרשת דרכים של אחד העם:

מיום שיצאה כנסת ישראל בגולה אין אנו מוצאים שום זמן שתעמוד על דרכה ותשאל על נפשה: אנה אני הולכת על מה אני סובלת צרות שלא נשמעו בכל הגוים. ומה תכלית מלחמתי בעד קיומי? במשך הרבה והרבה שנות מאה הלכה לה באמונה ובטחון, דור אחר דור, בדרך שכבשו לפניו מנהיגה ומוריה בראשית ימי עניה; באהבה קיבלה ייסורים מן החוץ ובאהבה נשאה עול כבד מבכנים ולא שאלה כלום ולא תמהה על כלום; לפי שעל כל השאלות והתמיהות הזמינו האמונה והבטחון תשובה כללית מראש: לכום צערא אגרא.
(= לפי הצער כך השכר).

בכל הנוגע לציפיית ההשתייכות לשולחן מת"ן שלא כאורח, נחלה זו לעת עתה כישלון צורב. וזאת על אף חמימות ופתיחות הלב, וההזמנה הטובה וההנאה הכנה והפשוטה שבחברותיות. לא יצאו התקוות לפועל. כחלק מההחלטה להיענות להזמנה להצטרף למסע, ישנו הניסיון של תנועת תרבות לקדם לחינוך הבלתי פורמלי בישראל בהובלת ארגוני ותנועות הנוער במת"ן את "סל התרבות והמורשת". לעודד את החינוך הבלתי פורמלי בישראל להפוך לגורם משמעותי בפיתוח תהליכי הגילוי וההמסרה של המורשת.

בהינתן כי מושגים אלה הם מושגי זהות בתנועת תרבות ובסדר יומה, לגלות ליצור לשמר ולשתף במורשת מוחשית ובלתי מוחשית במרחבים הגיאוגרפיים והדמוגרפיים בישראל ובעיקר הפריפריאליים, חשוב היה לידי הניסיון לחבר בין המשלחת, המסע והמשימה ושיעלה בידי להניח את הנושא באופן לא פורמלי. ראיתי במשלחת הזדמנות להעמיק או לכל הפחות לפתוח צוהר לשאלת היחסים והקשרים בין ארגוני הנוער לתנועות הנוער במת"ן. לראות במסע סביב תנועות הנוער הקהילתיות והחלוציות הזדמנות לראות גם בהקשרן הקונקרטי היום ולעיתיד לבוא.

לנסות להבין את החלופה האפשרית לשדה החינוך הלא פורמלי בישראל, לא פחות מאשר לדון בחיזוק השיח הקיים, החשוב, היסודי וההכרחי מאין כמוהו. אולי אם ניתן לתהות בזהירות המתבקשת ובקול חלושה במשפט אחד ברשמי מסע אחד כי "על כל השאלות והתמיהות הזמינו האמונה והבטחון תשובה כללית מראש"?

ובכן גם בעניין זה נחלשו ידי ולא צלחה דרכי. אך לא נאמר נואש כי נתיבים רבים לתקווה ולייעוד אין סוף דרך אלא רק מעכבים ומעקשים. ואמנם המסע עיכב דרך מצופה אך פרץ דרך אחרת מקווה.

נחשפתי לכמה שותפים ושותפות מעמיקים, פשוטים וצנועים, החרדים לגורלה של החברה הישראלית באופן מעורר השראה ותקווה.

מטרות המסע מצד תוכנו אשר נגלו אט-אט במהלכו, בכל הנוגע לשאלות השייכות של תנועת תרבות, היו בבחינת השכמה ופתיחת שער נוסף בכינונה ויצירתה של תנועת תרבות, הינוקא בין ענקים. כפי שהיטיבה לרמוז זאת טל, אחת ממובילות המסע. כי בענייננו לא התווספה משימה על שולחן העבודה אלא התרחב השולחן כולו. את תשומת הלב לעוד שער באשר לתפקידה האפשרי של תנועת תרבות הפנתה מעת לעת קרן, שותפה וחברה נאמנה מראשית דרכה של התנועה. החברותא של התנועה המצחצחת בחינוך יצירתי את ייעודה מזה שנים.

רשמים אלה נכתבים לאחר יום עיון ראשון להנהגת התנועה על המסע ועל המשימה ועל סדר היום המלא בהמשך כינונה של התנועה. בחיפוש אחר שותפים בשדה החינוך הבלתי פורמלי החלוצי הקהילתי הישראלי ובניית שיתופי הפעולה עם אנשי הקשר במרוקו לקראת משלחת ראשונה.

ותבוא עליכם הברכה.

הייתי נוסעת עם הקבוצה הזו לכל מקום.

סיה גבע
רכזת תנועת הנוער העובד והלומד

היו לי שתי סיבות לצאת למסע. הייתי בעיצומה של דילמה כי יש לי ילדה בת חודשיים וחצי בבית. אמנם אני יכולה לנסוע בידיעה שהכול מתנהל היטב, אבל הדילמה קיימת.

הסיבה הראשונה לצאת היא הרכב המשלחת. היה לי ברור שאם המזכ"ליות והמזכ"לים יוצאים ביחד חשוב לי להיות חלק מההוויה. אני מאמינה שהשולחן מאוד חשוב לנוער העובד והלומד ולפעולה שאני רוצה לעשות בחברה הישראלית. זה מכגש משמעותי חורג מהיום-יום, שהות של שמונה ימים, זו מציאות מיוחדת שאסור, כך חשבתי, לוותר עליה. אני משוכנעת שאנחנו, כקבוצה, מהווים שיח ישראלי ייחודי.

והסיבה השנייה - להתנתק מהל"ז הכמעט בלתי פוסק שלנו. לעצור ולצאת מסדר היום ולפגוש את האנשים ואת השיחות ואת החוויות. זאת התנתקות נכונה ואכילו בריאה בשגרה שלנו.

העובדה שיעד הנסיעה הוא מרוקו חיזקה את ההחלטה להצטרף. אבל בעצם, הייתי נוסעת עם הקבוצה הזו לכל מקום. ואגב, העשייה והעוצמות של החודש וחצי האחרונים מתאפשרים לדעתי מהחוויה המשותפת במרוקו. אני מרגישה שהתפיסות של המתינות, של החשיבות, של היחד במרוקו מחזקות את היחסים ואת היכולת להקשיב ולתת מקום אחד לשני במעגל של מת".

בהכנה היה לי מכגש מאוד משמעותי עם ההרצאה של ד"ר אריה אזולאי. הוא חיבר את תנועות הנוער, את הציונות ואת מרוקו. ההיבט הזה של הציונות ותנועות הנוער במרוקו היה מעט חסר במסע עצמו והייתי שמחה להעמיק בו יותר כתוכן מרכזי במסעות לחינוך ומדרכי התנועה.

חזרתי לישראל עם תובנה שמלווה אותי, העוצמה שיש במנהיגות של קהילה. ביכולת לבחור בדרך מתונה, להתפשר על דברים מסוימים כדי לשמור על הקהילה. זה פוגש את השאלות שלנו על ההכרח להתפשר כדי לשמור על ה'ביחד'. כשחזרתי, שוחחנו בתנועה על המסע ועל התובנות. למדנו עד כמה אנשים שאינם בסכנה קיומית יכולים לקבל החלטות שבמרכזן מתינות והכלת השונה. איום קיומי מקשה על מתינות ועל פשרה. זו ההתכתבות בין מרוקו והחווייה שלנו כאן, בישראל, בזמן האחרון. ככל שרבים יותר בציבור חווים שעצם הקיום שלהם, הזהות שלהם, נמצאים באיום קיומי כאן במדינת ישראל, כך קשה יותר לבחור בפשרה ולעשות ויתורים שיוצרים את היחד.

חווייה אישית מיוחדת הייתה לי בתפילת יום שישי בבית הכנסת במרקש. אחרי שישה ימים במדינה מוסלמית, אפריקאית, הגעתי לבית כנסת והתיישבתי ב'עזרת נשים', ואני באמת לא שם בשגרת חיי. שמעתי את השירה ואת התפילות בבית כנסת ספרדי במרוקו בעזרת נשים, והרגשתי בבית. זו חוויה שנגעה בי מאוד. הייתי רוצה לפגוש גם בישראל את היהדות ולהרגיש בה בבית. גם עבור חניכינו בתנועה, להצליח לחוות את היהודי והדמוקרטי כאחד. לא בני עקיבא יהודים ואנחנו דמוקרטים, רק החיבור בינינו יוצר הווייה יהודית-דמוקרטית. במרוקו למדנו איך זהות יכולה להכיל זהויות אישיות וכולן דרות יחד בכפיפה אחת.

המתנה הגדולה של המסע היא החוויה של כולנו יחדיו, בייחוד בנסיעות הארוכות באוטובוס. הייתה לנו הזדמנות לשבת, בלי לחץ ובלי הגבלה של לוחות זמנים. מת'ן לקחו אותנו לשמונה ימים, ממש 'הכריחו' אותנו לדבר, לחשוב, להכיר ולהכיל. זו תרומה אדירה לעשייה המשותפת שלנו בהמשך. זו הליבה של שולחן ההנהלה במת'ן. ההיכרות שהעמיקה בינינו כאנשים וכתנועות יצרה תשתית בה אפשר להכיר את המגבלות, למצוא את המשותף וכך להוביל ביחד בחברה הישראלית.

להכיר ובעיקר לגלות שיש לנו כל כך הרבה משותף.

יגאל קליין
מזכ"ל תנועת בני עקיבא

שבת חורפית, בערך שבועיים אחרי החזרה ממרוקו. אני עומד עם חבר ביציאה מבית הכנסת ומוצא את עצמי מספר בהתלהבות ואפילו בהתרגשות את סיפורה של ללה סוליקה חגואל. האדם שמולי היה ראש מוסד חינוכי במשך שנים רבות, דמות מוכרת

בציבור הדתי לאומי וברגע שהתחלתי לספר הוא מיד אומר לי: "סוליקה? בדיוק השבוע שמעתי את הסיפור שלה..." ואנחנו שנינו עומדים ושואלים את עצמנו איך זה ייתכן? איך לא הכרנו? הסיפור של סוליקה היה אחד הרגעים המטלטלים שחווייתי במסע, המפגש בבית העלמין עם חסידי סאטמר שעושים את כל הדרך מניו יורק על מנת להתפלל על קברה, וכששאלתי אותם מה ייחודי בקבר הזה שמביא אותם להתפלל עליו ענו שמקום שבו טמונה מישהי שקידשה את שם ה' הוא מקום שבו תפילות מתקבלות... כך, בתשובה פשוטה שטומנת בתוכה תוכן עמוק הכניסו החסידים את סוליקה חגואל לפנתיאון של סיפורי ענקים בהיסטוריה היהודית, ואותי השאירו במבוכה על איך לא הכרתי את הסיפור עד היום.

המסע למרוקו היה מבחינתי מסע של גילוי. גילוי אישי שהתבטא בגילוי של קולות, מנגינות ותפילות שבצביטה פנימית היה נראה שהם תמיד היו בתוכי אבל במסע נוצרה הזדמנות: לפגוש קברי צדיקים, להתרגש מתפילת שבת במלאח במרקש, לחוות סעודת שבת אצל יהודי העיר ולשמוע על הכאבים והחלומות. ואולי בעיקר לחשוב על סבא וסבתא שלי, שאמנם מגיעים מתוניס ושם חיו את חייהם אבל הטביעו בתוכי את המנגינות, המאכלים והרוח המיוחדת שמלווה אותי במהלך חיי. כשהיינו בבתיים במרקש וברבאט חשתי ממש כאילו אני בבית של סבתא והמשכתי במסע הגילוי של מרוקו, שפעמים רבות היה בעצם הגילוי של עצמי.

הגילוי במסע היה גם גילוי ביחס בין עמים שונים וביכולת לתת מקום והבנה ביניהם, כאשר מרוקו מציגה מודל לאומי משלב ומאפשר אך גם משאירה הרבה סימני שאלה - איך הדבר הזה קורה? מה הסוד של השילוב בין העמים ושל הגעגוע של תושבי מרוקו ליהודים שחיו ביניהם? ומעל הכול, מה אנחנו יכולים ללמוד מהמקום הזה לאתגרים במדינתנו האהובה?

בעיני, שיאו של הגילוי היה בחוויה שהגדרתי בשם "האוטובוס". כאשר ישבנו לשיחת עיבוד באמצע המסע ונשאלנו מה המקומות המשמעותיים והיפים שפגשנו עד עכשין, תשובתי הייתה - האוטובוס. תוך כדי ימים סוערים במדינת ישראל, מאבקים חברתיים והזנה בלתי נגמרת של תיבות תהודה של הדומים לנו מכל המחנות, האוטובוס במרוקו היה הזדמנות לפתוח, להעמיק, להכיר ובעיקר בעיקר לגלות שיש לנו כל כך הרבה משותף שמחייב אותנו להעמיק את הברית בינינו ולחדש את החלומות הגדולים, עליהם כותב הרב קוק ש: "החלומות הגדולים יסוד העולם הם". הגילוי הישראלי העמוק באוטובוס היווה מבחינתי תקווה ענקית להמשך החלום על ציונות, מדינת ישראל וכתובת הפירוק הבא בסיפור המסע של עצמנו המופלא.

"אם יוצאים מגיעים למקומות נפלאים" אומר ד"ר סוס, וביחס למסע במרוקו החוויה האישית שלי הייתה שאם יוצאים לא רק מגיעים למקומות אלא בעיקר מגלים בעצמנו מקומות מופלאים, שנותנים לי כוח לחידוש השליחות והעשייה בהובלת תנועת בני עקיבא, שפעלה במרוקו ותמשיך במנגינת הדורות של התורה, העבודה וההתחדשות הציונית במדינת ישראל.

מעולם לא יצאתי מארץ ישראל - עד המשלחת למרוקו.

דביר עמיאור
מזכ"ל תנועת אריאל

בכל שבת סבתא שרה ע"ה הייתה מספרת לנו על אביה, רבי יצחק דהן זצוק"ל שהיה שר את הפיוט: "אין די באר חסדי / ה' עוזי" ומגיעה לבית: "יה' ה' צבאות הצילני / מגלותי פדני / האירה את עיני". זה הסיפור בו שיתפתי את חברי המשלחת על הנחל בעמק האוריקה, משם זכה ועלה ארצה רבי יצחק בגיל 90 לקריית גת, שם נפטר.

אחרי לבטים לא פשוטים, התייעצות עם רבנים וקבלת ברכת הדרך מאבי, יצחק, הקריו על שם סבו ושהטביע בנו את האהבה לארץ ואת העיקרון שלא לצאת ממנה, קיבלתי את ההחלטה להצטרף למשלחת.

הזהות המרוקאית צרובה בי מינקות. עולם הפיוט והשירה, פסיקות ההלכה, סיפורי הצדיקים של סבתא, ניגוני התפילות וקריאת התורה...

אבל זו זהות רוחנית, כזו שלא תלויה במקום, בארץ מרוקו עצמה. גם לאורך המסע לרוב לא הרגשתי את הקשר בין הזיקה התרבותית רוחנית לבין המקומות שבהם הסתובבנו.

כן הרגשתי בבית. בשיח עם כל נהג מונית או סוחר סיפרתי על המקומות מהם הגיעו הורי. ובאחת החניות במרקש העליתי את אימא שלי על הקו והיא התמקחה, במרוקאית, עם סוחר ג'לביות וכפתנים.

היו מספר מקומות שריגשו אותי במיוחד.

ליד קברה של ללה סוליקה, שאת סיפורה הייתה סבתא מספרת לנו ושיש לו חלק משמעותי בזהות היהודית שלי.

בתי העלמין. על קברי הצדיקים בפאס ואצל רבי שלמה בלחאנס נזכרתי בהמלצה של הרב אייל ורד, איתו התייעצתי לפני היציאה, שאמר לי: תזכור שמדובר באנשים שהנהיגו את הקהילה היהודית הזו במשך עשרות דורות. שם התפללתי כמנהיג ציבור, לשאוב קצת מחוכמתם ומהנהגתם.

בית הכנסת במרקש. בערב שבת ניסים, נפתלי, גור ואני אמרנו קדיש. חשבתי על כל האבות והאימהות שלי שנקברו שם, במרוקו, וכיוונתי בקדיש לעילוי נשמותיהם.

התפילה המרגשת במסורת בית אבא עם הלחנים המיוחדים, ובמיוחד ב'שבת שירה' והזכות לעלות ולקרוא הפטרה בבית הכנסת במלאח במרקש.

חווייה מיוחדת הייתה עבורי החבורה המיוחדת, השיחות באוטובוס, הקרבה והחברות בין אנשים שפה בארץ נמצאים בקצוות בעיצומה של מחלוקת יוקדת, ובלי לטשטש את המחלוקות לשבת לשיח משותף אמיתי וכן, שמחפש את המאחד והמחבר.

תובנה משמעותית שעלתה בי הייתה ההשוואה בין מרוקו, שנדמה שנשארה קצת מאחור כמדינת עולם שלישי, אלינו במדינת ישראל, מדינת רווחה. מצד אחד אני מודה על הזכות לחיות במדינה מתקדמת עם מים תקינים ושירותי רפואה מתקדמים. מצד שני - האם אנחנו יותר מאושרים מהם? היה משהו בפשטות, בנחת של התושבים שם שהרגיש לי מיוחד ומזמין.

את כל אלה לקחתי עמי מהמסע. ימים יגידו אם יהוו אבן דרך בשביל עליו אצעד ובדרכים בהן נלך בתנועה.

מהמסע למרוקו אל חלום ותקווה בישראל.

אשרף נעמאן שחאדה
סנכ"ל תנועת הצופים הערבים בישראל

מרוקו הייתה לי, כמו להרבה אחרים, מקור של השראה וחלומות, אשר נוצרו כתוצאה מסיפורים ואגדות עממיות ששמענו או קראנו כשהיינו ילדים קטנים.

המסע למרוקו שיזמה מועצת תנועות הנוער אפשר לי לבקר במקומות שעדיין מעידים על חיבור בין תרבויות מגוונות וחיים ביחד של אוכלוסיות שונות. חיים שנמשכו לאורך הדורות, למרות כל הכיבושים מארצות שונות.

הביקורים המרתקים שחווינו הוסיפו ידע רב. כעת, אחרי סיום המסע, אבקש להעלות כמה רעיונות שהתפתחו אצלי במסע לארץ החלומות מרוקו:

איך יהיו החיים המשותפים והדו-קיום בין הערבים והיהודים במדינת ישראל אם נדע לאמץ את הכבוד והשותפות בין האוכלוסיות השונות כמו אלה שחווינו במסע? איך יהיו היחסים בין תנועות הנוער והארגונים היהודיים והערביים? איך יהיו החיים בישראל אם נתרחק מחלוקה למגזרים ועדות במתן הזכויות, ובמיוחד בקרב תנועות וארגוני הנוער?

הרשימו אותי מאוד הכבוד ההדדי בין העדות השונות ותמיכת השלטון במטרה למנוע שנאה, כך גם העשייה למען אהבה וחיים בשלום כאזרחים שווי זכויות. דבר שיכול להתממש רק במדינה שמגדירה עצמה מדינה לכל אזרחיה.

המציאות של "חיים בשלום ביחד" במרוקו מזכירה את המציאות בתנועת הצופים הערבים ואת האני מאמין של התנועה אודות חיים ביחד. העשייה החינוכית והחברתית של התנועה אינה מבדילה בין יהודים לערבים, ולא בין עדות או דתות שונות.

מסעות בהשתתפות מזכ"לים ומזכ"ליות של תנועות הנוער מסייעים להיכרות ולגיבוש. לעיתים מתפתחת התקשורת הבין-אישית לחברות. זהו מסר חשוב להבנת האחר וכך נפתח פתח לשינוי של דעות קדומות, שכלל אינן תואמות למציאות.

אני תודה אם ניתן ליישם את החיים ביחד ואת העשייה למען הטוב לכולנו כתנועות נוער ובארגוני נוער בישראל, תחת מטריית מת"ן. זוהי תקוותי!

אני מודה למארגני המסע ולכל מי שתרום להצלחתו.

'אוי ואבוי'... מתבונן מהצד

על מיוחדות הפורום וייחודו של המסע. נעם אבן

קריאת 'אוי ואבוי' של יגאל בכל עלייה לאוטובוס הפכה למעין אישור שזהו. עד עכשיו למדנו על מרוקו, עכשיו נצלול חזרה להוויה של מזכ"לים ומזכ"ליות תנועות נוער וארגוני נוער.

זו הייתה התחושה שלי בכל פעם שהשמיע את 'קריאת השבר'. המהפך מתחנת הלימוד למעבדת האוטובוס היה מהיר מאוד. בכל נסיעה התגבשו זוגות שונים על ספסלי האוטובוס ובמעבר. היו שישבו להכיר וללמוד אלה על אלה והיו שהתכנסו לדיון רציני, ממש רציני, על היכולת לפעול במשותף ועל האפשרות להגיע בכלל למכנה משותף לכולנו.

ואז, לפני שהאוטובוס נעצר, קובי לוקח את המיקרופון. פותח בברכת שלום במרוקאית ומסביר לאן אנחנו מגיעים ומה נעשה, נלמד, נראה כאן.

יורדים מהאוטובוס ומיד (כמו שאבחנוה טל) כולנו חניכים בקבוצה. מקשיבים, מתעניינים, לומדים ושואלים שאלות.

לכאורה הנסיעה למרוקו הייתה יציאה מאזור הנוחות. נסיעות ארוכות בארץ מפתיעה ומגוונות מאוד. רבעים עתיקים לצד שכונות חדשות, שפה לא מוכרת (לרובנו) והיסטוריה בכל פינה.

חבורה של מנהיגים, מזכ"ליות ומזכ"לים של תנועות נוער וארגוני נוער. בשגרה עוסקים בחינוך, בהדרכה, בהובלה ובגיבוש אסטרטגיות. כולם חברים במועצת תנועות הנוער ולכל אחד ואחת שליחות בשם התנועה והארגון. מגיעים עם שאלות לגבי דרכי המשך.

למביט מהצד ההפרדה בין התפקיד, שבא לביטוי באוטובוס ובמפגשים הפנימיים, לבין היות חלק מקבוצה מודרכת במהלך המסע, נראית מאוד מיוחדת. דומה שהביטחון, האישי והמקצועי, מספיק חזק כדי לא להזדקק להגדרות ולזרום עם תכני המסע.

כל פעילות, בכל אחת מתחנות המסע, מתקבלת בטבעיות. בין אם משמעה הקשבה ובין אם משמעה הפעלה ברחבי בית עלמין או ברחובות העיר.

מאוד מיוחד לראות את הרצון ללמוד ולהבין, ומצד שני את היכולת להביע רעיונות ותפיסות עולם בשיחות פנימיות.

בסוף השבוע, במיוחד אחרי ששמעתי כמה מהחוזרים מארוחת ערב שבת בבית משפחה יהודית במרקש, הסתבר לי עד כמה נושא המסורת היהודית וההעברה מדור לדור מעסיק את החברים והחברות בשגרת יומם. דומה שנכון היה להרחיק עד מרוקו כדי לפתוח אצל האנשים את הנושא ולעמת אותם עם עולמם ועם אופי המסורתיות במשפחתם, על פי השקפת עולמם.

כמו במסעות קודמים בהם זכיתי להשתתף, למדתי גם הפעם שאתם, חברות וחברי מועצת תנועות הנוער, מומחים של ממש בזיקוק נושא, בהעמדת פעילות (או הפעלה) באופן מידי וביכולת למצוא בכל מקום ובכל זמן את האפשרות ואת ההזדמנות להתלבט, להקשיב, להיפתח ולפעמים גם לשבת בכיף, לשתות, לצחוק ולרכל.

במפגש הסיכום הבנתי שלכאורה יצאתם מאזור הנוחות, אבל למעשה נוצר אזור נוחות חדש ויציב - משלחת מת"ן. המפגשים ביניכם בבוקר, בבית פיליפס, לפני תחילת מפגש הסיכום לא דמו כלל למפגש בשדה התעופה, ביציאה למסע.

נזכרתי בתצפית שקיימתי במרכז הארצי לפיתוח מנהיגות באריאל. קבוצת תלמידות ותלמידים עלתה עם מחנך הכיתה למתקן גובה, לפעילות קבוצתית מאתגרת. כשירדו, בעודם עומדים נרגשים ומחליפים חוויות לפני צילום קבוצתי, אמר מחנך הכיתה: עלינו כקבוצה וירדנו כצוות.

במהלך המסע ובמיוחד בסיומו הרגשתי שהמשפט הולם את התהליך לאורך המסע. מסע של למידה והעמקה, של הכרת מורשת ומסורת יהדות מרוקו ושל הבנת המציאות המיוחדת במדינה שנשלטת בידי מלך רב-ארמונות וברחובותיה דלות לצד שמחת חיים. משלחת שהתחילה כקבוצה ובמהלך הליכות משותפות, שיחות ספסל באוטובוס, בילויים משותפים בפאס ובמרקש ושיחות קבוצתיות ערכיות ומשמעותיות, חברה התגבשו והפכו לצוות.

עוד נכונה הובלה ועשייה משותפת לשולחן מת"ן, בזה אני משוכנע.

תודה על האפשרות לקחת חלק במסע מיוחד, מעורר שאלות, מלמד ומאתגר.

התחלות. משלחת הנוער העובד והלומד למרוקו.

מיה גבע, רכזת הנוע"ל ותום ויזל, מרכז מחלקת הדרכה של התנועה, 15 במרץ 2023.

אנחנו משקים את כל השדה ויצמחו כאן הרבה מאוד דברים

במשך שנים, מאז נחתמו הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן, שורר בין המדינות 'שלום קר' (המושג שאול מעולם הדיפלומטיה והכוונה למציאות בה שורר שלום באופן רשמי. אחת הממשלות או האוכלוסיות מסתייגת מההסכם ולא פועלת לפיתוח יחסים בין האזרחים ובין המדינות). אנשי עסקים מסתובבים בארצות אלה כל הזמן. אבל לא התפתחו יחסים חברתיים ולא קשרים בין האזרחים (People to People).

כאשר נחתמו הסכמי אברהם החלטנו לבחון בתנועה מה היכולת שלנו להניע מהלכים של יצירת קשרים עם צעירים. קשרי היכרות, שיח משותף, שיחות על שאלות מהותיות בעולם הצעירים בשתי המדינות. לתפיסתנו, בתנועת הנוער בכלל ולא רק בהקשר זה, אנחנו מחויבים להשקיע במרחבים גדולים ובאוכלוסיות מגוונות. לזרוע זרעים של קיום משותף ולהצמיח מנהיגות.

כך אנו פועלים בישראל והחלטנו להתחיל תהליך גם ביצירת קשרים עם צעירים במרוקו.

אנחנו מחפשים ארגונים שאפשר לעבוד מולם ועמם. אין אפשרות להיכנס באמת למדינה אם לא נקשרו קשרי אמון עם ארגון משמעותי, שיוכל להעמיד קבוצה אשר תהיה השותפה שלנו. התקשרנו עם ארגון 'מימונה' ברבאט. בנינו מודל לפיילוט של משלחות משותפות. את הפעילות התחלנו עוד בעיצומם של ימי הקורונה. כמה שבועות אחרי שנחתמו הסכמי אברהם כבר הגיע עבדו למפגש שערכנו ביום הזיכרון למעפילי 'אגוז' (ספינת מעפילים ממרוקו שטבעה בשנת 1961 כשעל סיפונה 47 מעפילים ואנשי צוות. 44 מהם טבעו).

המודל שבנינו לפיילוט כולל משלחת של חמישה-עשר משתתפים מישראל ובהם יהודים, ערבים ודרוזים, ומשלחת של חמישה-עשר צעירים מוסלמים (גילאי 20 עד 30) ממרוקו שארגן עבדו, איש 'מימונה'. בעולם הערבי אין תנועות שפועלות בדומה לתנועות הנוער בישראל. אנחנו עובדים עם ארגוני צעירים. מתחילים בהכשרות בנפרד. כל קבוצה עוברת תהליך של הבניית הסיבות למפגש. אחר כך מקיימים מפגש וירטואלי ראשוני. המפגש עצמו הוא מפגש של אורח ומארח, לכל אחד המארח שלו. אירוח במובן של הצטרפות לפעילות להיות 'קבוצת שווים', פעם אחת נבוא למרחב שלך ואחר כך נארח במרחב שלנו. נסענו לרבאט והקבוצה המרוקאית באה לירושלים.

בנוע"ל יש תמיד שני צירים, במקרה הזה הציר היהודי והקיום המשותף. יש ביניהם חיבור. תמיד עוסקים בזהות האישית ובזהות המשותפת, שתאפשר קיום משותף.

במרוקו למדנו על העבר, למדנו על האוכלוסיות במדינה ועל תרבותן. בישראל כגשו צעירים יהודים, ערבים ודרוזים. המשלחת הייתה כאן בתקופת חג החגים וכמובן שנסענו לחיפה.

בעיבוד בכל ערב העלינו גם שאלות לגבי הבעיות שלנו וההתמודדות עמן. במרוקו יש הרבה בעיות. אם ניקח למשל את בעיית העוני ומערכת הבריאות, תעסוקה לצעירים ואופק אישי במרוקו. שמענו ושאלנו שאלות. וכך גם בארץ. בעיות של רוב ומיעוט ובעיות של פשיעה ויכולת לחיות באורח חיים שלעיתים שונה ומיוחד. ההיבט המשמעותי בשיחות שלנו הוא האתגר, לא חוששים להעלות דילמות וקשיים שיאתגרו אותנו. אלה שיחות מלמדות ולעיתים יש תחושה שצריך לדבר על הפיל בחדר. כך עם הבעיה הפלסטינית בישראל ועם מעמד האישה במרוקו ועוד. בהמשך אנחנו עוסקים בעתיד, וכאן המרכז הוא הסכמי אברהם, הפוטנציאל שיש בהסכמים מבחינת עשייה משותפת והתקדמות לעידים משותפים. חלק מרכזי ביום היה חלוקה לצמדים (יהודי ומרוקאי) שלקחו על עצמם פרויקט במסגרת 'הרחבת ההשפעה', רעיונות ודרכים להרחיב את השפעת ההסכמים על החברה הצעירה. כל אחד יגייס (וירטואלית) חברים מטעמו והם יוכלו להיפגש עם החבר מהמדינה השנייה. להכיר, ללמוד, להקשיב ולהביע רעיונות. אלו מכשירים שלא היו יוצאים אל הפועל ללא התיווך של חבר משלחת מקומי. בסיום בישראל ביקרנו ב'יד ושם' ובעיר העתיקה ולמדנו על ירושלים, המורכבות בעיר וההיסטוריה שלה.

מפגש של חמישה ימים בישראל ואחריו חמישה ימים במרוקו, בין בני נוער ישראלים לצעירים מוסלמים, במטרה לתת תוקף חברתי, אזרחי ואנושי להסכמי אברהם. בשיחות עמם סיפרו החברים המרוקאים על הוריהם שתיארו את חייהם המשותפים עם היהודים. "הם אמרו שהם מבינים את חשיבותם של היהודים במרוקו ושעזיבתם הייתה ועדיין סוג של טראומה". (מתוך: כתבה ב-Ynet, נצחיה יעקב, 12 בינואר 2023) אנחנו מסכמים את הפיילוט כהצלחה. לראיה התחלנו בהרחבה של הפרויקט, מתחילים להתארגן למודל דומה באיחוד האמירויות ומודל מעט שונה בתורכיה.

אם אנחנו שואלים את עצמנו מה ייראה בעינינו כהצלחה בעוד חמש או עשר שנים, הרי שהתשובה נובעת מהשיטה החינוכית של התנועה ושל תנועות הנוער בכלל. אנחנו לא מנסים לזהות את היחידים הפוטנציאליים. אנחנו משקים את כל השדה, יצמחו כאן הרבה מאוד דברים וחלקם יבלטו וינהיגו ויובילו. אנחנו רוצים לראות כאן עוד ועוד צעירים שרוצים ומצליחים להתחבר לארצות באזור, כאשר הערבים הישראלים מהווים גשר בזכות השפה והחיבור הטוב שלהם להוויה הישראלית ולהבנת ההוויה במדינות מוסלמיות.

אנחנו מכוונים לכך שהמסה של חניכינו יצליחו לזהות באופן ברור יותר את מקומנו במזרח התיכון. אנחנו חלק מהמרחב הזה, אנחנו לא חלק מאירופה. אנחנו כאן ויש לנו אחריות על המרחב שלנו. זה יכול לסייע גם בחיבור עם הערבים הישראלים.

בזה אנחנו מאמינים, בדרך של חוויה באמצעות היכרות, ביקורים ואירוח הדדי. אנחנו צריכים לשאוף לברית של ייעוד, מתוך הכרת הגורל שלנו והצורך לשמור על עצמנו

וביחד עם זאת הרצון להשתלב ולהכיר את המרחב בו אנו חיים.
אנחנו לא לבד בניסיון הזה להשתלב במרחב. אבל יש לנו תרומה ייחודית בזכות הדרך
החינוכית של תנועת הנוער והמפגש הבלתי אמצעי שאנחנו יודעים ליצור ולפעול בתוכו.

בעקבות מסע מזכ"ליות ומזכ"לים למרוקו,
בשבועות האחרונים החלה להתגבש יוזמה משותפת
ל: קונאקט (גרמניה) ארגון 'כולנא' מרוקו ומועצת תנועות הנוער.

הכוונה לצאת לסמינר משותף שיוביל לשיתופי פעולה עתידיים.

בחודש אוקטובר 2023 מתוכנן להיפתח המחזור הראשון של קורס חלוצי
להכשרת מדריכות ומדריכים להדרכת תנועות נוער וצעירים למרוקו,
בשיתוף ארגון 'כולנא'.

מועצת תנועות הנוער הינה ארגון וולונטרי לתנועות הנוער בישראל. המועצה מהווה שולחן משותף ומקום מפגש לראשי התנועות מכל גווני הקשת הפוליטית, העוסקים בבעיות אקטואליות בנושאי חינוך, מעורבות הנוער בתהליכים חברתיים ובפעילות ציבורית, וכן בבעיות השעה של החברה הישראלית. כל זאת מתוך זיקה לתנועה הציונית ולמגילת העצמאות. כמו כן מהווה המועצה גוף מתאם בין התנועות השונות בפרויקטים משותפים ומול משרדי ממשלה, בתיאום טיולים ארציים, מחנות קיץ, בטיחות, בריאות וביטחון.

המסע למרוקו (ינואר - פברואר 2023) של המזכ"ליות והמזכ"לים בתנועות הנוער ובארגוני הנוער הקשורים למת"ן הוא המשך לקו החלוצי אותו מובילות התנועות בשנים האחרונות, להרחבת הנרטיב הציוני וללמידה מעמיקה של הפסיפס התרבותי המרכיב את החברה הישראלית. הביקור בחברה אשר מקדשת את החיים המשותפים ומכבדת את המסורות הרבות הקיימות בקרבה מהווה מרחב התנסות למובילי תנועות הנוער, אשר מתווים סדר יום חינוכי מתוך רצון לעצב מרכיבים משמעותיים בזהותה של החברה הישראלית בהווה ובעתיד.

ד"ר נעם אבן, בעלים ומנכ"ל של חברת הצוות הדידקטי בע"מ, חוקר תנועות הנוער והחברה הישראלית, הצטרף למסע ותעד את מהלכו.

ISBN 978-965-92804-5-2

ניסן תשפ"ג אפריל 2023